

Economische ontwikkelingen in de cultuur-
sector, 2009-2013

Ape **PEBBEL**

Economische ontwikkelingen in de cultuursector, 2009-2013

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Eindrapport

Auteurs

Enno Gerdes (Rebel)
Maartje Gielen (APE)
Philip de Jong (APE)
Irene Pohl (Rebel)
Gwen Teesing (APE)
Rob Winters (Rebel)

Datum
24.10.14

Status
Definitief

Klant
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Inhoud

o	Samenvatting	9
0.1	Aanleiding voor het onderzoek	9
0.2	Geanalyseerde delen van de cultuursector	9
0.3	Opbouw van het onderzoek	10
0.4	Resultaten: Aanbod 2009-2013	11
0.5	Resultaten: Bezoeken 2009-2013	12
0.6	Resultaten: Publieksinkomsten c.q. recette per bezoek, 2009-2013	14
0.7	Resultaten: Bekostigingsmix 2009-2013	16
0.8	Resultaten: Regionale spreiding	18
0.9	Resultaten: Effect van bezuinigingen	18
1	Inleiding en methodologie	21
1.1	Aanleiding	21
1.2	Onderzochte sectoren	21
1.3	Capita selecta	23
1.4	Methodiek	23
1.5	Selectie van instellingen	24
2	Trends filmsector	27
2.1	Data	27
2.2	De markt in 2013 op hoofdlijnen	27
2.3	Aanbod, 2009-2013	28
2.4	Bezoeken en verkoop, 2009-2013	32
2.5	Recette per bezoek, 2009-2013	38
2.6	Bekostigingsmix, 2009-2013	39
2.7	Regionale spreiding	41
2.8	Effecten van bezuinigingen	44
2.9	Conclusies	44
3	Trends rijksgesubsideerde podiumkunsten	47
3.1	Aanpak	47
3.2	Omvang van de markt	48
3.3	Aanbod, 2009-2013	49
3.4	Bezoeken, 2009-2013	52
3.5	Reële publieksinkomsten per bezoek, 2009-2013	55
3.6	Bekostigingsmix	57
3.7	Regionale spreiding	59

3.8	Effecten van de bezuinigingen	68
3.9	Conclusies	74
4	Trends vrije theaterproducenten	77
4.1	Omvang van de markt, 2012/2013	77
4.2	Aanbod, 2009-2013	78
4.3	Bezoeken, 2009-2013	79
4.4	Publieksinkomsten per bezoek, 2009-2013	81
4.5	Bekostigingsmix vrije theaterproducenten	82
4.6	Conclusies	83
5	Trends VSCD podia	85
5.1	Omvang van de markt, 2013	85
5.2	Aanbod, 2009-2013	86
5.3	Bezoeken, 2009-2013	90
5.4	Recette per bezoek, 2009-2013	94
5.5	Bekostigingsmix	95
5.6	Regionale spreiding	98
5.7	Bekostigingsmix	102
5.8	Conclusies	103
6	Trends VNPF poppodia	105
6.1	Omvang van de markt, 2013	105
6.2	Aanbod, 2009-2013	106
6.3	Bezoeken, 2009-2013	107
6.4	Reële publieksinkomsten per bezoek, 2009-2013	109
6.5	Regionale spreiding	110
6.6	Conclusies	116
7	Trends musea	119
7.1	Omvang van de markt en de panels, 2013	119
7.2	Bezoeken, 2009-2013	121
7.3	Publieksinkomsten per betaald bezoek, 2009-2013	123
7.4	Bekostigingsmix	125
7.5	Regionale spreiding	129
7.6	Effect van de bezuinigingen	134
7.7	Conclusies	136
8	Trends beeldende kunsten	139
8.1	Inleiding	139
8.2	Relevante factoren voor de economische analyse	139
8.3	Onze aanpak: meerdere perspectieven	142
8.4	Trendanalyse	143

8.5	Conclusies	152
9	Trends festivals	155
9.1	Data	155
9.2	Trends	155
9.3	Conclusies	160
Bijlage: leden van de begeleidingsgroep		161

o Samenvatting

o.1 Aanleiding voor het onderzoek

Het ministerie van OCW wil meer zicht krijgen op de economische ontwikkelingen in de cultuursector in termen van publiek, aanbod, prijs en financiering. Om dit doel te bereiken, wordt in 2013, 2014 en 2015 een jaarlijkse monitor uitgevoerd, met als onderwerp de ontwikkelingen in het voorafgaande jaar. De monitor dient zowel algemene sectorale ontwikkelingen inzichtelijk te maken, als ook inzicht te geven in trends in de cultuursector.

Dit rapport bevat het verslag van de tweede uitvoering van de monitor. De monitor borduurt voort op het onderzoek naar de effecten van de economische crisis op de cultuursector dat APE in 2012 uitvoerde. De monitor focust op de jaren 2009-2013, voegt een aantal sectoren toe en verdiept de analyse door jaarlijks een aantal 'capita selecta' toe te voegen.

Om de uitkomsten van de monitor goed te kunnen interpreteren, is het belangrijk om rekening te houden met de context van het jaar 2013. De Nederlandse economie kromp in 2013 met 0,8 procent ten opzichte van een jaar eerder. Er was gedurende het jaar wel een kentering zichtbaar. De krimp sloeg halverwege 2013 om in groei. Ook kromp de consumptie door huishoudens in het laatste kwartaal slechts beperkt.¹ De cultuursector heeft baat bij de opkrabbende economie, maar heeft te maken met bezuinigingen – waar tijdens het dieptepunt van de crisis over besloten is – die hun volle omvang in 2013 bereiken. Immers, 2012 was ook het laatste jaar in de "oude" cultuurnotaperiode. De bezuinigingen leiden vanaf 2013 tot lagere subsidiebedragen van nagenoeg alle overheden.

o.2 Geanalyseerde delen van de cultuursector

Het onderzoek richt zich op een beschrijving van de economische ontwikkelingen in de cultuursector. We streven ernaar om een zo volledig mogelijk beeld van de gehele cultuursector te schetsen. Vanwege witte vlekken in de gegevens is dat (nog) niet in alle opzichten mogelijk. De volgende deelsectoren komen in het rapport uitgebreid aan de orde:

- Film:
 - Bioscopen en filmtheaters aangesloten bij de Nederlandse Vereniging van Bioscoopexploitanten (NVB);
 - De (gesubsidieerde) filmproductie en ontwikkelingen in de sector (Nederlands Filmfonds)
- Podiumkunsten:
 - Podia aangesloten bij de Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouwdirecties (VSCD-podia);

¹ Bron: CBS, Nederland in 2013

Hoofdstuk o - Samenvatting

- Podia aangesloten bij de Vereniging Nederlandse Poppodia en- Festivals (VNPF-poppodia);
- Vrije theaterproducenten aangesloten bij de Vereniging Vrije Theater Producenten (VVTP);
- Instellingen voor podiumkunsten die structureel door het Rijk worden gesubsidieerd en deel uitmaken van de Basisinfrastructuur (BIS-instellingen voor podiumkunsten);
- Instellingen voor podiumkunsten die meerjarig door het Fonds Podiumkunsten worden gesubsidieerd (FPK-instellingen voor podiumkunsten).
- **Musea**
 - De door het ministerie van OCW in het kader van de Basisinfrastructuur (BIS) gesubsidieerde musea.
 - Een bredere selectie van musea die meerjarig heeft deelgenomen aan de Museana-enquête.
- **Beeldende kunst:**
 - Gebruik van de KunstKoopregeling van het Mondriaan Fonds;
 - Meerjarig gesubsidieerde presentatie-instellingen (BIS + Mondriaan);
 - Additionele data-uitvraag en enquête voor presentatie-instellingen via De Zaak Nu;
 - Bestaand onderzoek Panteia (naar galleries) en Motivaction (naar de kunstmarkt).
- **Festivals;** zowel gesubsidieerd als ook in de breedte.

Voor de analyse hebben we gebruik kunnen maken van gegevens die door de verschillende organisaties zijn aangeleverd. Aanvullend is op een enkel punt (presentatie-instellingen) gebruik gemaakt van een data-uitvraag of van gegevens die beschikbaar zijn in de datawarehouse van OCW en er is gebruik gemaakt van bestaand onderzoek.

De analyses hebben, voor zover mogelijk, betrekking op de jaren 2009-2013. Voor deze periode is gekozen omdat ze de volledige cultuurnotaperiode 2009-2012 bevat, alsmede het jaar 2013.

o.3 Opbouw van het onderzoek

De hoofdstukken van het onderzoek zijn aan de hand van de sectoren opgebouwd. Daarbij zijn – omwille van de leesbaarheid van de analyses – meerdere hoofdstukken besteed aan de podiumkunsten. De afzonderlijke hoofdstukken zijn waar mogelijk op dezelfde wijze ingedeeld. Ze beginnen met een overzicht van de omvang van de markt in 2013. Vervolgens wordt afzonderlijk ingegaan op aanbod, bezoeken (vraag), prijs en bekostigingsmix. De hoofdstukken worden afgesloten met de capita selecta van dit jaar. Dit zijn regionale spreiding en effecten van de bezuinigingen.

De opbouw van het onderzoek naar de beeldende kunst sector behoeft extra toelichting. Deze sector is complex, zowel door de diversiteit van (economische relaties tussen) actoren, als ook door het feit dat veel productie, presentatie, aanbod en vraag nog niet is onderzocht. Voor dit onderzoek kiezen we er daarom voor de sector via enkele invalshoeken te benaderen, wetende dat deze methode geen volledig beeld kan bieden, maar dat de combinatie van de invalshoeken wel relevante inzichten zou kunnen opleveren. Dit bekent

o.4 Resultaten: Aanbod 2009-2013

De volgende tabel geeft een overzicht van de ontwikkeling van het aantal uitvoeringen in de podiumkunsten en het aanbod van films in bioscopen en filmtheaters in de periode 2009-2013.

Tabel o-1: Procentuele ontwikkeling per jaar van het aanbod in de sectoren film en podiumkunsten (bronnen: zie sectorhoofdstukken; bewerking: Rebel/APE)²

	2012- 2013	2009-2013
Capaciteit bioscopen (in aantal stoelen)	2,0%	1,9%
Capaciteit filmtheaters (in aantal stoelen)	5,6%	8,4%
Aantal Nederlandse films in bioscopen en filmtheaters	-7,1%	11,2%
Aantal films in bioscopen en filmtheaters	-3,0%	1,4%
Uitvoeringen VSCD-podia (panel)	0,5%	-0,6%
Rijksgesubsidieerd	-10,4%	-5,5%
Niet-rijksgesubsidieerd	2,4%	0,2%
Uitvoeringen VNPF-poppodia (panel)	7,4%	-0,7%
Uitvoeringen Vrije theaterproducenten (panel)	1,8%	-4,2%
Uitvoeringen Rijksgesubsidieerde podiumkunsten totaal (panel)	7,5%	3,7%
Dans	14,0%	9,5%
Muziek	9,1%	8,3%
Opera en muziektheater	0,2%	-5,8%
Theater	5,7%	1,9%
Festivals (uitvoeringen op festivals)	14,0%	7,6%

Binnen de gesubsidieerde podiumkunsten zien we een meerjarige trend die we kunnen duiden als verschuiving van opera en muziektheater naar dans, theater en muziek. In het totale aanbod van gesubsidieerde podiumkunsten is de groei in 2013 groter dan de gemiddelde groei in 2009-2013. Dit wordt mede veroorzaakt doordat in 2013 niet gecorrigeerd kan worden voor coproducties, waardoor we te maken hebben met dubbeltellingen. Bij de podia lijkt er in 2013 een kanteling te hebben plaatsgevonden, waarbij het aanbod in 2013 stabiel bleef of zelfs steeg ten opzichte van vorig jaar, terwijl er in de jaren daarvoor nog sprake was van een teruggang.

² De ontwikkeling van het aanbod van musea en presentatie-instellingen is niet in de tabel opgenomen, omdat hier met een panel wordt gewerkt. De samenstelling van het panel verandert per definitie niet. Er is wel een vermeldenswaardige verandering van het aanbod in het BIS-panel geweest, namelijk de opening van het vernieuwde Rijksmuseum. De impact hiervan op andere trends, zoals bezoek, bekostigingsmix en de regionale spreiding worden in de desbetreffende hoofdstukken wel cijfermatig uitgedrukt.

Het rijksge subsidieerde aanbod op de VSCD podia is in 2009-2013 afgenomen met gemiddeld 5,5% per jaar en in 2013 was dit zelfs 10,4%. Dit lijkt tegenstrijdig met de ontwikkeling bij de rijksge subsidieerde producerende instellingen waar het aantal uitvoeringen stijgt over de gehele periode 2009-2013 en in 2013 zelfs nog sneller stijgt. Deze afwijkende ontwikkeling kan deels het gevolg zijn van het feit dat de cijfers van de rijksge subsidieerde producerende instellingen niet gecorrigeerd konden worden voor coproducties. Als alle samenwerkende partijen meerjarig worden gesubsidieerd mag namelijk elke partij afzonderlijk de uitvoeringen als prestatie aanmerken. Datzelfde geldt voor bezoeken. Bij de VSCD worden deze niet dubbel geteld, omdat bij de VSCD op podiumniveau wordt geteld. Daarnaast moet in beschouwing worden genomen dat hier gekeken wordt naar de producerende instellingen in een panel. Bij de podiumkunstinstanties zitten alleen de instellingen in het panel die in de nieuwe subsidieperiode vanuit de BIS of het FPK nog steeds gesubsidieerd worden. Dit doen we omdat we de gegevens van de instellingen die niet meer in het panel zitten niet uit één of enkele betrouwbaar systemen kunnen halen. In het VSCD panel zitten deze instellingen die in de nieuwe subsidieperiode buiten de BIS of het FPK vallen wel in het panel als ze nog steeds op de VSCD-podia spelen, maar een aantal hiervan hebben in 2013 niet langer het label rijksge subsidieerd, waardoor het aantal uitvoeringen van rijksge subsidieerde instellingen op de VSCD-podia afneemt. Een andere mogelijke verklaring is dat de rijksge subsidieerde gezelschappen ook op andere podia dan de VSCD-podia spelen. Tot slot kan een verklaring zijn dat bij de rijksge subsidieerde podiumkunsten schooluitvoeringen en schoolbezoeken meegenomen worden terwijl deze niet op VSCD podia plaatsvinden.

In de filmsector zien we in 2013 een aantal ontwikkelingen. De capaciteit in aantal stoelen is nog altijd stijgende, zowel in bioscopen als ook (en vooral) in filmtheaters. Verder zien we dat het aantal nieuwe films in bioscopen en filmtheaters daalt in 2013. Over de hele periode is er echter nog altijd sprake van stijging.

Samenvattend kunnen we stellen dat de trends in de verschillende deelsectoren uiteenlopen. In de podiumkunsten zien we dat de ontwikkeling in 2013 in bijna alle sectoren positiever was dan gemiddeld in 2009-2013, behalve bij de rijksge subsidieerde uitvoeringen op VSCD-podia, waar de dalende trend doorzet.

0.5 Resultaten: Bezoeken 2009-2013

De volgende tabel vat de ontwikkeling van de bezoekcijfers in de periode 2009-2013 samen.

Tabel 0-2: Procentuele jaarlijkse ontwikkeling van het bezoek in de verschillende sectoren³ (bronnen: zie sectorhoofdstukken; bewerking: Rebel/APE)

	2012-2013	2009-2013
--	-----------	-----------

³ De presentatie-instellingen zijn niet in deze tabel opgenomen, omdat onvoldoende betrouwbare cijfers beschikbaar zijn, zodat met een afwijkend panel gewerkt diende te worden. Slechts voor vier van de zes BIS instellingen kunnen we de ontwikkeling van het aantal bezoeken berekenen. Voor deze vier instellingen zien we in de periode 2012-2013 een teruggang met 8,0% en in de totaalperiode 2009-2013 een stijging met 15,5% per jaar. In 2013 zijn in totaal 105.000 bezoeken afgelegd aan deze vier instellingen.

Hoofdstuk o - Samenvatting

Bezoek Nederlandse films in bioscopen en filmtheaters	31,3%	12,4%
Bezoek bioscopen (inclusief filmtheaters)	0,9%	3,2%
Bezoek filmtheaters	0,2%	7,4%
Bezoek VSCD-podia (panel)	0,0%	-3,1%
Rijksgesubsidieerd	-10,7%	-5,9%
Niet-rijksge­subsidieerd	1,7%	-2,6%
Bezoek VNPF-poppodia (panel)	-4,6%	-3,2%
Bezoek Vrije theaterproducenten (panel)	-2,5%	-6,4%
Bezoek Rijksge­subsidieerde podiumkunsten totaal (panel)	6,0%	2,3%
Dans	4,6%	4,4%
Muziek	19,9%	4,2%
Opera en muziektheater	-3,9%	-5,2%
Theater	-5,5%	1,3%
Festivals	8,0%	14,0%
Musea BIS-panel	26,7%	8,9%

We zien in 2013 een toename in aantal bezoeken behalve bij de VSCD, VNPF en de VVTP. We zien bij alle sectoren, met uitzondering van de bioscopen en filmtheaters, het rijksgesubsidieerde bezoek aan de VSCD-podia, de VNPF-poppodia, het rijksgesubsidieerde theater en rijksgesubsidieerde PK-festivals, dat er in 2013 een positievere ontwikkeling is dan de jaren daarvoor.

Het bezoek bij de rijksgesubsidieerde podiumkunstin­stellingen steeg met 2,3% in 2013 t.o.v. 2009, maar het aanbod steeg sneller (met 3,7%), waardoor er in 2013 gemiddeld minder bezoekers zijn per uitvoering. Bij theater is er in 2013 t.o.v. 2012 een toename van uitvoeringen, maar het aantal bezoeken neemt af. In 2013 is bij muziek de stijging van het aantal bezoeken juist groter dan de stijging in uitvoeringen.

In andere sectoren – bij de filmtheaters en de VSCD-podia – is het bezoek stabiel, waarbij dit bij de filmtheaters een verslechtering en bij de VSCD-podia juist een verbetering is ten opzichte van de periode 2009-2012. Bij de vrije theaterproducenten zet de daling van het bezoek door, maar wel in mindere mate dan in de vorige periode. Hierbij verschilt, evenals bij de rijksgesubsidieerde podiumkunsten, de ontwikkeling per sector. Het bezoek aan opera, muziektheater en theater daalt, terwijl het bezoek aan andere genres stijgt.

Het bezoek aan musea in het BIS panel stijgt, nog sterker dan in de sowieso al succesvolle jaren 2009-2012. Dit is terug te voeren op het 'Rijksmuseum effect': de meeste, maar niet de gehele groei wordt verklaard door de heropening van het Rijksmuseum: 85% van de 'nieuwe' bezoeken worden afgelegd aan het Rijksmuseum. Exclusief Rijksmuseum is er sprake van een groei van ca. 5%.

Bezoek aan bioscopen stijgt over de periode 2009-2013 met gemiddeld 3,2%. Als we de ontwikkeling van het bezoek vergelijken met de ontwikkeling van de capaciteit over deze periode, dan zien we dat

het bezoek meer stijgt dan de capaciteit. Oftewel, de bezettingsgraad is over de periode toegenomen, de bioscoopstoelen worden in 2013 meer gebruikt dan in 2009. Bij Filmtheaters is het omgekeerd: de capaciteit is gemiddeld iets meer gestegen dan het bezoek. Bij bioscopen is die trend in 2013 aan het afnemen, aangezien in 2013 bij zowel filmtheaters als bioscopen de capaciteit meer toeneemt dan de bezoeken. Het bezoek aan Nederlandse Films is sterk gestegen in 2013. Over de hele periode gezien is er weliswaar een stijging van ruim 12 procent, maar er is sprake van veel volatiliteit. Dit heeft voor het totaalbezoek aan bioscopen en filmtheaters beperkt consequenties, aangezien het bezoek aan Nederlandse films (zelfs in 2013) een vijfde is van het totaalbezoek.

o.6 Resultaten: Publieksinkomsten c.q. recette per bezoek, 2009-2013

Ter benadering van de toegangsprijzen worden evenals in onze eerdere studies in alle deelsectoren publieksinkomsten c.q. de recettes gedeeld door het aantal bezoeken. In deze maatstaf zijn onder meer de effecten van kortingsregelingen en gratis toegang verwerkt, evenals het effect van verschuivingen in de publieke belangstelling tussen de verschillende producerende instellingen of podia (met uiteenlopende toegangsprijzen). De berekende gemiddelde toegangsprijs is primair geschikt om *prijsveranderingen* (en de effecten daarvan) in de tijd te analyseren. De gemiddelde publieksinkomsten of recette per bezoek kunnen in ieder geval qua niveau duidelijk afstaan van de prijs die men voor een toegangskaartje aan de kassa betaalt; bijvoorbeeld wanneer producerende instellingen of orkesten uitkoopsommen ontvangen. Dat is voor de analyses geen probleem wanneer de verhouding tussen de prijs aan de kassa en het bedrag dat de gezelschappen ontvangen in de tijd relatief constant blijft.

We hebben de toegangsprijzen gecorrigeerd voor de inflatie. Dit noemen we 'reële prijzen'. Reëel slaat in dit rapport *niet* op de daadwerkelijke prijs die aan de kassa wordt betaald.

Tabel o-3: Procentuele ontwikkeling per jaar van de publieksinkomsten c.q. recettes per bezoek in de verschillende sectoren⁴ (bronnen: zie sectorhoofdstukken; bewerking: Rebel/APE)

	2012-2013	2009-2013
Nederlandse films in bioscopen en filmtheaters	-0,6%	0,1%
Totaal films in bioscopen en filmtheaters	-1,4%	0,2%
VSCD-podia ⁵	0,6%	-1,9%
Rijksgesubsidieerd	-10,7%	-5,9%
Niet-rijksge­subsidieerd	1,7%	-2,6%

⁴ De presentatie-instellingen zijn niet in deze tabel opgenomen, omdat onvoldoende betrouwbare cijfers beschikbaar zijn, zodat met een afwijkend panel gewerkt diende te worden. Slechts voor vier van de zes BIS instellingen kunnen we de ontwikkeling van de publieksinkomsten per bezoek berekenen. Voor deze vier instellingen zien we in de periode 2012-2013 een teruggang met 6,3% en in de totaalperiode 2009-2013 een teruggang met 4,8% per jaar. In 2013 liggen de publieksinkomsten per bezoek bij 2,21 euro.

⁵ Bij de VSCD, de VNPF en de rijksge­subsidieerde instellingen wordt alleen het betaalde bezoek meegerekend.

Hoofdstuk o - Samenvatting

VNPF-poppodia	1,4%	4,0%
Vrije theaterproducenten ⁶	5,1%	-3,7%
Rijksgesubsidieerde podiumkunsten total (panel)	1,5%	-0,2%
Dans	-12,4%	-0,5%
Muziek	30,8%	3,0%
Opera en muziektheater	-14,5%	-6,6%
Theater	-24,1%	-1,6%
Festivals	-13,1%	-1,8%
Prijzontwikkeling van substituten	-0,2%	0,8%
Musea BIS-panel	6,2%	0,5%

Bij de podia zien we dat de publieksinkomsten per bezoek in 2013 stijgen, vooral bij de VVTP. In de totale periode 2009-2013 was de gemiddelde jaarlijkse ontwikkeling bij de meeste podia nog negatief, m.u.v. de VNPF. In de meeste deelsectoren stijgen de prijzen minder of is er zelfs sprake van een daling (ten opzichte van substituten). Dit is het geval in de filmsector, bij de VSCD-podia, de vrije theaterproducten en de rijksgesubsidieerde podiumkunsten. De publieksinkomsten c.q. recettes stijgen in een aantal deelsectoren in de periode 2009-2013 harder dan de prijzen van substituten, zoals de musea en de VNPF-podia.

Bij de vrije theaterproducenten zien we in 2013 een verandering in de trend van dalende prijzen in de periode 2009-2013. Daar waar er gemiddeld een daling was in de periode 2009-2012, neemt de daling af in 2013. Ook het aantal voorstellingen is afgenomen in de periode. Hier zou een kwaliteitsslag gemaakt kunnen zijn.

Bij de rijksgesubsidieerde producerende podiumkunstinstellingen zien we in 2013 een toename in de prijs van muziek, terwijl de prijs van theater juist afneemt. Hoewel er wellicht niet zo wordt ingespeeld op vraag en aanbod, is het goed mogelijk dat gezelschappen in overleg met schouwburginstemmen met lagere productieprijsen. Overigens blijft de daling bij opera en muziektheater opvallend, omdat deze erg sterk is. De afname van de vraag kan kortingen tot gevolg hebben gehad, en/of goedkopere voorstellingen hebben het beter gedaan dan duurdere. Gemiddeld stijgen de publieksinkomsten per bezoek aan een rijksgesubsidieerde producerende instelling in 2013 licht, terwijl de gemiddelde mutatie over de gehele periode 2009-2013 negatief was.

Voor musea in het BIS-panel dienen we hier een kanttekening te maken. Omdat als gevolg van de heropening van het Rijksmuseum het bezoek aan dit relatief 'dure' museum sterk is gestegen, zijn de gemiddelde publieksinkomsten per bezoek gestegen. Concreet: bij de BIS musea was er, na enkele jaren van redelijk constante publieksinkomsten per betaald bezoek, in 2013 sprake van een stijging (reëel plus 6,2%). Deze stijging van de gemiddelde publieksinkomsten per bezoek betekent dus niet automatisch dat ticketprijzen zijn gestegen. Als alle musea hun prijzen constant houden en meer

⁶ De publieksinkomsten per bezoek zijn bij de VVTP benaderd door de gemiddelde netto recette per bezoek. Dit zijn de inkomsten die ook daadwerkelijk naar de vrije theaterproducenten gaan (dus exclusief bijv. royalty's en theatertoeslagen).

bezoeken worden gebracht aan de musea met de hogere prijzen, dan stijgen de gemiddelde publiek-inkomsten per bezoek.

o.7 Resultaten: Bekostigingsmix 2009-2013

In tijden van teruglopende publieke middelen wordt ook gekort op subsidies voor de culturele sector. Eén van de centrale strategieën om met minder subsidie nog steeds een vergelijkbaar aanbod te kunnen bieden, is de verandering van de bekostigingsmix. Kort gezegd gaat het erom dat subsidies van overheden vervangen worden door andere inkomstenbronnen. In het kader van dit onderzoek maken we net als vorig jaar een onderscheid tussen drie bekostigingsbronnen:

- Subsidies: dit zijn bijdragen van het ministerie van OCW of een ander ministerie, van een cultuurfonds, van een decentrale overheid of van de Europese Unie. Hieronder vallen zowel exploitatie- als huursubsidies, en zowel structurele als incidentele subsidies.
- Opbrengsten: dit zijn bijdragen van private partijen waar een tegenprestatie tegenover staat. Voorbeelden zijn publieksinkomsten (tegenprestatie: toegang tot culturele activiteiten), sponsorinkomsten (tegenprestatie: zichtbaarheid van een merk) en inkomsten uit horeca en merchandising.
- Overige private bijdragen uit private middelen: dit zijn bijdragen van private partijen (personen of bedrijven) waar geen (directe) tegenprestatie tegenover staat. Voorbeelden hiervoor zijn bijdragen van private fondsen en giften van bedrijven of vriendenverenigingen.

Tabel o-4: Ontwikkeling bekostigingsmix in de verschillende sectoren (bronnen: zie sectorhoofdstukken; bewerking: Rebel/APE)

	Subsidies		Opbrengsten		Overige bijdragen en private middelen	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013
Nederlandse Filmproductie ⁷	57%	49%			27%	33%
Rijksgesubsidieerde musea (n=23)	62%	58%	29%	30%	9%	12%
Bredere selectie musea (n=42)	70%	62%	24%	27%	5%	10%
Presentatie-instellingen, BIS panel (n=6)	85%	77%	12%	21%	4%	2%
Presentatie-instellingen, DZN panel (n=24)	78%	74%	17%	20%	5%	6%
BIS-instellingen voor podiumkunst (in 2012 en 2013 n=30 (panel))	78%	76%	20%	22%	1%	3%

⁷ Bij de Nederlandse filmproductie gaat het om het aandeel in de totale bekostiging. Baten liggen later in de tijd en konden daardoor niet worden opgenomen. Bij overige sectoren gaat het om aandelen in de totale baten.

Hoofdstuk o - Samenvatting

FPK-instellingen voor podiumkunst (in 2012 en 2013 n=49 (panel))	64%	62% ⁸	33%	34%	4%	4%
VSCD-podia (in 2012 en 2013 n=130 (panel)) ⁹	44%	43%	48%	50%	7%	7%
VNPF-podia (in 2012 (n=42), in 2013 n=49 (totaal leden VNPF))	29%	28%	60%	60%	12%	12%
Vrije Theaterproducenten (in 2012 en 2013 n=10 (panel)) ¹⁰	0%	0%	89%	88%	11%	12%

Op basis van de analyse stellen we vast dat de bekostigingsmix in de onderzochte deelsectoren in het afgelopen jaar licht is veranderd: de rijksge subsidieerde instellingen in de podiumkunsten, de rijksge subsidieerde musea (beide panels) en de presentatie-instellingen (beide panels) hebben daarbij een stap gemaakt bij de verlaging van hun afhankelijkheid van overheidssubsidies.

Op termijn leidt een verhoging van de eigen inkomsten tot een teruglopend belang van subsidie en een stijgend belang van marktinkomsten en overige private inkomsten. Maar gezien de absolute getallen duurt die omslag lang: nog steeds zijn de meeste sectoren voor tussen de 60% en de 70% afhankelijk van overheidssubsidies. Vorige jaar concludeerden we dat als de BIS-instellingen voor podiumkunsten hun 'overige bijdragen uit private middelen' met 50% zouden verhogen, dit belang nog steeds 'slechts' 3% zijn. Dit is ze overigens wel gelukt.

De rijksge subsidieerde musea zijn net als vorig jaar nog steeds het verst in het terugdringen van de subsidieafhankelijkheid. Bij de bredere selectie musea zien we ook een stijging van ongeveer 50% van het belang van overige bijdragen en private middelen. Bij Nederlandse films zien we dat in 2013 de subsidieafhankelijkheid is afgenomen. Als aandeel van het totaal nemen de overige bijdragen uit private middelen toe. Deze sector heeft vergeleken met andere gesubsidieerde instellingen hoge overige bijdragen.

In relatieve termen hebben ook de presentatie-instellingen in de BIS een stap gemaakt bij het verlagen van hun subsidie-afhankelijkheid (van 85% naar 77%). Dit is mede het effect van de entreenorm van OCW.

VSCD-podia zijn in verhouding tot de producerende instellingen en musea veel minder afhankelijk van subsidies, het aandeel subsidies is 43% in de totale bekostiging. Op deze podia spelen echter wel gesubsidieerde producerende instellingen. Vrije theaterproducenten krijgen niet of nauwelijks subsidie en halen dus al hun inkomsten uit de markt. Ze spelen (deels) op VSCD-podia die een deel van hun inkomsten uit subsidies krijgen.

⁸ Dit is het subsidiepercentage van het panel. De subsidie-afhankelijkheid van alle producerende instellingen in 2013 is 55%.

⁹ Bij de VSCD-podia hanteren we een andere categorie-indeling. We kunnen een onderscheid maken tussen ten eerste subsidies, ten tweede recettes, inkomsten uit huur, dienstverlening en horeca, en ten derde overige inkomsten. De tweede categorie is meegenomen in de kolom 'opbrengsten', de derde categorie in de kolom 'overige bijdragen private middelen'.

¹⁰ Bij de vrije theaterproducenten hanteren we een andere categorie-indeling. We kunnen een onderscheid maken tussen ten eerste subsidies, ten tweede inkomsten uit recette en sponsoring en ten derde overige inkomsten. De tweede categorie is meegenomen in de kolom 'opbrengsten', de derde categorie in de kolom 'overige bijdragen private middelen'.

o.8 Resultaten: Regionale spreiding

Een van de capita selecta van dit jaar is de regionale spreiding. We hebben analyses vanuit verschillende invalshoeken uitgevoerd. Zo er is bijvoorbeeld gekeken naar regionale ontwikkeling van aanbod, vraag en prijs, maar ook naar regionale spreiding van subsidies. Overigens is er om diverse redenen de voorkeur aan gegeven om de regio's per sector pragmatisch in te delen. Zo gaf dit de mogelijkheid om per sector het meest geschikte schaalniveau te bepalen voor de analyse. Daarnaast kon op deze per sector worden geborgd dat er geen mogelijkheid is de cijfers op instellingsniveau te herleiden. De meest opvallende conclusies luiden:

- Als we kijken naar het aanbod van gesubsidieerde podiumkunsten en musea heeft Amsterdam in beide gevallen per inwoner een bovengemiddeld groot aanbod en bovengemiddeld veel bezoek. Een uitzondering hierop is dans. Dit genre is in Den Haag het meest ruim vertegenwoordigd.
- De regio West heeft een relatief groot aanbod van bioscopen en filmtheaters. Ook in relatieve termen heeft de groei van de sector in de periode 2009-2013 zich in die regio geconcentreerd. Dit geldt nog meer voor de filmtheaters dan voor de bioscopen. Bij VSCD en VNPF is er minder sprake van ruimtelijke concentratie van het aanbod (uitvoeringen), hoewel ook hier de balans richting de regio West buigt.
- Een podiumkunstinstantie in de Randstad ontvangt gemiddeld meer subsidie dan een producerende instantie buiten de Randstad. Dit komt doordat de producerende instanties in de Randstad doorgaans meer uitvoeringen vertonen dan instanties buiten de Randstad. De producties in de Randstad zijn gemiddeld groter (met andere woorden, er is ruimte voor meer en/of duurdere producties in de Randstad). Er is geen causaal verband tussen vestigingsplaats en subsidiehoogte. Binnen de Randstad vergaren de producerende instanties ook veel meer eigen inkomsten, waardoor het aandeel subsidie in de totale inkomsten buiten de Randstad hoger ligt.
- De musea in Amsterdam hebben meer dan de musea uit het BIS-panel die elders zijn het vermogen om eigen inkomsten aan te trekken. De musea ontvangen 37 procent van de totale subsidie, trekken 57 procent van de totale publieksinkomsten aan en 91 procent van de sponsorinkomsten.

o.9 Resultaten: Effect van bezuinigingen

In dit onderzoek zijn voor de gesubsidieerde sectoren podiumkunsten (gezelschappen), musea en beeldende kunsten (presentatie-instellingen) mogelijke effecten van bezuinigingen in kaart gebracht. Dit leidt tot een aantal conclusies.

We kunnen geen negatieve effecten van de bezuinigingen constateren die in de gehele breedte van de onderzochte sectoren aanwijsbaar zouden zijn. In de breedte zijn de trends in aanbod, bezoek en bekostigmix juist (licht) positiever dan vorig jaar.

Eén manier om de effecten van de bezuinigingen te achterhalen is de analyse van een mogelijk 'waterniveaueffect'. Hierbij is de veronderstelling dat de bezuinigingen bij de rijksoverheid ertoe leiden dat minder instanties in aanmerking komen voor een BIS-subsidie of voor een subsidie van een rijkscul-

tuurfonds. De afvallende instellingen komen terecht bij gemeenten. Hier herhaalt zich het effect, omdat ook de gemeenten moeten bezuinigen. Zo'n watervaleffect zou zich dus voordoen, als veel oud-BIS instellingen nu bij het FPK zitten, oud-FPK instellingen nu bij de gemeente, en eerder door gemeentes gesubsidieerde instellingen afvallen. Daarmee, en dat is de werkhypothese van het 'watervaleffect', leiden de bezuinigingen bij het rijk uiteindelijk tot het verdwijnen van kleinere instellingen.

We constateren dat het watervaleffect zich in de sectoren podiumkunsten (gezelschappen), musea en beeldende kunsten (presentatie-instellingen) op dit moment (nog) niet of zeer beperkt voordoet. Weliswaar zien we dat veel instellingen nu niet meer in de BIS zitten, en dat eveneens veel instellingen niet meer door een rijkscultuurfonds, maar door een gemeente worden ondersteund. Wat we echter op dit moment niet zien is het verdwijnen van een relatief groot aantal instellingen die in 2012 door een G4-gemeente werden gesubsidieerd. In de onderzochte sectoren is het gemeentelijke vangnet intact. Daarbij komt dat enige mate van verandering in de samenstelling van de door rijkscultuurfondsen gesubsidieerde instellingen niet het gevolg van bezuiniging is, maar juist als beleidsmatig wenselijk kan worden gezien – namelijk als instrument ter bevordering van innovatie en dynamiek in de sector.

Ten slotte zien we, specifiek bij de musea en de presentatie-instellingen, dat er een kloof ontstaat tussen instellingen die sterker uit de economische crisis en de bezuinigingen komen, en instellingen die er zwakker uitkomen. Deze kloof is zichtbaar in de verstrekte subsidie, maar ook in de eigen inkomsten die de instellingen weten te genereren: we zien dat er een groep is die zowel meer subsidie ontvangt als ook meer eigen inkomsten weet te genereren, en dat er tegelijkertijd een tweede groep is waar subsidies én eigen inkomsten afnemen.

1 Inleiding en methodologie

1.1 Aanleiding

Het ministerie van OCW wil in de periode 2013-2015 meer zicht krijgen op de economische ontwikkelingen in de culturele sector, met betrekking tot publiek, aanbod, prijs en financiering. De economische situatie beïnvloedt mede het ondernemend vermogen en de verdien capaciteit van gesubsidieerde en niet-gesubsidieerde instellingen. In het onderzoek dient het verschil inzichtelijk te worden gemaakt tussen de effecten van de economische crisis enerzijds, en hervormingen van het cultuurbeleid anderzijds. Om dit doel te bereiken, wordt in 2013, 2014 en 2015 een jaarlijkse monitor uitgevoerd, met als onderwerp de ontwikkelingen in de voorafgaande jaren. De monitor dient zowel algemene sectorale ontwikkelingen inzichtelijk te maken, als ook inzicht te geven in trends in de culturele sector.

Dit rapport bevat het verslag van de tweede uitvoering van de monitor. De monitor borduurt voort op het onderzoek naar de effecten van de economische crisis op de cultuursector dat APE in 2012 uitvoerde. De monitor focust op de jaren 2009-2013, voegt een aantal sectoren toe en verdiept de analyse door jaarlijks een aantal 'capita selecta' toe te voegen. In deze rapportage worden dus de jaren voor 2009 niet langer meegenomen. Deze jaren zijn uitvoerig behandeld in de vorige rapportage van de monitor. De culturele sector had tijdens de economische crisis te maken met een grote terugval. Het herstel van de sector is nu niet goed te zien. Er is echter gekozen om alleen de jaren 2009-2013 mee te nemen, omdat in dit rapport de focus ligt op de effecten van de bezuinigingen. Bovendien zouden er te weinig instellingen overblijven in de panels omdat hiervoor ten hoogste één waarnemingsjaar mag ontbreken.

Om de uitkomsten van de monitor goed te kunnen interpreteren, is het belangrijk om rekening te houden met de context van het jaar 2013. De Nederlandse economie kromp in 2013 met 0,8 procent ten opzichte van een jaar eerder. Er was gedurende het jaar wel een kentering zichtbaar. De krimp sloeg halverwege 2013 om in groei. Ook kromp de consumptie door huishoudens in het laatste kwartaal slechts beperkt.¹¹ De cultuursector heeft baat bij de opkrabbende economie, maar heeft te maken met bezuinigingen – waar tijdens het dieptepunt van de crisis over besloten is – die hun volle omvang in 2013 bereiken. Immers, 2012 was ook het laatste jaar in de "oude" cultuurnotaperiode. De bezuinigingen leiden vanaf 2013 tot lagere subsidiebedragen van nagenoeg alle overheden.

1.2 Onderzochte sectoren

Het onderzoek richt zich op een beschrijving van de effecten van de economische ontwikkelingen in de cultuursector. We streven ernaar om een zo volledig mogelijk beeld van de gehele cultuursector te schetsen. Vanwege witte vlekken in de gegevens is dat (nog) niet in alle opzichten mogelijk. Daarnaast heeft de opdrachtgever de keus gemaakt niet in te gaan op de volgende deelsectoren: archie-

¹¹ Bron: CBS, Nederland in 2013

ven, monumenten, archeologie, bibliotheken en cultuureducatie. De volgende deelsectoren komen in het rapport uitgebreid aan de orde:

- Film:
 - Bioscopen en filmtheaters aangesloten bij de Nederlandse Vereniging van Bioscoopexploitanten (NVB);
 - De (gesubsidieerde) filmproductie en ontwikkelingen in de sector (Nederlands Filmfonds)
- Podiumkunsten:
 - Podia aangesloten bij de Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouwdirecties (VSCD-podia);
 - Podia aangesloten bij de Vereniging Nederlandse Poppodia en- Festivals (VNPF-poppodia);
 - Vrije theaterproducenten aangesloten bij de Vereniging Vrije Theater Producenten (VVTP);
 - Instellingen voor podiumkunsten die structureel door het Rijk worden gesubsidieerd en deel uitmaken van de Basisinfrastructuur (BIS-instellingen voor podiumkunsten);
 - Instellingen voor podiumkunsten die meerjarig door het Fonds Podiumkunsten worden gesubsidieerd (FPK-instellingen voor podiumkunsten).
- Musea
 - De door het ministerie van OCW in het kader van de Basisinfrastructuur (BIS) gesubsidieerde musea.
 - Een bredere selectie van musea die meerjarig heeft deelgenomen aan de Museana-enquête.
- Beeldende kunst:
 - Gebruik van de KunstKoopregeling van het Mondriaan Fonds;
 - Meerjarig gesubsidieerde presentatie-instellingen (BIS + Mondriaan);
 - Additionele data-uitvraag en enquête voor presentatie-instellingen via De Zaak Nu;
 - Bestaand onderzoek Panteia (naar galleries) en Motivaction (naar consumptiegedrag bij beeldende kunst).
- Festivals; zowel gesubsidieerd als ook in de breedte.

Voor de analyse hebben we gebruik kunnen maken van gegevens die door de verschillende organisaties zijn aangeleverd. Aanvullend is op een enkel punt (presentatie-instellingen) gebruik gemaakt van een data-uitvraag, is op een enkel punt gebruik gemaakt van gegevens die beschikbaar zijn in de datawarehouse van OCW, en is gebruik gemaakt van bestaand onderzoek.

De analyses hebben, voor zover mogelijk, betrekking op de jaren 2009-2012. Voor deze periode is gekozen omdat ze de volledige cultuurnotaperiode 2009-2012 bevat, alsmede het jaar 2013.

1.3 Capita selecta

In de monitor wordt elk jaar gekozen voor een aantal capita selecta: onderwerpen die op dat moment in de belangstelling staan. Elk jaar wordt ook een keuze gemaakt welke van de capita selecta van het voorafgaande jaar structureel worden opgenomen in de monitor.

In 2013 is ervoor gekozen om vijf capita selecta uit te werken: de faillissementen in de cultuursector, de bekostigingsmix, de kosten van de instellingen, de ontwikkeling van het aanbod en Nederlandse cultuur in het buitenland. Twee van deze sectoren maken vanaf dit jaar deel uit van de 'reguliere' trendhoofdstukken: de bekostigingsmix en de ontwikkeling van het aanbod. Daarnaast is ervoor gekozen om dit jaar twee nieuwe capita selecta op te nemen in het rapport: de regionale spreiding (deze sluit nauw aan bij de ontwikkeling van het aanbod) en de effecten van de bezuinigingen.

Qua structuur van het rapport is er dit jaar voor gekozen om de capita selecta niet apart van de trendhoofdstukken op te nemen, maar te werken met integrale sectorhoofdstukken. In die sectorhoofdstukken komen zowel de trends als ook de capita selecta aan bod.

1.4 Methodiek

Voor de verschillende deelsectoren hanteren we zoveel mogelijk dezelfde aanpak. Dat is echter niet in alle gevallen mogelijk. Voor de ene deelsector beschikken we nu eenmaal over meer informatie dan voor de andere deelsector. Zo kunnen we van een aantal sectoren trends over de jaren 2009-2013 presenteren terwijl bij andere sectoren er over een beperktere periode informatie beschikbaar is. Dat betekent dat de presentatie in de hoofdstukken van de onderscheiden deelsectoren soms iets verschilt, hoewel de inhoud van de hoofdstukken in hoofdlijnen steeds hetzelfde is.

In de sectorhoofdstukken gaan we telkens in op vier onderwerpen: het aanbod, het bezoek, de gemiddelde publieksinkomsten per bezoek en de bekostigingsmix. Daarnaast gaan we in de capita selecta, zoals boven gezegd, in op de regionale spreiding en de effecten van de bezuinigingen.

De omvang van de verschillende delen van de cultuursector verschilt. Dat geldt ook voor de onderliggende cijfers. Maar omdat we ons vooral op *trends* in de tijd richten, wordt in de presentatie van de resultaten vooral gebruik gemaakt van *indexcijfers* of jaarlijkse *groeipercentages*. De waarde van het kenmerk waarvan we de ontwikkeling in de tijd analyseren, bijvoorbeeld het aantal bezoeken, wordt in het basisjaar van de analyses – waar mogelijk 2009 – bij de indexcijfers op 100 gesteld. Vervolgens wordt steeds gezien hoe de waarde van het geanalyseerde kenmerk in een ander jaar zich verhoudt tot de waarde van het betreffende kenmerk in het basisjaar. Op deze wijze brengen we steeds de procentuele stijging of daling ten opzichte van het basisjaar in beeld, zonder dat het beeld wordt vertekend door een uiteenlopende grootte van de kenmerken of van de deelsectoren. Waar het gaat om onderlinge verhoudingen van bijvoorbeeld batenposten, vermelden we de relatieve verhoudingen naast of zelfs in plaats van de absolute cijfers.

Bij analyses in de tijd corrigeren we in de meeste gevallen voor *inflatie*. De in geld uitgedrukte kenmerken, zoals de publieksinkomsten of recettes per bezoek, het beschikbare inkomen en de eigen inkomsten, worden gedeeld door de consumentenprijsindex (CPI). De voor inflatie gecorrigeerde

cijfers duiden we dan aan via de toevoeging *reëel*. Zo geven de *reële* publieksinkomsten per bezoek aan of deze sneller zijn gestegen dan het algemeen prijspeil.¹²

Voor het bezoek aan culturele activiteiten is het niet alleen van belang hoe de publieksinkomsten per bezoek zich ontwikkelen, maar ook hoe de prijzen van concurrerende vrijetijdsactiviteiten en het beschikbare inkomen van huishoudens zich ontwikkelen (na correctie voor de algemene inflatie). Daarom schenken we bij de analyse van de ontwikkeling van de reële publieksinkomsten per bezoek ook aandacht aan de (reële) inkomensontwikkeling en de (reële) prijsontwikkeling van concurrerende vrijetijdsactiviteiten. Deze *concurrerende vrijetijdsactiviteiten* worden doorgaans als *substituten* aangeduid. De prijs van substituten wordt steeds gemeten via de door het CBS gepubliceerde consumentenprijsindex van diensten cultuur en recreatie. Dat is een breed samengestelde prijsindex die een goed beeld geeft van de prijsontwikkeling van de verschillende vrijetijdsactiviteiten.

1.5 Selectie van instellingen

Culturele instellingen vormen geen stabiele populatie. Instellingen kunnen worden opgeheven, omdat ze niet langer in aanmerking komen voor subsidie. Instellingen kunnen ook failliet gaan. Daarnaast komen er soms ook weer nieuwe instellingen bij. Soms is een podium of een museum één of meer jaren (c.q. seizoenen) gesloten wegens een verbouwing. Dergelijke *incidenten* geven aanleiding tot trendbreuken en kunnen het zicht op de structurele ontwikkeling vertroebelen. Soms kunnen ze zelfs aanleiding geven tot het trekken van de verkeerde conclusies; bijvoorbeeld als het gaat om de effecten van de economische crisis. Dan bestaat het risico dat bijvoorbeeld een tijdelijke sluiting van een groot podium of museum ten onrechte wordt gezien als het effect van de economische crisis (of de afwezigheid daarvan) op het aantal bezoeken. Of omgekeerd: een opening van een nieuwe instelling met bijbehorende grote bezoekersaantallen mag niet leiden tot conclusies over de structurele ontwikkeling van de sector.

Gezien het voorgaande streven we ernaar om in onze analyses zoveel mogelijk uit te gaan van een *vaste populatie* van instellingen in de tijd.¹³ Dan kunnen we de structurele ontwikkeling van de individuele instellingen in de tijd volgen. Deze aanpak vereenvoudigt de interpretatie van de trends. Doordat we - waar mogelijk - een vaste populatie van instellingen in de tijd volgen, wijken de cijfers in het voorliggende rapport soms af van de cijfers die de *brancheverenigingen* zelf publiceren. Die cijfers richten zich vooral op een goede beschrijving van de situatie van een branche in een bepaald jaar, en wat minder op de structurele trends. Deze verschillen in aanpak zijn onvermijdelijk gegeven de doelstellingen van ons onderzoek, waar de nadruk ligt op de analyse van trends. We verwachten echter

¹² Als alle prijzen en het inkomen met hetzelfde percentage stijgen, verandert er immers niets, omdat alle prijsverhoudingen ongewijzigd blijven. Consumenten bezoeken in dat geval niet vaker of minder vaak een culturele activiteit.

¹³ Voor een enkele sector geldt dat we niet werken met een samengesteld panel, maar met totaalcijfers over de gehele sector. Dat doen we indien de desbetreffende brancheorganisaties over deze cijfers beschikt en het voor deze sector lastig is om met een panel te werken i.v.m. uitschieters bij instellingen die de resultaten beïnvloeden. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn als er een nieuwe grote bioscoop wordt geopend.

niet dat onze selectie van instellingen met een volledige reeks van waarnemingen tot sterk afwijken-
de conclusies leidt ten opzichte van de cijfers die de brancheverenigingen zelf publiceren.

2 Trends filmsector

2.1 Data

Voor het hoofdstuk film maken we gebruik van twee bronnen. Per bron lichten we kort toe welke data deze bevat en voor welke analyse deze als input dient.

Ten eerste hebben we van de *Nederlandse Vereniging van Bioscoopexploitanten (NVB)* een databestand ontvangen dat afkomstig is uit het communicatiesysteem van brancheorganisaties NVB en de Nederlandse Vereniging van Filmdistributeurs (NVF). In dit systeem wordt data verzameld zoals het aantal verkochte bioscooptickets en het tarief per ticket van Nederlandse bioscopen en filmtheaters. Ook is data beschikbaar over het aantal bioscopen, zalen en stoelen. Zodoende kan vraag en aanbod geanalyseerd worden. Het databestand geeft de mogelijkheid om een analyse per regio uit te voeren, in het kader van de capita selecta.

De aanpak met betrekking tot de analyse van de ontwikkeling bij de bioscopen en filmtheaters wijkt dit jaar af van de aanpak in de vorige jaren. Er wordt nu geen gebruik meer gemaakt van een panel, maar van sectorale totalen. Daarmee ligt de focus van de analyse niet meer op de ontwikkeling van bepaalde instellingen, maar op de sector als geheel. Deze aanpak is – anders dan bijvoorbeeld bij de analyse van de podiumkunsten – mogelijk omdat gegevens voor (zo goed als) alle bioscopen beschikbaar zijn, en niet slechts voor een bepaalde selectie. Anders dan bioscopen zijn filmtheaters veelal non-profit of gesubsidieerde instellingen zijn, gericht op een filmaanbod voor een kleiner publiek.

Ten tweede hebben we – ook dit is in aanvulling op de aanpak van de vorige jaren – gegevens van het *Nederlands Filmfonds* kunnen benutten. Deze cijfers worden jaarlijks gepubliceerd in 'Film Facts and Figures of The Netherlands'. Bij de publicatie 'Film Facts and Figures' worden naast eigen data van het Nederlands Filmfonds diverse andere bronnen betrokken, zoals het CBS en de Stichting Kijkonderzoek. De publicatie geeft onder andere inzicht in de productie van Nederlandse films per categorie en de bekostigingsmix van Nederlandse films. Hiermee kunnen we nader inzoomen op het aanbod van films en bekostiging van Nederlandse films uit publieke en private bronnen.

In dit hoofdstuk komt de ontwikkeling van het aanbod, het aantal bezoeken en de toegangsprijzen van bioscopen en filmtheaters in Nederland aan de orde. Daarnaast wordt ingegaan op de bekostigingsmix bij de productie van Nederlandse films. Hiermee geven we de ontwikkeling in de filmsector weer.

2.2 De markt in 2013 op hoofdlijnen

In de tabel hieronder geven we een aantal absolute cijfers weer van de bioscopen en filmtheaters in Nederland. De cijfers in de tabel hebben betrekking op de situatie in 2013. Aangezien we in de rest van het hoofdstuk vooral ingaan op de trends, helpt de tabel met het duiden van de omvang van de markt.

Tabel 2-1: Omvang van de Nederlandse bioscoopmarkt (2013; bron: NVB; bewerking: Rebel/APE)

	<i>Aantal</i>
Aantal bioscopen ¹⁴	141
Filmtheaters	34
Aantal doeken	756
Aantal stoelen (x1000)	116,2
Totaal aantal nieuwe films ¹⁵	353
Aantal nieuwe Nederlandse films (inclusief coproducties)	57

In 2013 telt Nederland 141 bioscoopexploitanten en 34 filmtheaterexploitanten die zijn aangesloten bij de branchevereniging Nederlandse Vereniging van Bioscoopexploitanten (NVB). In totaal werden er in 2013 30,8 miljoen bioscoopbezoeken afgelegd. Deze zorgen voor een bruto recette van 249,5 miljoen euro. De toegangsprijzen worden benaderd via de bruto recette per bezoek. Dit komt neer op een gemiddelde prijs van 8,10 euro.

2.3 Aanbod, 2009-2013

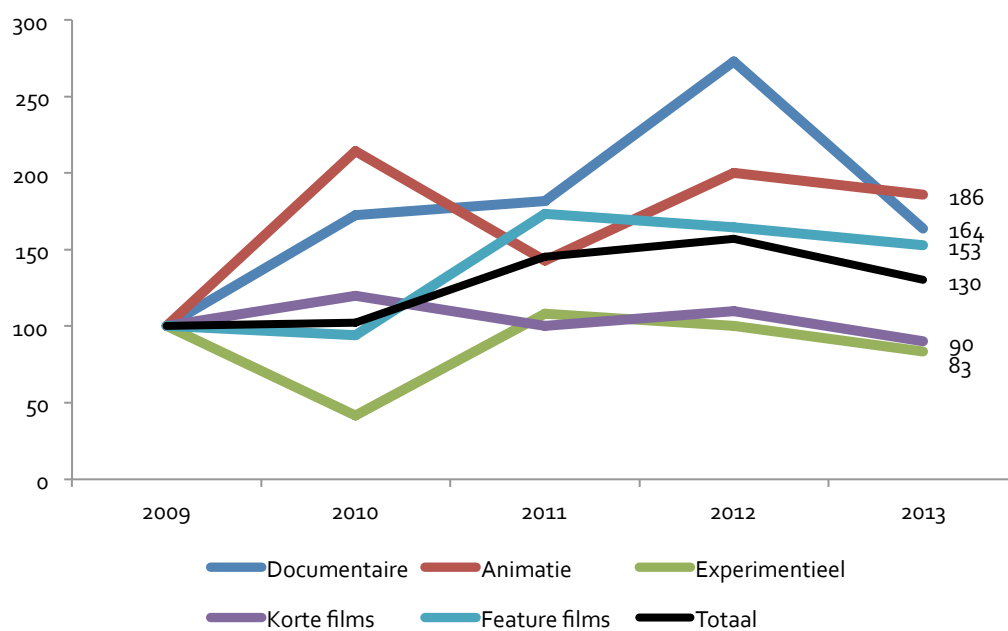
2.3.1 Geproduceerde Nederlandse films

In onderstaande afbeelding staat per categorie het absolute aantal geproduceerde films. De feature films zijn films die tussen 70 en 210 minuten lang zijn. Voor een groot deel – maar niet noodzakelijk – gaat het hier om speelfilms. In de figuur zijn de non-feature films uitgesplitst naar documentaire, korte films, animatie en experimentele non-feature films. Over de speelfilms rapporteren we het aantal producties, bij de andere categorieën hebben we deze niet in beeld. Daarom kiezen we daar voor het aantal releases.

¹⁴ Op basis van ledenbestand per 1 januari 2014. Exclusief filmtheaters/filmhuizen zonder weekprogramma. Dit betreft in 2013: 82 filmtheaters met 72 doeken (incl. 11 interne filmtheaters).

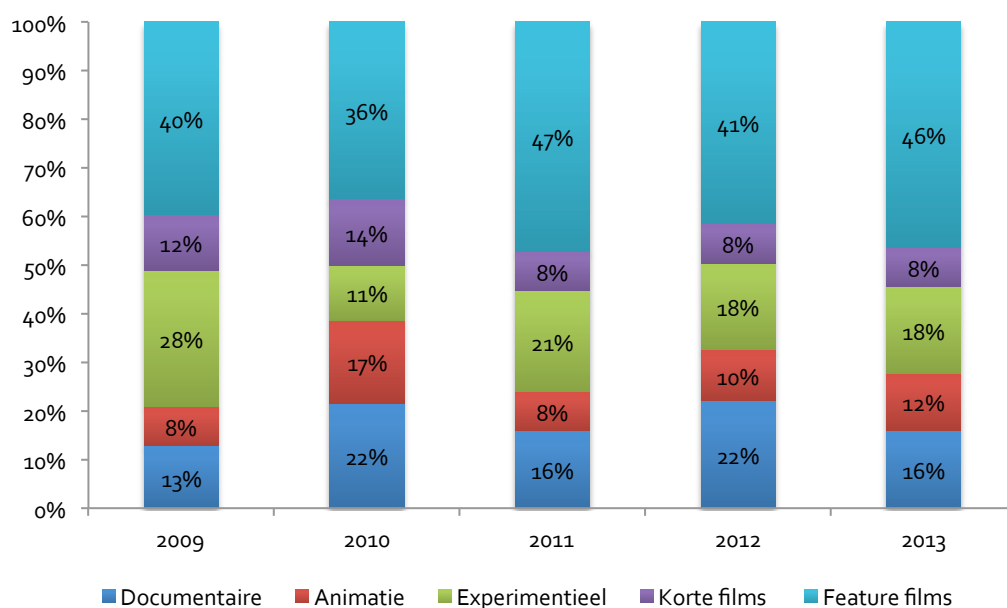
¹⁵ Bij nieuw uitgekomen films zijn alleen de releases van leden van de Nederlandse Vereniging van Filmdistributeurs (NVF) meegeteld.

Afbeelding 2-1: Productie van Nederlandse films (index 2009=100; bron: Nederlands Filmfonds; bewerking: Rebel/APE)

Voor features is er in 2013 sprake van een terugval naar de meerjarige trend, na een piekmoment in 2011. Bij experimentele films zien we een soortgelijke ontwikkeling. Bij korte films is er over de periode gezien weinig verandering, terwijl documentaires over de periode gezien groei hebben vertoond. In de gehele periode 2009 t/m 2013 zijn feature films daarbij het sterkst vertegenwoordigd met steeds rond de 40-45% van de geproduceerde films.

Afbeelding 2-2: Productie van Nederlandse films, verdeling tussen genres (bron: Nederlands Filmfonds; bewerking: Rebel/APE)

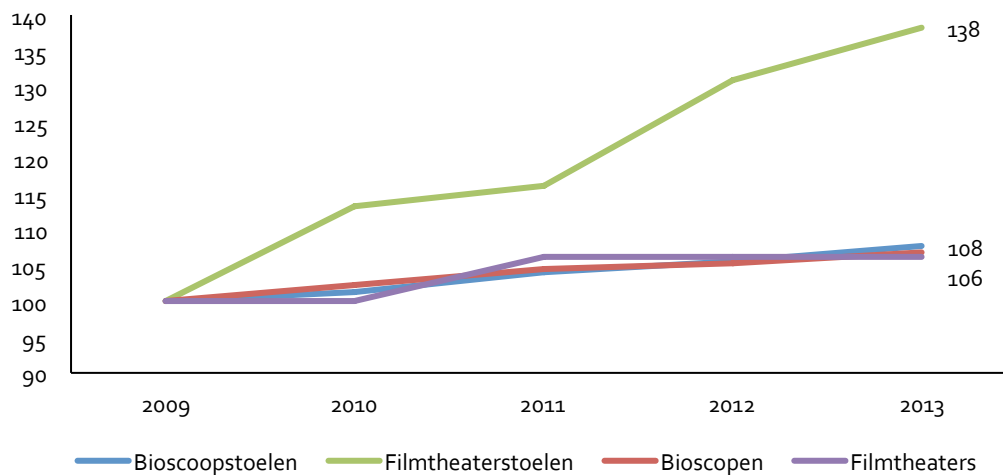

2.3.2 Capaciteitsontwikkeling van bioscopen en filmtheaters

In deze paragraaf gaan we in op het aanbod door de capaciteit van de verschillende typen bioscopen en filmtheaters. In 2013 waren er in totaal 141 bioscopen en 34 filmtheaters. De 34 filmtheaters zijn exclusief de theaters zonder weekprogramma; het gaat dus over de grotere filmtheaters.

Voor het meten van het aanbod kijken we allereerst naar het aantal stoelen bij de 141 bioscopen en 34 filmtheaters. Dit geeft een beter beeld van de ontwikkeling van de capaciteit dan het aantal bioscopen. Door deze met elkaar en met het aantal stoelen per zaal te vergelijken, wordt een beeld gegeven van eventuele schaalvergroting in de sector op complexniveau of zaalniveau. Vervolgens gaan we nog verder in op schaalvergroting in de sector, door in te zoomen op de ontwikkeling van het aantal doeken per filmtheater en per bioscoop en op de ontwikkeling van de omvang van de zalen.

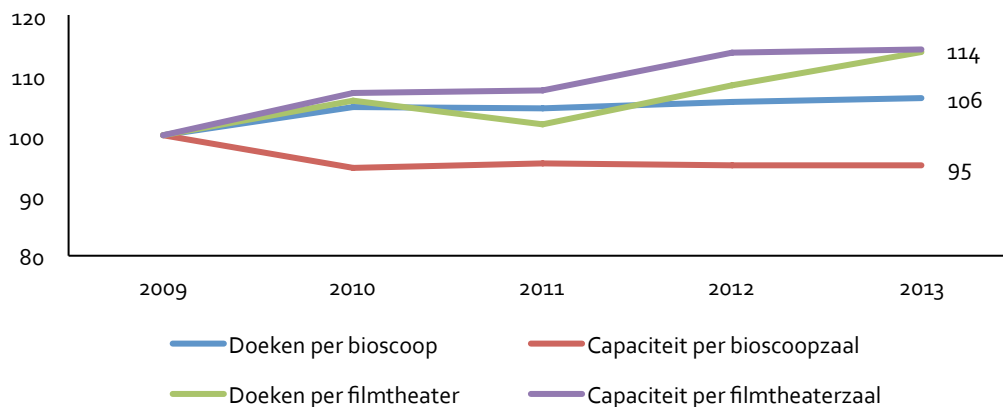
Afbeelding 2-3: Capaciteitsontwikkeling in de bioscoopsector, inclusief filmtheaters (index 2009=100; bron: NVB; bewerking: Rebel/APE)

We zien over het algemeen een geleidelijke toename van de capaciteit in de sector. De sector is, gemeten aan het aantal stoelen, met bijna 10% gegroeid. De groei in het aantal filmtheaterstoelen bedraagt 40%. Omdat de filmtheatersector in 2013 niet meer dan ongeveer 8% van het totale aantal stoelen voor zijn rekening neemt, heeft deze groei beperkt zijn weerslag op het totaal. Ter vergelijking, bij de filmtheaters zijn er 2.600 stoelen bijgekomen, in de bioscopen zijn dit er 8.300. Het feit dat er over de hele periode per saldo slechts 2 filmtheaters bij zijn gekomen, laat twee conclusies toe: enerzijds dat de uitbreiding veelal heeft plaatsgevonden binnen bestaande filmtheaters, en anderzijds dat nieuwe filmtheaters groter zijn dan de filmtheaters die hun deuren sluiten. Bij de bioscopen is de groei in stoelen ongeveer 7% in de periode 2009-2013. Het aantal bioscopen is gestegen van 132 naar 141.

In onderstaande figuur kijken we naar de capaciteitsontwikkeling in termen van doeken per bioscoop of filmtheater en het aantal stoelen per zaal. Een stijging van het aantal doeken per bioscoop houdt in dat bioscopen steeds meer zalen bevatten en dat er dus schaalvergroting in de sector is. Het aantal stoelen per doek zegt iets over interne schaalvergroting. Minder stoelen per doek duidt op kleinere zalen.

Afbeelding 2-4: Ontwikkeling van het aantal doeken per bioscoop/filmtheater en ontwikkeling van de omvang van de zalen (index 2009=100; bron: NVB; bewerking: Rebel/APE)

De totale capaciteit van filmtheaters is gestegen, wat in bovenstaande afbeelding op twee manieren duidelijk wordt: zowel het aantal doeken per filmtheater als het aantal stoelen per zaal neemt met zo'n 15% toe. Indien een kleine zaal wordt vervangen door een grotere nieuwe zaal, hangen beide ontwikkelingen natuurlijk nauw samen. Maar dit is niet de enige verklaring van de stijgende capaciteit: een filmtheater heeft gemiddeld gezien in 2013 meer zalen dan in 2009. Dit is te zien aan het toenemende aantal doeken per filmtheater. Het gaat dus om meer dan een één-op-één vervanging van filmtheaterzalen.

Het aantal zalen bij bioscopen is toegenomen met ruim 6%. De interne capaciteit is kleiner geworden, bioscoopzalen bevatten gemiddeld minder stoelen dan in 2009. Dit is een langdurige trend. Door het toenemende aantal films bevatten bioscopen nu eerder meerdere kleinere zalen.

2.4 Bezoeken en verkoop, 2009-2013

In de volgende tabel staat de ontwikkeling van het aantal bioscoop- en filmtheaterbezoeken en van de gerealiseerde recette. Daarnaast is de recette per bezoek opgenomen. Om te corrigeren voor de bevolkingsgroei is ook het bezoek per inwoner opgenomen; het aantal keren dat iemand gemiddeld naar de bioscoop gaat.

Tabel 2-2: Bioscoopbezoek en uitgaven (bron: NVB; bewerking: Rebel/APE)

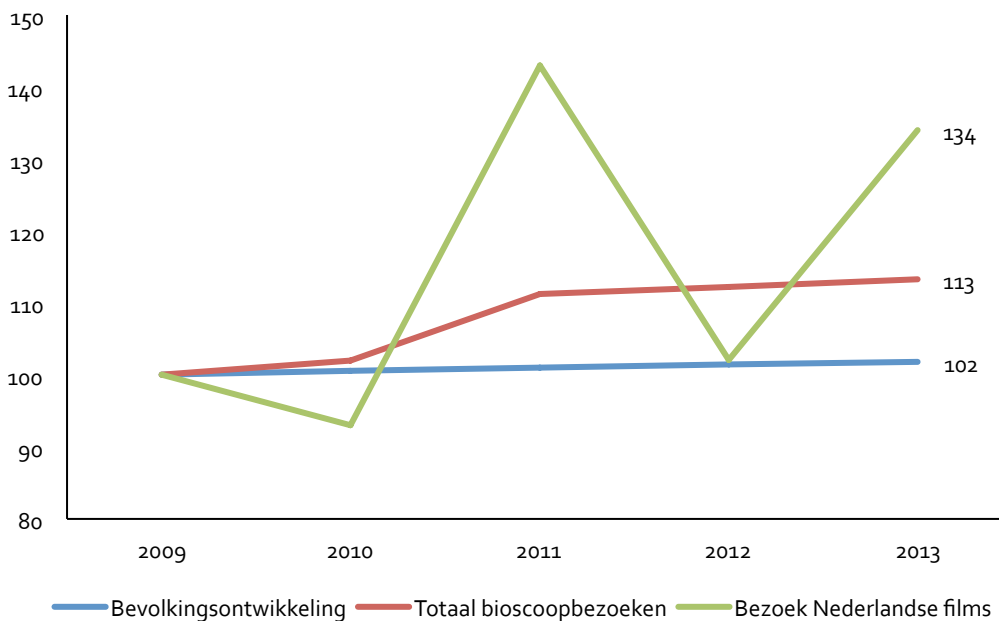
	2009	2010	2011	2012	2013
Bezoeken totaal (miljoen)	27,2	27,7	30,3	30,5	30,8
Bezoeken Nederlandse films (miljoen)	4,7	4,4	6,8	4,8	6,3
Marktaandeel Nederlandse films (in % bezoeken)	17,4%	15,9%	22,3%	15,8%	20,6%
Recette totaal (miljoen euro)	200,4	215,4	238,7	244,5	249,5
Recette per bezoek (euro) ¹⁶	7,37	7,77	7,89	8,01	8,10
Bezoek per inwoner	1,65	1,67	1,82	1,82	1,84
Recette per inwoner	12,09	12,93	14,27	14,57	14,83

In bovenstaande tabel is te zien dat de markt voor gemiddeld meer dan 80% wordt bepaald door buitenlandse films. De totale recette is in 2013 ten opzichte van 2009 met bijna 25% gestegen. Hier speelt een aantal factoren een rol. Volgens de branche komt de stijging deels door de uitbreiding van de capaciteit bij bioscopen en filmtheaters en door kwaliteitsverbetering. Er lijkt, met andere woorden, geen sprake van een verzadigde markt. Hierbij speelt ook de introductie van IMAX, 3D-films e.d. een rol. Dit kan een positief effect hebben gehad op de marktvraag. Het bezoek per inwoner en de recette per inwoner stijgt in de afgelopen jaren.

Onderstaande figuur ondersteunt deze ontwikkelingen. We hebben de ontwikkeling van het aantal bioscoopbezoeken in een figuur geplaatst met de bevolkingsontwikkeling. Daarin is te zien dat de bioscoopbezoeken duidelijk meer stijgen dan dat de bevolking groeit. Terwijl de bevolking met minder dan 2% groeit, neemt het bioscoopbezoek met ruim 13% toe. Voor Nederlandse films is de groei zelfs 34%, zo blijkt uit onderstaande figuur. Het marktaandeel van Nederlandse films is in 2013 21%.

¹⁶ De recette per bezoeker is niet gecorrigeerd voor prijsontwikkeling. Gecorrigeerd voor prijsontwikkeling is er over de hele periode erg beperkt sprake van een stijging (1,1% over de hele periode)

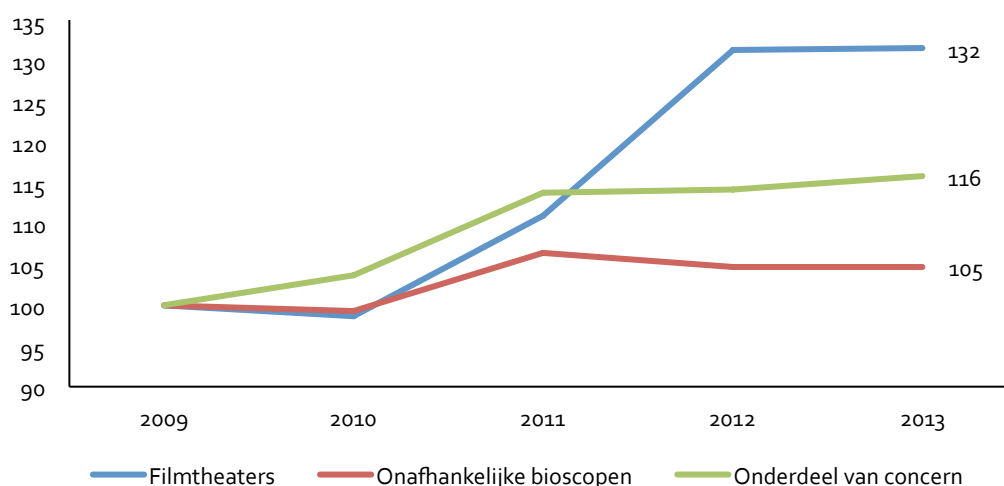
Afbeelding 2-5: Ontwikkeling van het bezoek aan Nederlandse Films ten opzichte van het totaal en de bevolkingsgroei (index 2009=100; bron: NVB/CBS; bewerking: Rebel/APE)

In bovenstaande figuur is te zien dat er moeilijk een trend te ontwaren is in het bezoek aan Nederlandse films door de hoge volatiliteit. Zo wordt de uitschieter in 2011 veroorzaakt door de kaskraker *Gooische Vrouwen*. Toch is er alleen in 2010 sprake geweest van minder bezoeken dan in 2009. Het aantal bezoeken in 2013 zit 35% boven het aantal in 2009, ondanks het ontbreken van een kaskraker.

We kunnen de groei van de sector in aantal bezoeken nader specificeren naar filmtheaters, onafhankelijke bioscopen en bioscopen die deel uitmaken van een concern. Daaruit volgt onderstaand figuur.

Afbeelding 2-6: Ontwikkeling van het bezoek aan filmtheaters, onafhankelijke bioscopen en bioscoopconcerns (index 2009=100; bron: NVB; bewerking: Rebel/APE)

De deelsector filmtheaters heeft binnen de sector de sterkste groei doorgemaakt. Het aantal bezoeken is gegroeid van 1,8 miljoen naar 2,3 miljoen in 2013. Dit heeft slechts beperkt zijn weerslag op de totale groei van ruim 13%, omdat het deel filmtheaters nog relatief klein is. Om het in perspectief te plaatsen, er zijn 560.000 meer bezoeken aan filmtheaters gebracht in 2013 ten opzichte van 2009. Het aantal bioscoopbezoeken is met ruim 3 miljoen gegroeid. De groei van onafhankelijke bioscopen en de concerns laat een vergelijkbaar patroon zien. Het verschil tussen deze twee is te verklaren doordat een aantal onafhankelijke bioscopen door een concern is overgenomen.

Naast het aantal bezoeken aan bioscopen en filmtheaters is voor de filmsector (en met name voor de prijsontwikkeling) ook de ontwikkeling van de verkoop¹⁷ van DVD's en de omzet van video on demand (VOD) relevant. De omvang van de markt is daarom in de volgende tabel opgenomen.

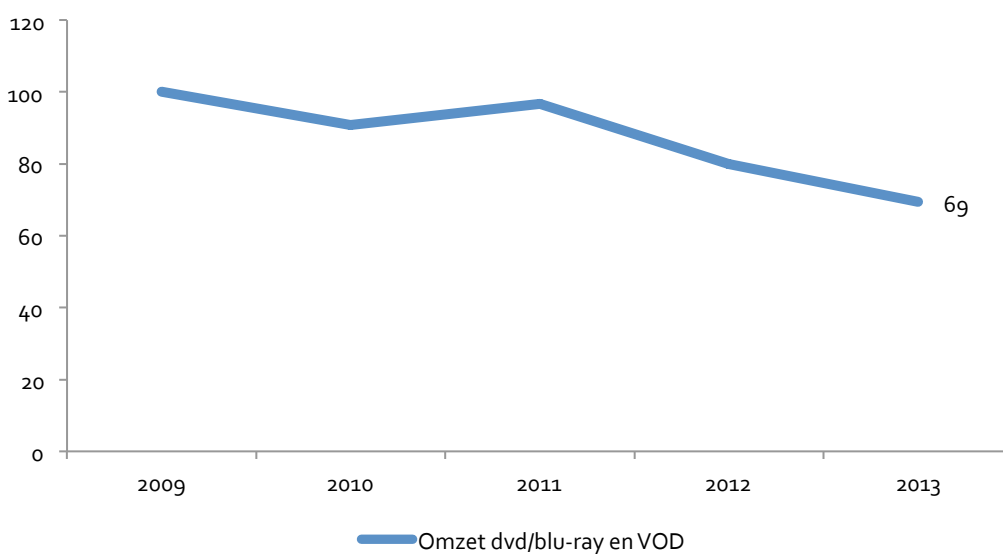
¹⁷ De verhuur van dvd/blu-ray is in de afgelopen jaren enorm gedaald en daardoor voor de sector nauwelijks nog relevant. De totaalomzet van verkoop van dvd's en blu-ray enerzijds en VOD anderzijds was in 2013 ongeveer 256 miljoen euro. Omzet door verhuur bedroeg nog ongeveer 1 miljoen euro.

Tabel 2-3: Omvang van de markt voor dvd's met Nederlandse films en VOD (in miljoenen euro's; bron: Nederlands Filmfonds; bewerking: Rebel/APE)

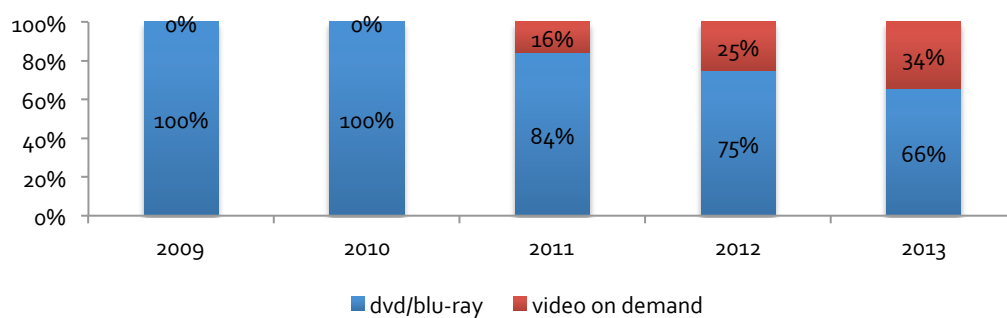
Omzet (x mln)	2013
Dvd/blu-ray	168
Dvd's met Nederlandse films	8
VOD	88

Als we nader inzoomen op de data blijkt dat er een continue daling is van de omzet als geheel (de optelsom van dvd/blu-ray en VOD). Daarbij zien we dat het belang van VOD in de afgelopen jaren sinds 2011 duidelijk is gegroeid. De omzet van VOD was in 2013 88 miljoen euro tegenover 168 miljoen aan omzet van dvd/blu-ray.

Afbeelding 2-7: Ontwikkeling van de omzet uit de verkoop van dvd's/blu-ray en de omzet van VOD (reëel; index 2009=100; bron: Nederlands Filmfonds; bewerking: Rebel/APE)

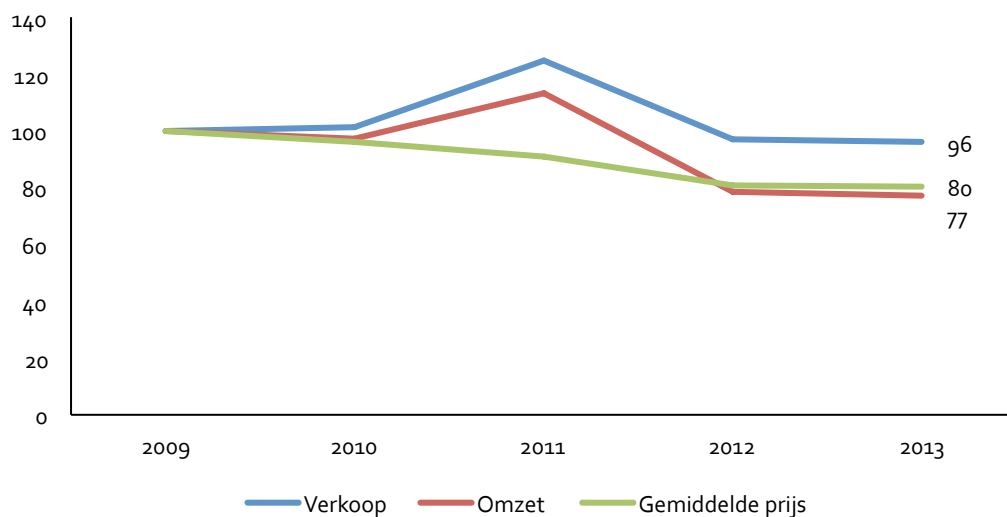

Afbeelding 2-8: Omzetverdeling dvd's/blu-ray vs. VOD (bron: Nederlands Filmfonds; bewerking: Rebel/APE)

De markt voor dvd's met Nederlandse films is relatief klein en nauwelijks van invloed op het totaal. De omzet bedroeg in 2013 bijna 8 miljoen euro. De ontwikkeling van de verkoop van Nederlandse DVD's met indexcijfers voor de prijsontwikkeling en de omzet staat in onderstaande figuur.

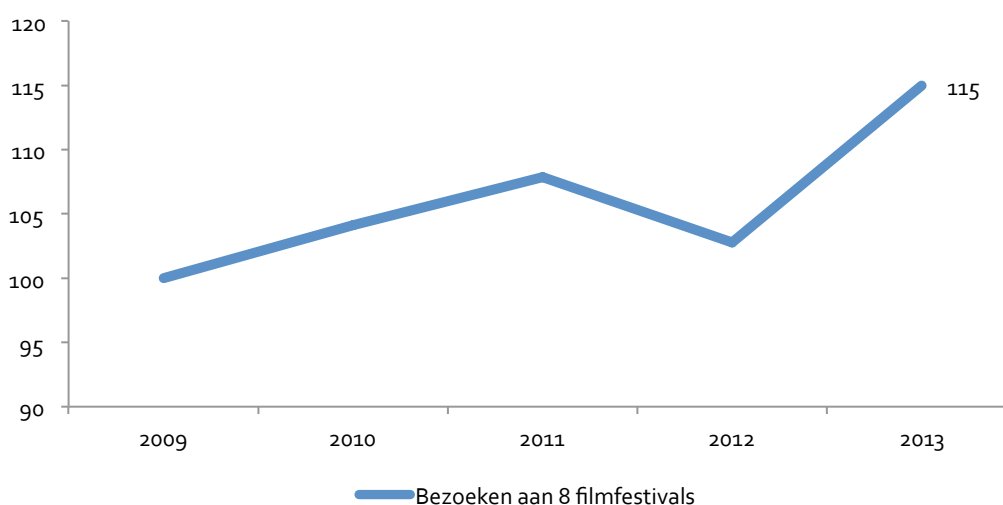
Afbeelding 2-9: Ontwikkeling van de verkoop en (reële) prijs van dvd's/blu-ray met Nederlandse films (index 2009=100; bron: Nederlands Filmfonds; bewerking: Rebel/APE)

Ten opzichte van 2012 is in 2013 de verkoop van DVD's/blu-ray met Nederlandse films gestabiliseerd op iets minder dan een miljoen, lager dan het piekniveau van 2011. De prijs is in de periode 2009-2012 nominaal geleidelijk gedaald, van 9,50 euro naar 8,30 euro, een daling van 13%. Gecorrigeerd voor inflatie – zoals in de figuur gedaan – is de daling zelfs 20%.

Ten slotte kunnen we inzoomen op het aantal bezoeken dat is afgelegd aan filmfestivals. Hiervoor zijn gegevens beschikbaar gemaakt door het Filmfonds voor acht filmfestivals in Nederland.¹⁸ Uit de bezoekcijfers blijkt dat er sprake is van een bijna continue lichte stijging van het aantal bezoeken tussen 2009 en 2013, met een tussentijdse daling in 2012. In 2013 werd de 'oude' trend hervat en werden 858.000 bezoeken afgelegd.

Afbeelding 2-10: Bezoek aan acht filmfestivals in Nederland (index 2009=100; bron: Nederlands Filmfonds; bewerking: Rebel/APE)

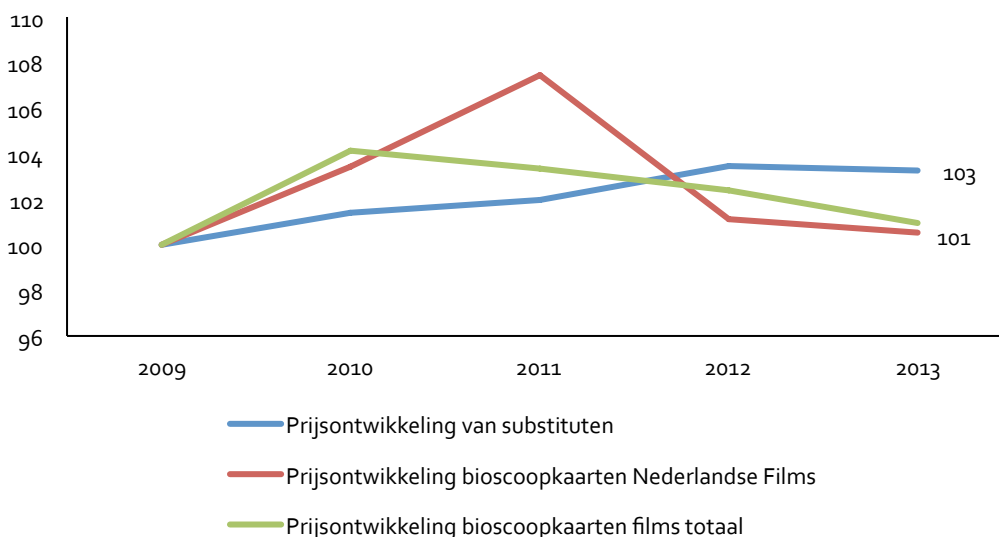

2.5 Recette per bezoek, 2009-2013

De toegangsprijs van de bioscopen en filmtheaters wordt benaderd via de gemiddelde bruto recette per bezoek. Op die wijze is ook de prijsontwikkeling van Nederlandse films benaderd. Voor de ontwikkeling van 'substituten' is de prijsindex 'diensten recreatie en cultuur' gebruikt. Deze breed samengestelde prijsindex geeft een goed beeld van de prijsontwikkeling van verschillende culturele activiteiten. De ontwikkeling van de prijs is gecorrigeerd voor inflatie (CPI), waardoor we spreken van een reële stijging.

¹⁸ Dit zijn: International Film Festival Rotterdam (IFFR), International Documentary Film Festival Amsterdam (IDFA), Netherlands Film Festival (NFF), Cinekid, Film by the Sea (FBTS), Holland Animation Film Festival (HAFF), Imagine, Latin American Film Festival (LAFF).

Afbeelding 2-11: Prijsontwikkeling van bioscoopkaartjes, substituten en de algemene prijsontwikkeling, gecorrigeerd voor inflatie (bron: Nederlands Filmfonds/CBS; bewerking: Rebel/APE)

De prijs van een bioscoopkaartje is reëel met 1% gestegen tussen 2009 en 2013. Dat geldt ook voor de kaartjes voor Nederlandse films. Vooral de opkomst van de 3D-films in 2009 (met hogere toegangsprijzen) heeft in eerste instantie gezorgd voor een stijging van de toegangsprijzen, maar in het afgelopen jaar zien we een reële daling, die de stijging bijna teniet doet over de periode. De prijsontwikkeling van Nederlandse films wijkt wat af van de ontwikkeling van het totaal, met een grotere stijging in de eerste jaren en een daling sinds 2011. Een entreekaartje voor een Nederlandse film (7,60 euro) is in 2013 nog altijd goedkoper dan een gemiddeld entreekaartje (8,10 euro). De piek in 2011 kan mogelijk als volgt worden verklaard. Nederlandse kinderfilms leveren regelmatig een sterke bijdrage aan het succes van de Nederlandse film in de bioscoop. Aangezien bioscoopkaartjes hiervoor gemiddeld goedkoper zijn, is een bezoek aan de Nederlandse film wat goedkoper. In 2011 ontstond de piek doordat het accent verschoof door de succesvolle film *'Gooische Vrouwen'*.

De prijs van substituten is meer gestegen dan de prijs van bioscoopkaartjes. We zagen eerder dat mensen vaker naar de bioscoop gaan in 2013 dan in 2009. In ieder geval heeft de prijsontwikkeling ten opzichte van concurrerende activiteiten ervoor gezorgd dat de bioscoop op dat vlak iets concurrerder is geworden. Voorbeelden van substituten zijn de entree voor attractieparken en stadions en muziek-, dans-, en sportlessen en andere cultuurconsumptie zoals musea en theaterbezoek.

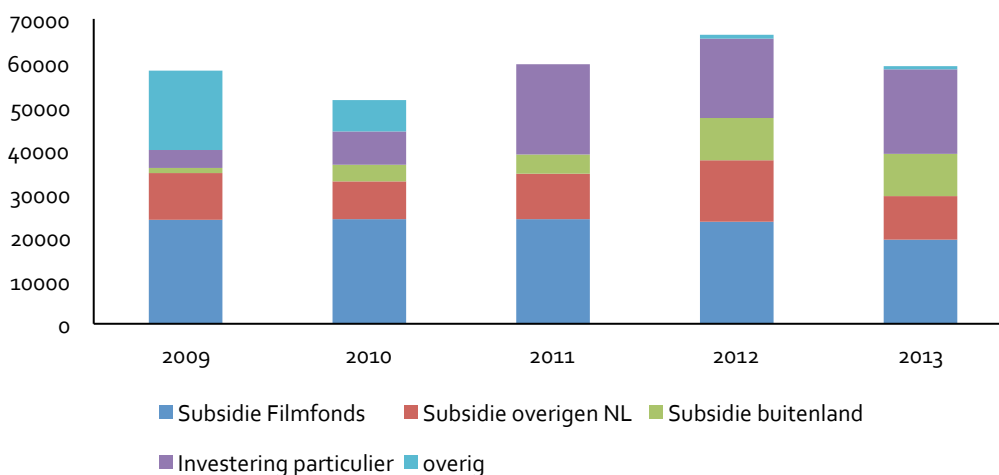
2.6 Bekostigingsmix, 2009-2013

De productie van Nederlandse films gebeurt over het algemeen via een mix van publieke en private financiering. Met de financiering wordt een investering bedoeld waarvan het doel is dat deze via bijvoorbeeld de recette na het uitbrengen van de film wordt terugverdiend. Daarom is vaak sprake van

'recoupable grants': een publieke geldstroom die wordt omgezet in een subsidie als de film niet uit de kosten komt. Dit leidt ertoe dat gemiddeld een deel van de filmproductie wordt bekostigd door overheidssubsidies die niet worden 'terugverdiend'.

Voor het produceren van Nederlandse films zijn particuliere investeringen en subsidies het meest van belang. In 2013 bedroegen de productiekosten van Nederlandse films die ondersteuning ontvingen van het Nederlands Filmfonds in totaal 60 miljoen euro (exclusief coproducties). Daarvan was bijna 20 miljoen euro subsidie van het Filmfonds, bijna 10 miljoen euro subsidie vanuit andere Nederlandse subsidieverstrekkers (zoals gemeenten) en eveneens bijna 10 miljoen euro vanuit het buitenland (bestaande uit EU-subsidies en belastingvoordelen). De particuliere investeringen bedroegen ruim 19 miljoen, waarvan een deel wordt gedaan door producenten. De bijdragen of investeringen van particuliere fondsen waren in 2013 ten opzichte van de publieke fondsen relatief bescheiden (717.000 euro). In onderstaande figuur staan de belangrijkste posten.

Afbeelding 2-12: Financiering en bekostiging van Nederlandse films exclusief minor coproducties (bedragen x 1000; bron: Nederlands Filmfonds; bewerking: Rebel/APE)

Naast de daling van het productiebudget is er sprake van een weglekeffect van dit productiebudget naar het buitenland, ofwel: niet alle Nederlandse films worden ook in Nederland geproduceerd. In veel landen gelden (fiscale) stimulansen voor het produceren van films. Met name in 2012 is er een sterke stijging te zien van Nederlands productiebudget dat in het buitenland wordt besteed. Deze stijging bedraagt 7,2 miljoen euro. Om dit getal wat meer te plaatsen kunnen we het uitdrukken in het totaal te besteden productiebudget. In 2011 werd er ruim 21% in het buitenland besteed, in 2012 was dit bijna 33%. Overigens staat hier ook een stijging van de buitenlandse financiering van Nederlandse features tegenover. Deze steeg tussen 2011 en 2012 met 5,3 miljoen. In het afgelopen jaar is deze gestabiliseerd, terwijl de weglek naar het buitenland wat daalt. Overigens heeft het kabinet eind 2013 maatregelen genomen in de vorm van een 'cash rebate' om een gezond productieklimaat in

2.7 Regionale spreiding

Met behulp van de gegevens van de NVB kunnen we inzoomen op de regionale spreiding in aanbod en bezoek van bioscopen. Daarbij is reeds in de data van de NVB een verschil gemaakt tussen de vier landsdelen:

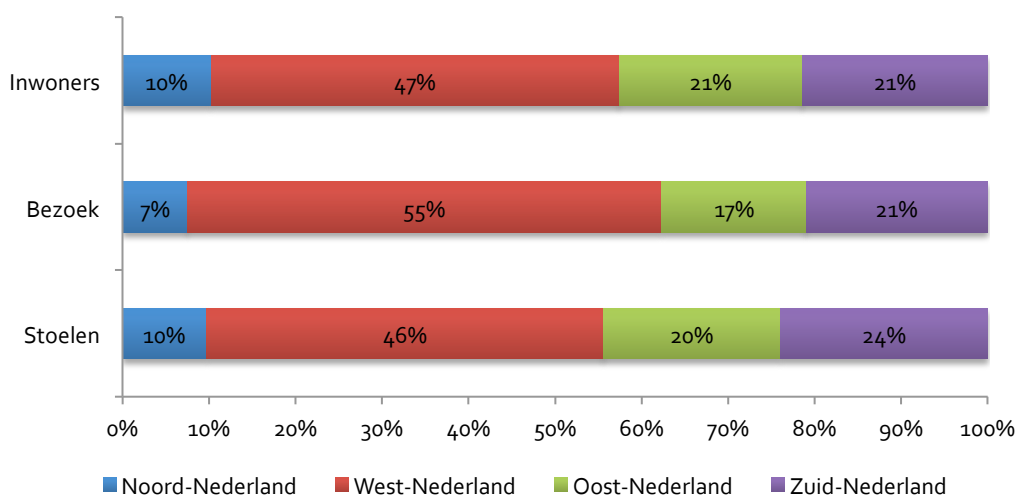
- Noord-Nederland omvat de provincies Drenthe, Friesland en Groningen.
- Oost-Nederland omvat de provincies Flevoland, Gelderland en Overijssel.
- West-Nederland omvat de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland, Zeeland en Utrecht.
- Zuid-Nederland omvat de provincies Limburg en Noord-Brabant.

Deze indeling houden we ook in de volgende analyse aan.

2.7.1 Omvang van de sector per regio in 2013

De vier geselecteerde regio's verschillen qua populatie. Dit vertaalt zich in omzet en aantal bezoeken aan bioscopen en filmtheaters in 2013. De regio West heeft de meeste inwoners, namelijk bijna 8 miljoen. De regio Noord heeft ongeveer 1,7 miljoen inwoners en de regio's Oost en Zuid beide iets meer dan 3,5 miljoen inwoners. In onderstaande figuur relateren we de verdeling van de inwoners aan de verdeling van de bezoeken aan en de omzet van bioscopen en filmtheaters. Overigens gaat het hier om bijna 31 miljoen bioscoop- en filmtheaterbezoeken en een totale omzet van bioscopen en filmtheaters van bijna 250 miljoen euro.

Afbeelding 2-13: Bezoeken, omzet en inwoners per regio, als percentage van het totaal (2013; bron: NVB/CBS; bewerking: Rebel/APE)

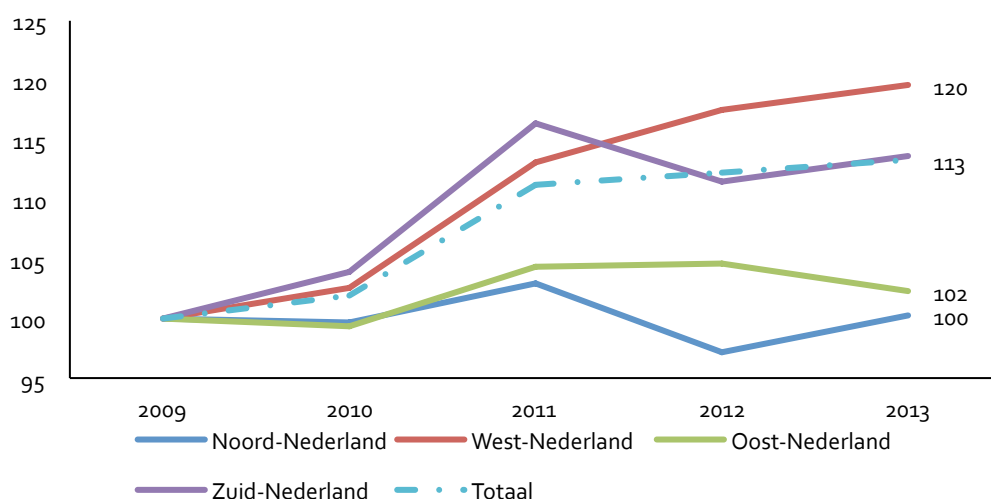
In bovenstaande afbeelding is duidelijk zichtbaar dat de regio West minder dan de helft van de inwoners heeft, maar dat toch ruim meer dan de helft bezoeken aan bioscopen en filmtheaters in 2013

daar plaatsvinden. Dit komt doordat de regio relatief dichtbevolkt is ten opzichte van de andere regio's. In verstedelijkt gebied zijn mensen meer geneigd tot bioscoopbezoek: de reisafstand is kleiner, iets dat ook bij de musea tot een soortgelijk effect leidt.

2.7.2 Omvang van de bioscoopsector in de verschillende regio's

De bestaande gegevens bieden onvoldoende zicht op de ontwikkeling van het aantal stoelen per regio. Voor het bepalen van de omvang van de sector kijken we daarom naar het aantal bezoeken per regio. In de periode 2009-2013 is het aantal bioscoop- en filmtheaterbezoeken gegroeid. De volgende afbeelding laat zowel de ontwikkeling per regio zien als het totaal (de stippellijn).

Afbeelding 2-14: Ontwikkeling bioscoopbezoeken per regio (index 2009=100; bron: NVB; bewerking: Rebel/APE)

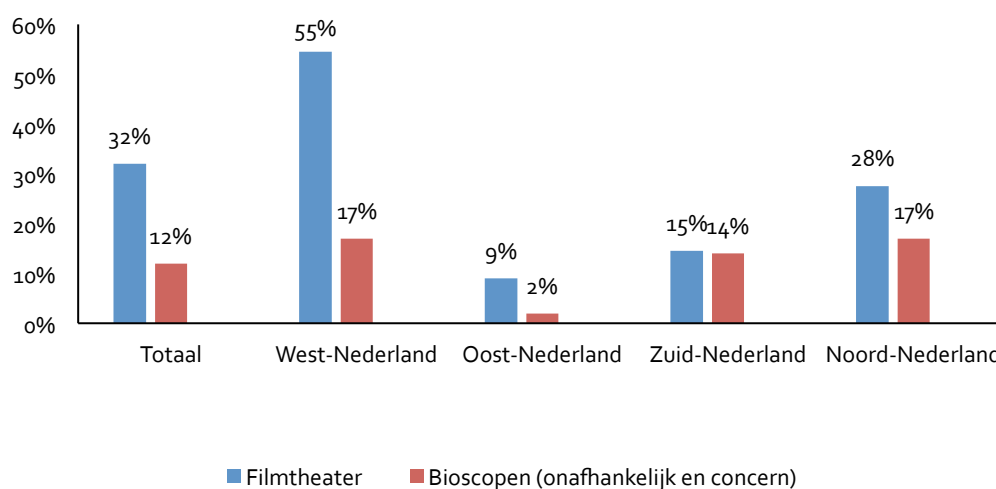
In de figuur is te zien dat de verandering van het bioscoopbezoek in de periode 2009-2013 het kleinst is in de regio Noord: in 2013 is er sprake van ongeveer evenveel bezoeken aan bioscopen en filmtheaters als in 2009. De overige regio's laten over de gehele periode groei zien. Het valt op dat de bioscoopsector met name gegroeid is in de regio's West en Zuid. De regio West laat 20% groei zien. Aangezien deze regio bijna de helft van de inwoners van Nederland heeft en ruim 50% van de omzet van de sector, heeft deze toename een sterke invloed op het geheel. Verder valt op dat de regio West de enige regio is waar het aantal bioscoopbezoeken sinds 2009 ieder jaar gegroeid is.

2.7.3 Bezoeken in de verschillende regio's nader geanalyseerd

In deze paragraaf gaan we nader in op de groei van de bioscoopsector per regio. De ontwikkeling van de bezoekersaantallen in 2013, ten opzichte van 2009 staat centraal. Zoals eerder vermeld, was de

groei van de sector, als we kijken naar bioscoopbezoek, over de periode 2009-2013 ruim 13%. In onderstaande figuur wordt de groei per regio en per soort bioscoop weergegeven. De belangrijkste conclusie uit de figuur is dat de groei in de deelsector filmtheaters met name heeft plaatsgevonden in de regio West.

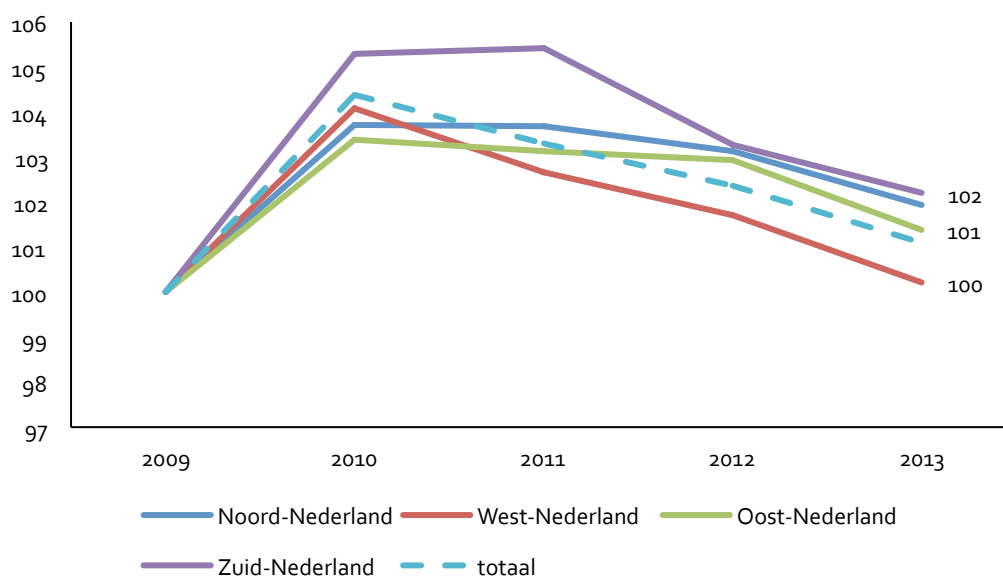
Afbeelding 2-15: Ontwikkeling van het bezoek in de bioscoopsector per regio (2013 ten opzichte van 2009; bron: NVB; bewerking: Rebel/APE)

2.7.4 Recette per bezoek in de verschillende regio's

De prijs van de bioscoopkaartjes benaderen we door te kijken naar de recette per bezoeker. De gemiddelde (reële) prijs per kaart is in alle regio's over de hele periode iets gestegen. Daarbij zien we kleine verschillen per regio: zo zijn de prijzen in West-Nederland inflatievolgend geweest en was dit de eerste regio waar de daling inzette na de stijging in 2009. We zien ook dat de algemene trend het meest wordt beïnvloed door de regio West, vanwege de omvang van deze regio. De prijzen zijn in alle regio's in 2013 binnen de bandbreedte tussen 7,85 euro en 8,35 euro.

Afbeelding 2-16: Gemiddelde prijs van een bioscoopbezoek per regio, gecorrigeerd voor inflatie (bron: NVB; bewerking: Rebel/APE)

2.8 Effecten van bezuinigingen

De subsidie aan Nederlandse films van het Filmfonds is in 2013 ten opzichte van 2012 met 18% gedaald, terwijl het in de periode 2009-2012 ongeveer gelijk bleef. Het is op dit moment nog niet mogelijk om iets te zeggen over de effecten van deze afname voor de filmproductie, omdat films die nu in productie gaan veelal volgend jaar in de bioscopen gaan draaien. Naast de daling van de subsidies van het Filmfonds zijn de 'overige Nederlandse subsidies' in volume afgenomen ten opzichte van 2012. Deze zijn in 2013 echter op het niveau van 2009-2011; oftewel, er was een piek in 2012. De productiemiddelen van Nederlandse films bestaan in 2013 voor de helft uit subsidies.

2.9 Conclusies

In dit hoofdstuk hebben we de trends in het aanbod, het aantal bezoeken en de prijzen van de bioscopen en de grotere filmtheaters in de periode 2009 tot en met 2013 geschetst. Ook zijn ontwikkelingen in de bekostigingsmix van films in kaart gebracht. Daarnaast zijn regionale verschillen geanalyseerd. De volgende tabel vat de belangrijkste trends in de sector samen.

Tabel 2-3: samenvatting van de ontwikkelingen in de filmsector

Kenmerk	Jaarlijkse groei (in%)	
	2012-2013	2009-2013
Aanbod Nederlandse films in bioscopen en filmtheaters	-7,1%	11,2%
Totaalaanbod films in bioscopen en filmtheaters	-3,0%	1,4%
Capaciteit bioscopen (in aantal stoelen)	2,0%	1,9%
Capaciteit filmtheaters (in aantal stoelen)	5,6%	8,4%
Bezoek Nederlandse films in bioscopen en filmtheaters	31,3%	12,4%
Totaal bezoek films in bioscopen en filmtheaters	0,9%	3,2%
Filmtheaterbezoeken	0,2%	7,4%
Prijs Nederlandse films in bioscopen en filmtheater	-0,6%	0,1%
Prijs films in bioscopen en filmtheater totaal ¹⁹	-1,4%	0,2%
Prijsontwikkeling van substituten ²⁰	-0,2%	0,8%

De belangrijkste conclusies van het hoofdstuk luiden:

- Het aanbod van films is in 2013 gedaald. Daarbij is de meerjarige trend van het totale aanbod van films – voor het overgrote deel bestaand uit buitenlands aanbod – stijgend. Het aanbod van Nederlandse films vertoonde met name in 2011 een piek en daalt sindsdien.
- De capaciteit in de sector, uitgedrukt in aantal bioscoop- en filmtheaterstoelen, is in de periode 2009-2013 vergroot, met bijna 10%. Relatief groeiden de filmtheaters in deze periode sneller dan de bioscopen. Deze groei is over het totaal gezien betrekkelijk, aangezien de capaciteit van de filmtheaters in 2013 nog altijd minder dan 8% van de hele sector is.
- Over het algemeen vertoont het bezoek aan de Nederlandse film een positieve trend de afgelopen jaren. Gemiddeld is deze met 12,4% gestegen in de periode 2009-2013. Ook 2013 is een erg positief jaar, met een stijging van 31,3% ten opzichte van 2012.
- Bezoeken aan bioscopen en filmtheaters als totaal vertoont een stijging in de periode 2009-2013. In 2013 zijn er ruim 13% meer bezoeken dan in 2009.
- Als we de ontwikkeling van het bezoek vergelijken met de ontwikkeling van de capaciteit over de periode, dan zien we dat het bezoek meer stijgt dan de capaciteit. Oftewel, de bezettingsgraad is over de periode toegenomen, de bioscoopstoelen worden in 2013 meer gebruikt dan in 2009. Deze trend is in 2013 wel aan het afnemen, aangezien in 2013 bij zowel filmtheaters als bioscopen de capaciteit meer toeneemt dan de bezoeken.
- Net als in de monitor van vorig jaar concluderen we dat over een langere termijn gemeten (in dit geval 2009-2013) de prijs van substituten harder is gestegen dan de prijs van bioscoopkaartjes. Ook in 2013 is dit het geval. Reëel dalen de prijzen van bioscoopkaartjes meer dan de prijs van

¹⁹ Reële publieksinkomsten per bezoeker na correctie voor de stijging van het algemeen prijspeil.

²⁰ Consumentenprijsindex diensten cultuur en recreatie na correctie voor de stijging van het algemeen prijspeil.

substituten. De prijzen van substituten dalen in reële termen met 0,2%, terwijl de benaderde reële prijs van een bioscoopkaartje met 1,4% daalt (en de prijs voor een kaartje voor een Nederlandse film met 0,6%).

- Productiekosten van de Nederlandse films in 2013 zijn ten opzichte van 2009 nauwelijks veranderd. Het aandeel Nederlandse subsidie daarin is wel gedaald, van 57 naar 49%. Dit komt met name door een daling van de subsidie van het Nederlands Filmfonds. Deze daling vindt met name plaats van 2012 op 2013 (daling subsidie Nederlands Filmfonds met 17,9%). Over de hele periode is er minder verandering bij de overige Nederlandse subsidieverstrekkers. Deze is over de hele periode met 7,5% gedaald. Opvallend is dat deze in 2012 nog met 35% toenamen, om in 2013 weer met bijna 30% te dalen.
- De groei in de bioscoopsector was niet gelijk verdeeld over de regio's. In West-Nederland is de groei in bezoeken in 2013 ten opzichte van 2009 bijna 20%. De groei van de filmtheatersector concentreerde zich nog meer in die regio. Deze was in West ruim 50%. De groei in bioscoopbezoeken was ruim 15%.

3 Trends rijks gesubsidieerde podiumkunsten

3.1 Aanpak

In dit hoofdstuk analyseren we 30 zogenoemde BIS- (basisinfrastructuur) instellingen voor podiumkunsten en 49 FPK- (Fonds Podiumkunsten) instellingen voor podiumkunsten. Dit zijn allemaal podiumkunsteninstellingen die in de periode 2009 t/m 2013 structureel rijks subsidie kregen, ofwel van de Rijksoverheid ofwel van het Fonds Podiumkunsten. Trends maken een belangrijk onderdeel uit van dit hoofdstuk. We maken hiervoor gebruik van een panel omdat we daarmee de ontwikkelingen van de producerende instellingen in beeld kunnen brengen. We kunnen niet laten zien wat er gebeurt met de instellingen die vanaf 2013 geen subsidie meer ontvangen van het Rijk, omdat de gegevens van deze instellingen vanaf dan niet meer door de BIS of het FPK worden geadministreerd. Voor de trendanalyses nemen we alleen die instellingen mee waarvan de gegevens over de jaren 2009-2013 beschikbaar zijn. Indien de gegevens voor een van de jaren ontbreken hebben we de instelling niet meegenomen in het analysepanel. De instellingen moeten daarnaast ook in 2013 nog steeds in de BIS of het FPK zitten om in het analysepanel te komen. Dit betekent dat we 79 van de in totaal 102 instellingen in de analyse betrekken. De regionale analyses vormen hier een uitzondering op. Hier worden alle 102 in 2013 door het Rijk gesubsidieerde producerende instellingen meegenomen.

In tegenstelling tot de monitor over het jaar 2012 geven we hier een integrale analyse van rijks gesubsidieerde instellingen voor podiumkunsten. Vanwege de herzieningen in het cultuurbestel in 2013 is het aantal instellingen dat subsidie ontvangt afgenomen. Dit geldt zowel voor de BIS- als voor de FPK-instellingen voor podiumkunsten. Om in de analyses een uitsplitsing te kunnen maken naar genre is besloten om de trends van de rijks gesubsidieerde instellingen samen te nemen. In de analyses wordt waar mogelijk wel een uitsplitsing gegeven naar subsidieverstrekker. Over de rijks gesubsidieerde festivals hebben we in dit hoofdstuk een verdiepingsparagraaf opgenomen. Alle informatie uit dit hoofdstuk is afkomstig uit de Landelijke Culturele Basisinfrastructuur (BIS) van OCW en het registratiesysteem van het Fonds Podiumkunsten (FPK).

Zowel bij de FPK-instellingen als bij de BIS-instellingen worden schooluitvoeringen/bezoeken en uitvoeringen/bezoeken in het buitenland meegerekend in het totaal aantal uitvoeringen/bezoeken. In de Monitor economische ontwikkelingen in de culturele sector over 2012 werden de uitvoeringen en bezoeken in het buitenland bij de FPK-instellingen niet meegerekend. Bij de BIS-instellingen werden de schooluitvoeringen niet meegenomen. Dit gebeurt nu wel zodat de gegevens van de BIS- en de FPK-instellingen vergelijkbaar zijn. Vandaar dat de uitvoeringen en bezoeken nu wat hoger kunnen uitvallen in vergelijking tot de vorige rapportage van de cultuurmonitor.²¹

²¹ Economische ontwikkelingen in de cultuursector, 2005-2012. APE, Rebel en Kwink voor het ministerie van OCW (2013).

3.2 Omvang van de markt

In 2013 zijn er 32 BIS-instellingen voor de podiumkunsten en worden 69 instellingen gesubsidieerd vanuit het FPK. Hiervan zitten 30 BIS-instellingen en 49 FPK-instellingen in het panel dat geanalyseerd wordt in dit hoofdstuk. In het BIS-panel worden drie instellingen niet meegenomen:

- Philharmonie Zuidnederland wordt niet meegenomen in de trendanalyses omdat deze is ontstaan uit een fusie van het Limburgs en het Brabantse orkest in 2013 en de gegevens over de verschillende jaren hierdoor niet vergelijkbaar zijn.
- Het Houten Huis is nieuw in de BIS en ontving in de periode 2009-2012 geen meerjarige subsidie van het FPK, waardoor er geen gegevens beschikbaar zijn over de periode 2009-2012.
- Het Muziektheater wordt niet meegenomen in het panel en ook niet in het totaal, omdat deze instelling gefuseerd is met de Nederlandse Opera en het Nationale Ballet. Het Muziektheater werd in 2012 niet gesubsidieerd vanuit de BIS en is en was ook geen producerende instelling. De Nederlandse Opera en het Nationale Ballet ontvingen toen al wel subsidie vanuit de BIS. Deze twee instellingen worden daarom nu nog als afzonderlijke instellingen meegenomen in het panel.
- Maas theater en dans is het nieuwe gezelschap van de makers van Max, Siberia en Meekers en is gevestigd in Rotterdam. Deze producerende instelling krijgt vanuit de BIS subsidie voor theater en vanuit het FPK ontvangt de instelling subsidie voor dans. De instelling zit niet in het panel maar wel in het totaalbestand van zowel de BIS als het FPK.

Er valt dus een muziekinstelling en een muziektheater uit het panel. Hierdoor zit 100% van de dansinstellingen, 89% van de muziekinstellingen, 75% van de opera-instellingen en muziektheaters en 94% van de theaterinstellingen in het BIS-panel.

Er zijn in 2013 69 producerende FPK-instellingen. Bijna de helft hiervan is nieuw. Van deze nieuwe instellingen werden er 11 voorheen gesubsidieerd vanuit de BIS. Van de instellingen die eerst in de BIS zaten hebben we de gegevens over de jaren 2009-2012 vanuit de BIS. In het panel worden alleen de instellingen meegenomen waarvan we beschikken over de gegevens van 2009 t/m 2013. Doordat iets meer dan een kwart van de FPK-ge subsidieerde instellingen niet in het panel zitten, is het raadzaam om voorzichtig te zijn met conclusies. In dit panel wordt 71% van de FPK-dans instellingen, 82% van de muziekinstellingen, 83% van de opera- en muziektheaterinstellingen en 63% van de theaterinstellingen opgenomen. In de totaalstellingen wordt Orkater als zowel theater als muziektheater geteld. Orkater is één instelling, maar heeft als enige instelling zowel succesvol een aanvraag bij theater als bij muziektheater ingediend. De financiële gegevens en de prestatiegegevens zijn voor beide onderdelen niet te onderscheiden. Daarom nemen we Orkater in het panel mee als 1 instelling met als genre muziektheater. In het totaalbestand worden de financiële gegevens over beide instellingen evenredig verdeeld.

In de volgende tabel staan samenvattende statistieken van alle rijksge subsidieerde instellingen en van de instellingen uit het panel. Op deze manier wordt de representativiteit van het panel inzichtelijk. De rijksge subsidieerde instellingen voor podiumkunsten zijn in 2013 samen goed voor vier miljoen bezoeken. De rijksge subsidieerde instellingen in het panel ontvingen 3,31 miljoen bezoeken. Een

groot deel van deze bezoeken (43%) is aan een muzikale uitvoering. Een derde van de bezoeken heeft betrekking op theater.

Tabel 3-1: Omvang van de door het Rijk gesubsidieerde instellingen voor podiumkunsten in het panel en van alle producerende instellingen die door het Rijk gesubsidieerd worden (2013; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

	Panel			Alle producerende instellingen		
	BIS	FPK	Totaal	BIS	FPK	Totaal
Aantal instellingen	30	49	79	33	69	102
- dans	4	10	14	4	14	18
- muziek	8	14	22	9	17	26
- opera en muziektheater	3	5	8	4	6	10
- theater	15	20	35	16	32	48
Aantal uitvoeringen	6.003	6.795	12.798	6.512	9.467	16.081
Aantal bezoeken (in miljoenen)	2,01	1,30	3,31	2,16	1,82	4,00
- percentage dans	16	24	19	15	20	17
- percentage muziek	46	35	42	48	38	43
- percentage opera en muziektheater	8	10	9	8	6	7
- percentage theater	30	31	30	30	36	33

Festivals voor de podiumkunsten

Ook een aantal festivals voor de podiumkunsten wordt door het ministerie van OCW of door het Fonds Podiumkunsten gesubsidieerd. Hiervoor werken we met een aparte panel. Voor 12 van deze festivals zijn meerjarige gegevens beschikbaar. Op deze festivals hebben in 2012 3.752 voorstellingen c.q. uitvoeringen plaatsgevonden. In totaal werden 698.671 bezoeken afgelegd aan die festivals.

3.3 Aanbod, 2009-2013

Aantal uitvoeringen

De volgende afbeelding toont de ontwikkeling van het aantal uitvoeringen van de BIS- en FPK-gesubsidieerde instellingen voor podiumkunsten in indexvorm.²² De uitvoeringen kunnen ook betrekking hebben op coproducties. Als alle samenwerkende partijen meerjarig worden gesubsidieerd mag elke partij afzonderlijk de uitvoeringen als prestatie aanmerken. Dit leidt tot een overschatting van

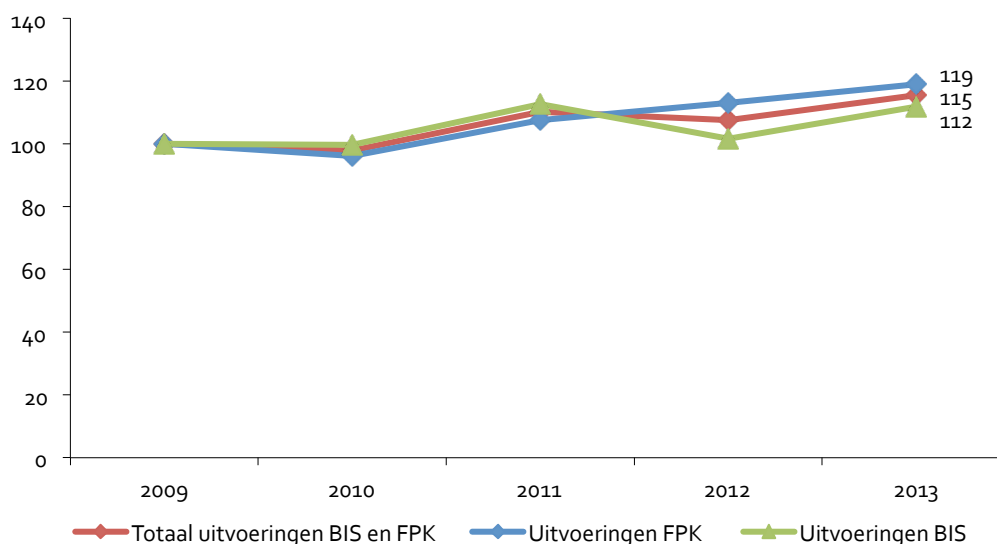
²² Inclusief uitvoeringen in het buitenland.

Hoofdstuk 3 - Trends rijksgesubsidieerde podiumkunsten

het aantal uitvoeringen en bezoeken in 2013 omdat we voor 2009 t/m 2013 coproducties er niet uit konden halen.

Het aantal uitvoeringen schommelt per jaar maar blijft over de hele linie min of meer stabiel. In 2013 was er een stijging te zien bij zowel de BIS- als de FPK-gesubsidieerde instellingen. Het aantal uitvoeringen van de BIS-instellingen is over de hele periode met 12% gestegen. Een mogelijke verklaring voor de stijging in het afgelopen jaar (naast de verklaring m.b.t. coproducties) zou kunnen zijn dat het onderzochte BIS-panel taken heeft overgenomen van instellingen die niet langer vertegenwoordigd zijn in het panel of niet langer als BIS-instellingen kunnen worden beschouwd. Daarnaast is het goed mogelijk dat de effecten van de bezuinigingen nog niet zichtbaar zijn omdat het seizoen 2012-2013 al geboekt was op het moment dat bekend werd hoeveel er bezuinigd zou worden. Bovendien hebben veel instellingen deels kunnen doorspelen volgens de oude planning met behulp van frictiekostenvergoeding. Het is ook mogelijk (in elk geval wat betreft opera) dat er meer wordt samengewerkt met commerciële partijen waardoor het mogelijk is meer voorstellingen te maken. Dezelfde redenering zou ook voor de FPK-instellingen kunnen gelden, zij het in mindere mate. De FPK-instellingen tonen een stijging van 19% in vergelijking met 2009. Als we de BIS- en FPK-instellingen tezamen bekijken dan is er tussen 2009 en 2013 een stijging van 15% in het aantal uitvoeringen.

Afbeelding 3-1: Ontwikkeling van het totaal aantal uitvoeringen van door het Rijk gesubsidieerde instellingen voor podiumkunsten (index 2009=100; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

Ontwikkeling naar genre

In de periode 2009-2013 is er een lichte gemiddelde stijging van het aantal uitvoeringen (3,7% per jaar, zie volgende tabel). Dit is vooral te danken aan een verhoging van het aantal dansuitvoeringen (9,5%) en muziekuitvoeringen (8,3%). Het aantal theateruitvoeringen nam ook licht toe met een

gemiddelde jaarlijkse stijging van 1,9% in de periode 2009-2013. Daarentegen is het aantal opera en muziektheater uitvoeringen met 5,8% per jaar afgenomen. Dit komt door een daling in het aantal uitvoeringen van drie opera-instellingen.

In de nieuwe subsidieperiode zijn er sterke veranderingen te merken. Er is een totale verhoging van voorstellingen met 7,5% in 2013 t.o.v. 2012. Het aantal muziekuitvoeringen is met 9,1% omhoog gegaan. Dit is vooral te danken aan een sterke stijging in aantal uitvoeringen bij één orkest. Theater heeft ook een stijging in uitvoeringen meegemaakt van 5,7%. Het aantal opera- en muziektheateruitvoeringen is in 2013 0,2% meer dan in 2012. Bij 4 opera- / muziektheaterinstellingen is een daling van het aantal waarnemingen te zien. Door één operagezelschap, waar het aantal uitvoeringen in 2013 meer dan verdubbeld is t.o.v. 2012, gaat echter het totaal toch omhoog. Dans maakte een stijging mee van 14,0%. Dit komt door een stijging bij 9 van de 14 rijksgesubsidieerde dansinstellingen.

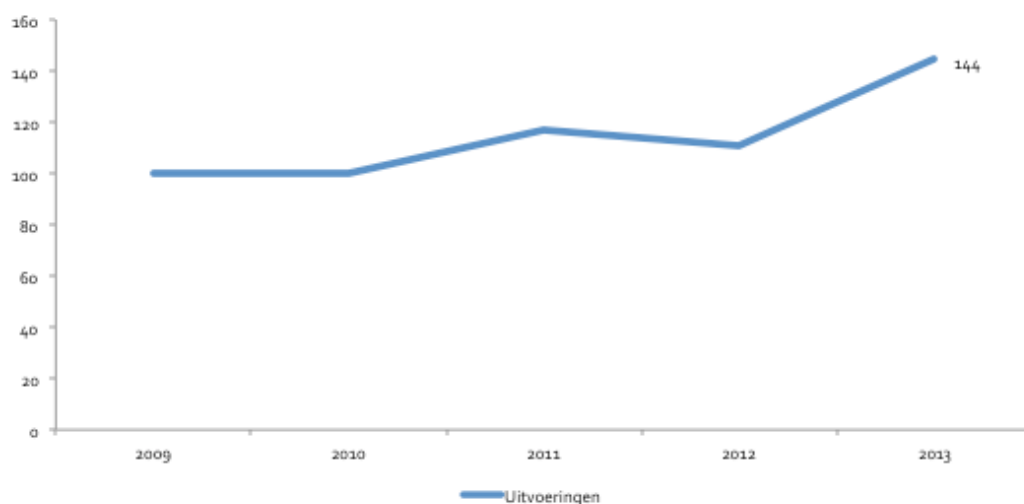
Tabel 3-2: Gemiddelde jaarlijkse mutatie van het aantal uitvoeringen van de gesubsidieerde instellingen voor podiumkunsten per genre (2009-2013; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

Genre	Mutatie 2009-2012 (in% per jaar)	Mutatie 2012-2013 (in% per jaar)	Mutatie 2009-2013 (in% per jaar)
Totaal	2,4	7,5	3,7
Dans	8,0	14,0	9,5
Muziek	8,0	9,1	8,3
Opera en muziektheater	-7,8	0,2	-5,8
Theater	0,7	5,7	1,9

Aanbod PK-festivals, 2009-2013

De volgende afbeelding brengt de ontwikkeling van het aantal uitvoeringen op rijksgesubsidieerde festivals in beeld. Als we naar meerjarige trends kijken, zien we dat het aantal uitvoeringen tussen 2009 en 2011 gestaag toeneemt. In 2012 neemt het aantal uitvoeringen iets af, om vervolgens in 2013 weer te stijgen. Over de gehele periode (2009-2013) neemt het aantal uitvoeringen op festivals met 44% toe.

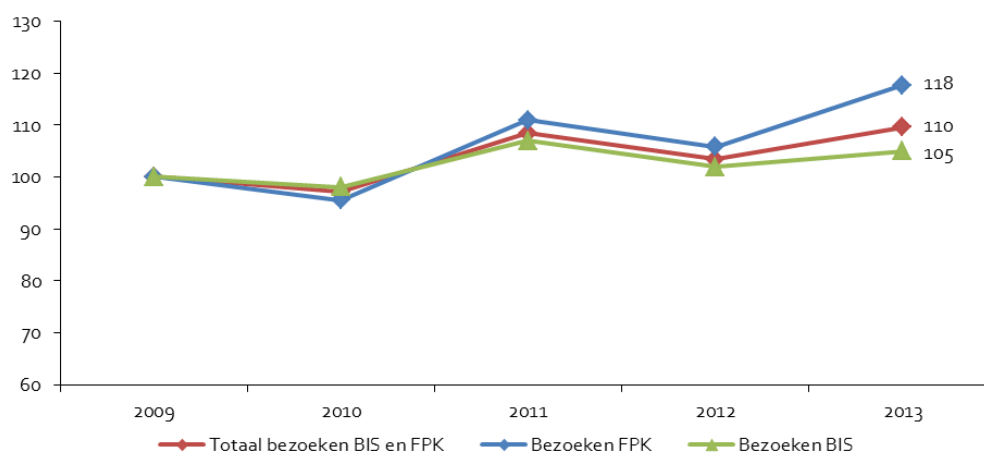
Afbeelding 3-2: Ontwikkeling van het aantal uitvoeringen op rijksgesubsidieerde PK-festivals (index 2009=100; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

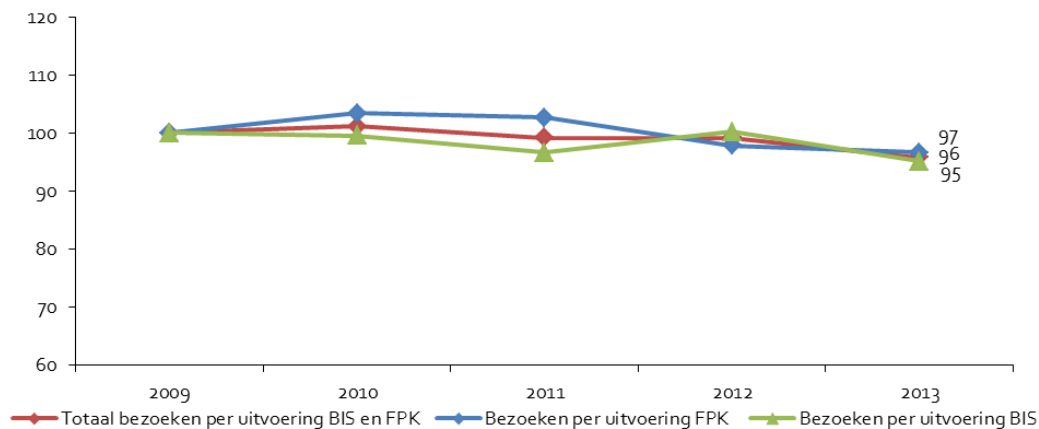
3.4 Bezoeken, 2009-2013

De volgende afbeeldingen tonen de ontwikkeling van het aantal bezoeken en het aantal bezoeken per uitvoering (in indexvorm). Tussen 2009 en 2012 waren er schommelingen in het aantal bezoeken, maar over de hele periode zien we een stijging van 18%. Over de periode 2009-2013 is ook de ontwikkeling van het aantal bezoeken per uitvoering nagenoeg gelijk tussen de BIS- en FPK-gesubsidieerde instellingen, met een totale gemiddelde daling van 4%. Dit zou deels kunnen komen doordat het aanbod iets sneller stijgt dan het aantal bezoeken.

Afbeelding 3-3: Ontwikkeling van het aantal bezoeken bij de rijks gesubsidieerde instellingen voor podiumkunsten (index 2009=100; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

Afbeelding 3-4: Ontwikkeling van het aantal bezoeken per uitvoering bij de rijks gesubsidieerde instellingen voor podiumkunsten (index 2009=100; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

Ontwikkeling aantal bezoeken naar genre

De tabel hieronder laat de ontwikkeling van de bezoeken uitgesplitst naar genre zien. Het aantal bezoeken neemt tussen 2009 en 2013 in alle genres toe, behalve in opera en muziektheater. Het aantal bezoeken aan opera en muziektheater daalde met 5,2% per jaar. Dans daarentegen laat de grootste stijging zien met gemiddeld 4,4% per jaar.

Kijken we naar de subsidieperiode 2009-2012 dan vond opnieuw de grootste daling plaats bij opera en muziektheater, met 5,2% minder bezoeken per jaar. Het aantal bezoeken aan theater- en dansuitvoe-

ringen steeg in die periode, met respectievelijk 3,6% en 4,3% bezoeken per jaar. De bezoeken aan muziekvoorstellingen daalde licht met 0,6% minder bezoeken per jaar.

Aan het begin van de nieuw subsidieperiode 2013-2016 daalt het aantal bezoeken aan opera en muziektheaters nog steeds met maar iets minder snel namelijk met 3,9% per jaar. Dit is niet in lijn met de ontwikkeling in aantal uitvoeringen: deze zijn heel licht gestegen in 2013 (0,2%). Zoals eerder benoemd is bij de meeste opera- en muziektheaterinstellingen het aantal uitvoeringen wel gedaald en wordt deze ontwikkeling voor een groot deel veroorzaakt door één instelling. In 2013 zijn er 2,1% meer bezoeken per uitvoering van opera en muziektheater (niet in tabel). Het aantal bezoeken bij muziekvoorstellingen is gegroeid, namelijk met 19,9%. Deze stijging is groter dan de stijging in muziekuitvoeringen van 9,1%. Dit komt door een stijging van het bezoek bij iets meer dan de helft van de muziekinstellingen. De uitschieters komen voornamelijk voor bij orkesten, door grote concerten (bijvoorbeeld in de Ziggo Dome) die vermoedelijk een groot aantal bezoekers hebben getrokken. Er is één echt grote uitschieter: een orkest waar het aantal bezoeken maar liefst vervijfvoudigd is in 2013. Het aantal bezoeken aan het theater daalde in 2013 t.o.v. 2012 met 5,5%, terwijl het aantal theateruitvoeringen in diezelfde periode met 5,7% steeg. Bij dans steeg het aantal uitvoeringen ook sneller (14,0%) dan het aantal bezoeken (4,6%).

Tabel 3-3: Ontwikkeling van het aantal bezoeken van de rijksgesubsidieerde instellingen voor podiumkunsten per genre (bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

Genre	Mutatie 2009-2012 (in% per jaar)	Mutatie 2012-2013 (in% per jaar)	Mutatie 2009-2013 (in% per jaar)
Totaal	1,1	6,0	2,3
Dans	4,3	4,6	4,4
Muziek	-0,6	19,9	4,2
Opera en muziektheater	-5,6	-3,9	-5,2
Theater	3,6	-5,5	1,3

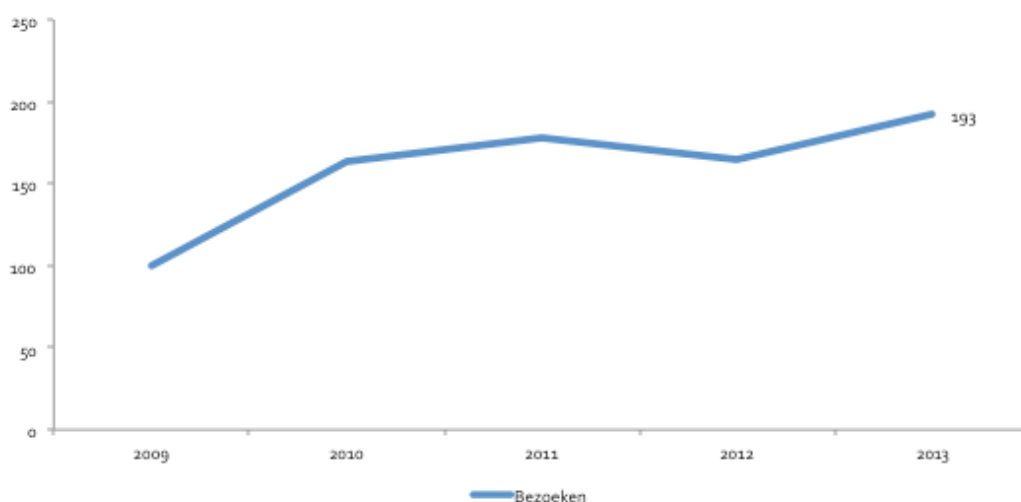
Bezoeken PK-festivals, 2009-2013

Het aantal bezoeken aan rijksgesubsidieerde festivals neemt tussen 2009 en 2013 sterk toe, namelijk met 93%. Alleen in 2012 was er sprake van een lichte teruggang, in 2013 was er weer sprake van een duidelijke stijging (plus 17%).

De ontwikkeling van de sector wordt met name bepaald door de ontwikkeling bij één festival: van 2009 tot 2010 steeg het bezoek aan dit festival met meer dan 200%, in 2011 vlakke de groei af, in 2012 was er zelfs sprake van een lichte teruggang, en in 2013 weer van een stijging.

Over de gehele periode neemt het aantal bezoeken aan de festivals veel sterker toe dan het aantal uitvoeringen.

Afbeelding 3-5: Ontwikkeling van het aantal bezoeken aan rijks gesubsidieerde PK-festivals (index 2009=100; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

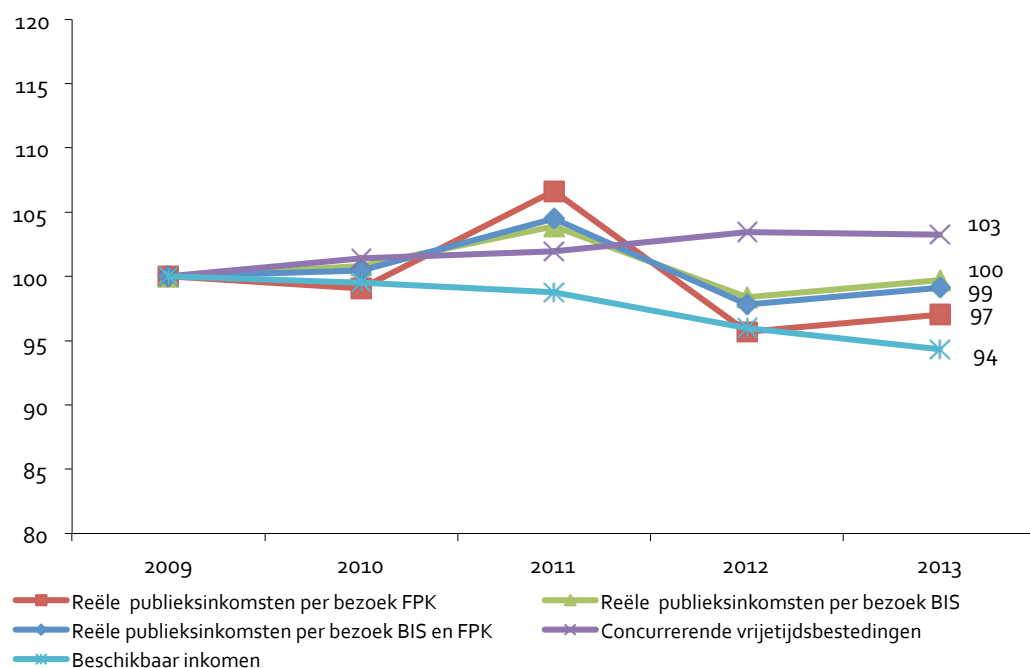

3.5 Reële publieksinkomsten per bezoek, 2009-2013

Voor BIS- en FPK-gesubsidieerde instellingen voor podiumkunsten benaderen we de publieksinkomsten per bezoek door de totale publieksinkomsten te delen door het totaal aantal bezoeken. Deze berekende publieksinkomsten zijn inclusief inkomsten vanuit bezoeken aan schoolvoorstellingen en vanuit bezoeken aan uitvoeringen in het buitenland. De zo berekende gemiddelde publieksinkomsten zijn bij de rijks gesubsidieerde instellingen voor podiumkunsten primair geschikt om prijsveranderingen (en de effecten daarvan) in de tijd te analyseren. De gemiddelde publieksinkomsten per bezoek kunnen qua niveau afwijken van de prijs die een bezoeker voor een toegangskaartje aan de kassa betaalt. We corrigeren de prijzen voor inflatie en spreken daarom van reële publieksinkomsten per bezoek.

De reële publieksinkomsten per bezoek schommelen in de periode 2009-2013, maar zijn in 2013 weer ongeveer op het niveau van 2009 voor zowel de BIS- als de FPK-gesubsidieerde instellingen.

Afbeelding 3-6: Ontwikkeling van de reële publieksinkomsten per bezoek van de rijks gesubsidieerde instellingen voor podiumkunsten, het beschikbaar inkomen en de prijs van substituten (index 2009=100; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

Ontwikkeling publieksinkomsten per bezoek naar genre

De (reële) publieksinkomsten per bezoek van rijks gesubsidieerde instellingen voor podiumkunsten zijn over de periode 2009-2013 heel licht gedaald, met een jaarlijkse daling van 0,2%. De reële publieksinkomsten per bezoek aan theater of aan dansuitvoeringen lieten hoge stijgingen zien in de subsidieperiode 2009-2012 (gemiddeld 7,3% en 3,8% per jaar). In 2013 volgt bij beide genres een daling. Over de hele periode 2009-2013 was er bij dans een gemiddelde jaarlijkse daling van 0,5% en bij theater een gemiddelde jaarlijkse daling van 1,6% van de inkomsten per bezoek.

Bij het genre muziek vond in de periode 2009-2012 een jaarlijkse daling van 4,9% plaats. Dit was heel anders in 2013, met een stijging van 30,8%. Dit wordt veroorzaakt door een stijging van de publieksinkomsten per bezoek bij 5 van de 8 orkesten. De totale gemiddelde jaarlijkse stijging bij gesubsidieerde producerende muziekinstellingen in de periode 2009-2013 komt hiermee op 3%. Bij opera is een jaarlijkse daling van 3,9% per jaar zichtbaar in de periode 2009-2012. Deze trend wordt gevolgd door een sterkere daling in 2012-2013 van 14,5%. Over de hele periode 2009-2013 is bij het genre opera en muziektheater een daling te zien van gemiddeld 6,6% per jaar.

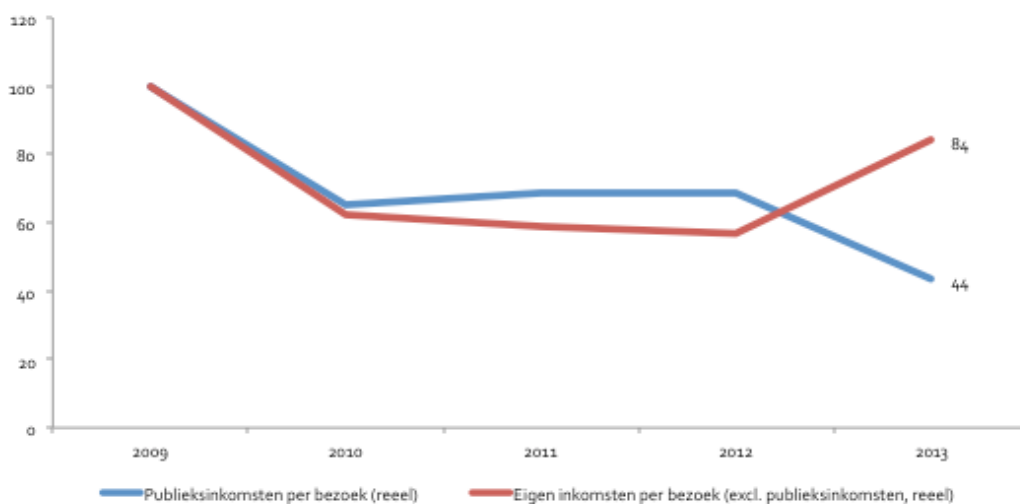
Tabel 3-4: Ontwikkeling van de reële publieksinkomsten per bezoek van de rijks gesubsidieerde instellingen voor podiumkunsten per genre (2009-2013; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

Genre	Mutatie 2009-2012 (in% per jaar)	Mutatie 2012-2013 (in% per jaar)	Mutatie 2009-2013 (in% per jaar)
Totaal	-0,7	1,5	-0,2
Dans	3,8	-12,4	-0,5
Muziek	-4,9	30,8	3,0
Opera en muziektheater	-3,9	-14,5	-6,6
Theater	7,3	-24,1	-1,6

Publieksinkomsten en andere eigen inkomsten per bezoek aan PK-festivals, 2009-2013

In 2013 bedroegen de publieksinkomsten per bezoek van de PK-festivals gemiddeld 6,52 euro, en de andere eigen inkomsten 10,29 euro. Daarbij kenden beide posten (publieks- en andere eigen inkomsten) tussen 2009 en 2012 een dalende trend. In 2013 zijn de publieksinkomsten per bezoek verder gedaald, terwijl de andere eigen inkomsten juist zijn gestegen.

Afbeelding 3-7: Ontwikkeling van de reële publieksinkomsten en de reële andere eigen inkomsten per bezoek aan rijks gesubsidieerde PK-festivals (index 2009=100; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

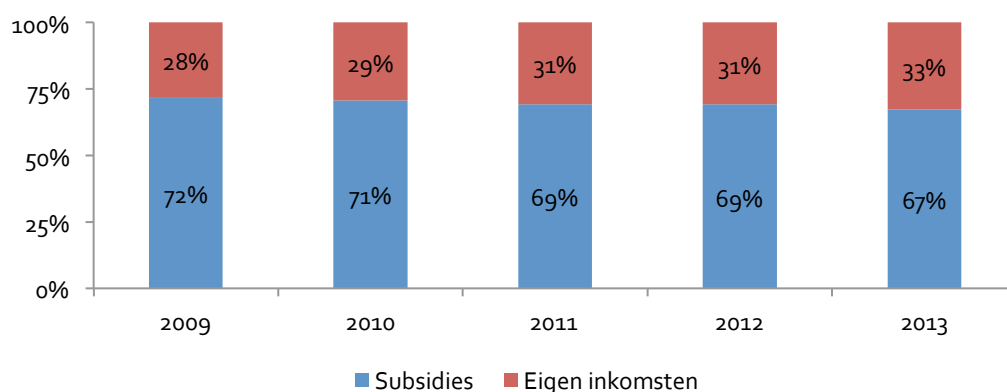

3.6 Bekostigingsmix

Voor de ontwikkeling van de bekostiging gaan we nog steeds uit van het panel. Zowel bij de BIS-instellingen als bij de FPK-instellingen is de verdeling in de bekostigingsmix over de jaren heen vrij

stabil en ligt de afname in aandeel bekostiging vanuit subsidie in 2013 rond de 6% in vergelijking met 2009.²³ Op dat moment beslaat 67% van de inkomsten subsidiegelden. De FPK-instellingen bekostigden hun producties in 2009 voor 67% uit subsidie; in 2013 is dit nog 62%.²⁴ Voor de BIS-instellingen ligt het gemiddelde aandeel dat bekostigd wordt met subsidies iets hoger. In 2009 werd 80% gefinancierd met subsidie; in 2013 is dit 76%. Dit betekent dat gemiddeld alle BIS-instellingen voldoen aan de OCW norm van 25,5% eigen inkomsten.

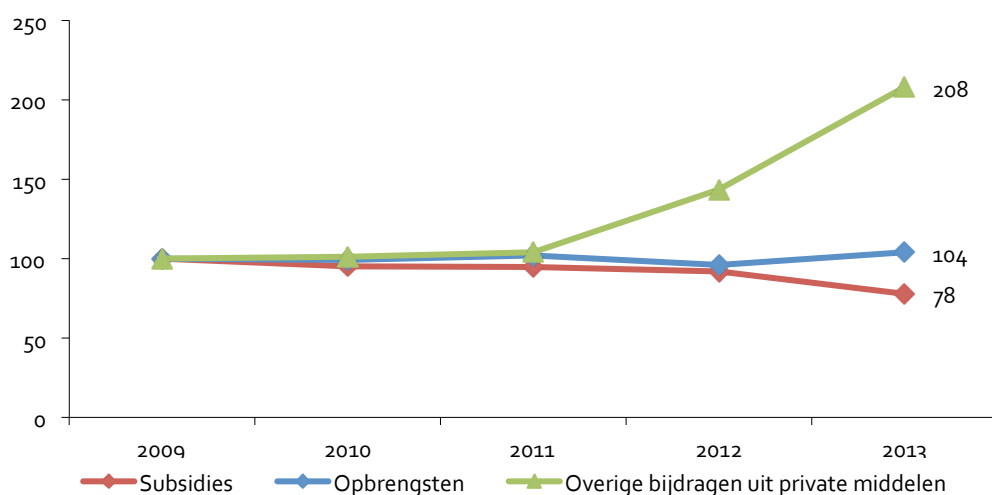
Afbeelding 3-8: Samenstelling inkomsten FPK- en BIS-instellingen voor podiumkunsten (2009-2013; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

Onderstaande afbeelding toont de reële ontwikkeling van inkomstenbronnen. De overheidssubsidies zijn het sterkst gedaald, met een totale daling van 22% tussen 2009 en 2013. De grootste daling van 15% vond plaats in 2013 t.o.v. 2012, het begin van een nieuw subsidieperiode voor OCW en het FPK. De opbrengsten uit sponsoring, publieksinkomsten en overige directe en indirecte inkomsten zijn over de gehele periode 2009-2012 licht gestegen met 4%. De overige bijdragen van private partijen zonder tegenprestatie (bedrijven, vriendenverenigingen en de goede doelen loterij) zijn daarentegen gestegen. De stijging was vooral groot in 2012 (plus 39%) en 2013 (plus 65%).

²³ Met subsidies wordt hier de optelsom van de subsidies bedoeld, dus niet alleen de subsidies vanuit de BIS of vanuit het FPK, maar ook subsidie vanuit provincie of gemeenten.

Afbeelding 3-9: Reële ontwikkeling inkomstenbronnen bij rijksgesubsideerde instellingen voor podiumkunsten, (index 2009=100; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

3.7 Regionale spreiding

In dit hoofdstuk kijken we naar de regionale spreiding van de podiumkunsten in 2013. Hiervoor maken we gebruik van alle BIS- en FPK instellingen die in de nieuwe cultuurnotaperiode subsidie ontvangen vanuit het Rijk. We bekijken zowel de aanbodkant (het aantal voorstellingen) als de vraagkant (het aantal bezoeken). De vier grote steden worden apart in beschouwing genomen. In de volgende tabel staat een overzicht van de regionale eenheden. Dit deel van de regionale analyses heeft betrekking op de regio waar de uitvoering plaatsvindt en dus niet de standplaats van de rijksgesubsideerde instelling. Voor dit hoofdstuk worden de BIS- en FPK-instellingen gezamenlijk in beschouwing genomen. Uitvoeringen in het buitenland laten we hier buiten beschouwing.

Tabel 3-5: Omschrijving van gehanteerde regionale eenheden

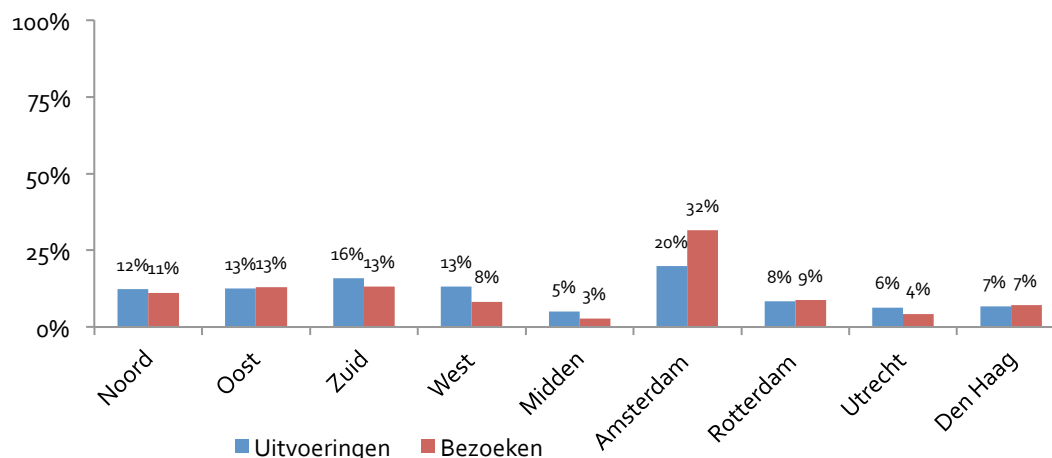
Regionale eenheid	Omschrijving
Noord	Groningen, Friesland en Drenthe
Oost	Overijssel en Gelderland
Zuid	Zeeland, Noord-Brabant, Limburg
West	Provincies Noord-Holland (excl. gemeente Amsterdam) en Zuid-Holland (excl. gemeente Rotterdam en gemeente Den Haag)
Midden	Provincies Utrecht (excl. gemeente Utrecht) en Flevoland
Amsterdam	Gemeente Amsterdam
Rotterdam	Gemeente Rotterdam
Utrecht	Gemeente Den Haag
Den Haag	Gemeente Utrecht

In onderstaande afbeelding staat van het totaal aantal bezoeken en uitvoeringen de regionale spreiding afgebeeld. Veruit de meeste uitvoeringen vinden plaats in Amsterdam. Rotterdam, Den Haag en Utrecht hebben gezamenlijk dezelfde hoeveelheid uitvoeringen als Amsterdam, met respectievelijk 8%, 7% en 6% van de uitvoeringen. Het aantal bezoeken aan uitvoeringen in de vier steden is, op Amsterdam na, het hoogst in Rotterdam (9%) en het laagst in Utrecht (4%). De cijfers over Utrecht kunnen lager liggen dan gebruikelijk in verband met een onder handen zijnde grote verbouwing van de podiumcapaciteit.

Van de overige regionale eenheden is het aanbod nagenoeg vergelijkbaar en ligt tussen de 12 en 16%, met een uitzondering van Midden, waar het aandeel in het aanbod 5% is.

Het aandeel in bezoek en het aandeel in uitvoeringen is overwegend van vergelijkbare proportie. Uitzonderingen zijn Amsterdam, met 32% van de bezoeken (tegenover 20% van de uitvoeringen), West met 8% van de bezoeken (tegenover 13% van de uitvoeringen) en Zuid met 13% van de bezoeken (tegenover 16% van de uitvoeringen).

Afbeelding 3-10: Regionale spreiding uitvoeringen en bezoeken (2013; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

De regionale spreiding van uitvoeringen per genre is te zien in de volgende tabel. Hier is weer Amsterdam het sterkst vertegenwoordigd in alle genres behalve dans. Dans is het sterkst vertegenwoordigd in Zuid, met 24% van de uitvoeringen, gevolgd door West (19%) en Amsterdam en Den Haag (beide 12%). De minste dansvoorstellingen vinden plaats in Utrecht (3%). In Amsterdam zijn veruit de meeste rijksgesubsidieerde muziekuitsvoeringen (31%). Daarna volgen Oost (19%), Zuid (15%) en Noord (10%). Midden heeft de minste muziekuitsvoeringen met een aandeel van 2%. Opera en muziektheater zijn weer het sterkst vertegenwoordigd in Amsterdam met 26% van de uitvoeringen, gevolgd door Noord en West met beide 15%. In de rest van de regio's vinden tussen de 3 en 12% van de uitvoeringen plaats. De theateruitvoeringen zijn meer gelijk verspreid over de regio's. De meeste theateruitvoeringen vinden plaats in Amsterdam (18%), Noord (15%) en Zuid (14%). De regio's Midden (6%) en Den Haag (5%) hebben de kleinste aandelen in het totaal aan theateruitvoeringen.

Tabel 3-6: Regionale spreiding uitvoeringen per genre (2013; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

Genre	Noord	Oost	Zuid	West	Midden	A'dam	R'dam	Utrecht	DH	Totaal
Totaal	12%	13%	16%	13%	5%	20%	8%	6%	7%	100%
Dans	6%	10%	24%	19%	7%	12%	8%	3%	12%	100%
Muziek	10%	19%	15%	8%	2%	31%	6%	4%	7%	100%
Opera en muziektheater	15%	10%	12%	15%	3%	26%	6%	7%	6%	100%
Theater	15%	11%	14%	13%	6%	18%	9%	8%	5%	100%

Amsterdam ontvangt de meeste bezoeken behalve als het gaat om dansuitvoeringen. Bij dansuitvoeringen, trekt Zuid 20% van de bezoeken, gevolgd door Amsterdam (18%) en De Haag (15%). Met muziekuitsvoeringen trekt Amsterdam veruit de meest bezoeken (42%), gevolgd door Oost (16%). In Amsterdam zijn ook de meest bezoeken aan opera en muziektheater met 47% van de bezoeken, maar Zuid trekt ook veel bezoek aan opera en muziektheateruitvoeringen (16%). Amsterdam heeft

de meest bezoeken aan theateruitvoeringen (20%), maar dit scheelt weinig met het aantal bezoeken aan theateruitvoeringen in Noord (18%).

Tabel 3-7: Regionale spreiding bezoek per genre (2013; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

Genre	Noord	Oost	Zuid	West	Midden	A'dam	R'dam	Utrecht	DH	Totaal
Totaal	11%	13%	13%	8%	3%	32%	9%	4%	7%	100%
Dans	7%	14%	20%	11%	4%	18%	7%	4%	15%	100%
Muziek	8%	16%	11%	4%	1%	42%	11%	2%	6%	100%
Opera en muziektheater	9%	7%	16%	7%	1%	47%	4%	5%	4%	100%
Theater	18%	10%	13%	13%	5%	20%	8%	7%	6%	100%

Het aantal bezoeken per uitvoering wisselt sterk per genre en per regio. Het aantal bezoeken per uitvoering ligt gemiddeld tussen 119 (West) en 304 (Den Haag). Voor dans ligt het aantal bezoekers per uitvoering tussen de 110 (West) en 266 (Amsterdam). Theater kent nog kleinere verschillen tussen de regio's, met gemiddeld bezoek per uitvoering variërend tussen 101 (Rotterdam) en 153 (Den Haag). Bij muziek zijn er grote verschillen tussen de regio's, met 274 bezoekers per uitvoering in Midden, tegenover 769 in Amsterdam en 1012 in Rotterdam. Deze cijfers zijn sterk beïnvloed door het aantal orkestconcerten, die meestal in zalen met een grote capaciteit plaatsvinden. Er zijn ook grote verschillen te vinden in opera en musicalvoorstellingen, variërend van 103 bezoekers per uitvoering in Midden tot 403 in Zuid en 536 in Amsterdam. Dit heeft vooral te maken met de hoeveelheid grote producties, van opera in het bijzonder.

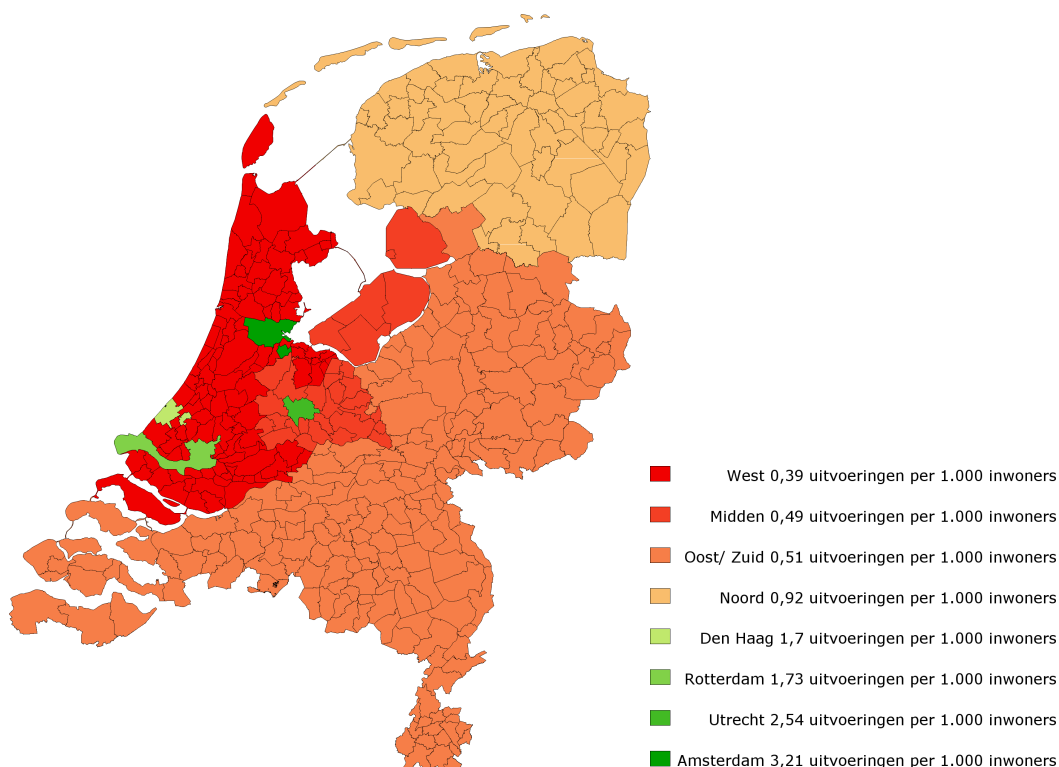
Tabel 3-8: Regionale spreiding bezoeken per uitvoering per genre (2013; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

Genre	Noord	Oost	Zuid	West	Midden	A'dam	R'dam	Utrecht	DH
Totaal	204	130	156	119	126	253	323	278	304
Dans	219	240	153	110	113	266	175	192	229
Muziek	454	487	418	288	274	769	1012	311	490
Opera en muziektheater	185	205	403	129	103	536	215	217	206
Theater	155	107	118	129	115	141	101	121	153

3.7.1 Aantal uitvoeringen per inwoner per regio

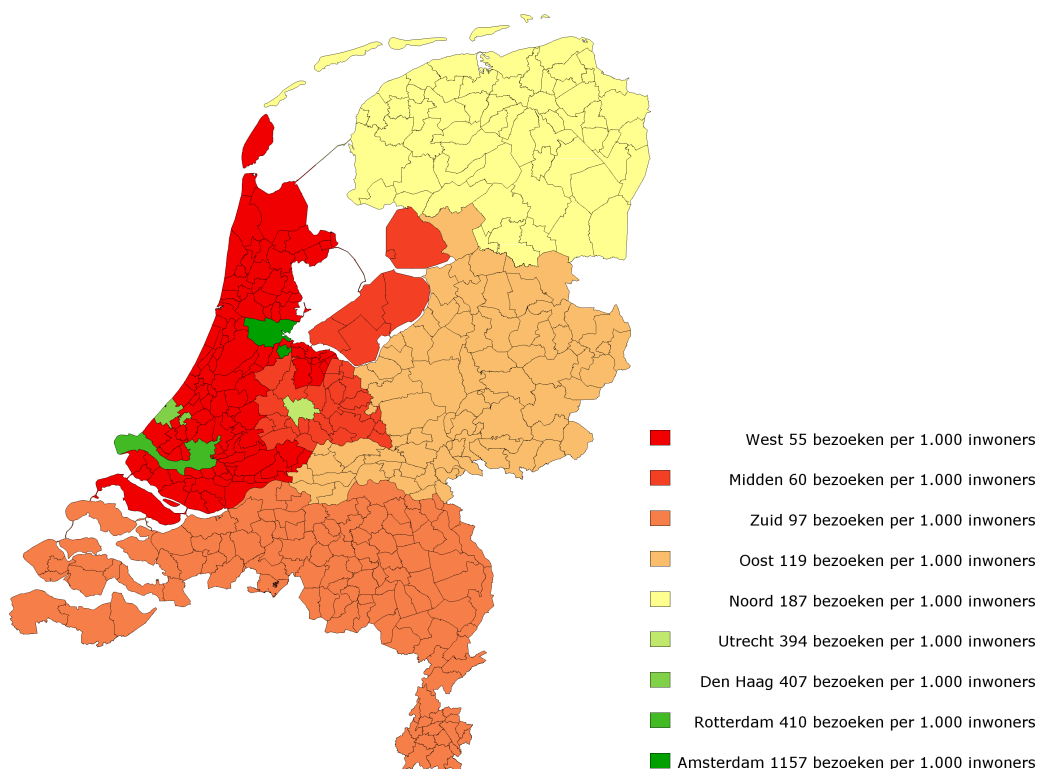
Het is lastig om uitspraken te doen over het aantal bezoeken per inwoner per regio omdat we niet weten wat de reisbereidheid is van de potentiële bezoekers. We laten hier het aantal uitvoeringen per 1.000 inwoners per regio zien en het aantal bezoeken per 1.000 inwoners per regio, zodat inzichtelijk wordt of dit tot elkaar in verhouding staat.

Afbeelding 3-11: Regionale spreiding aantal uitvoeringen per 1.000 inwoners (2013; bron: VSCD; bewerking: APE/Rebel)

De afbeelding hierboven toont het aantal uitvoeringen per 1.000 inwoners per regio. In de G4 vinden de meeste uitvoeringen per 1.000 inwoners plaats. In totaal neemt Amsterdam weer een voortrekkersrol, met in totaal 3,20 uitvoeringen per 1.000 inwoners, gevolgd door Utrecht (2,54), Rotterdam (1,73) en Den Haag (1,55). Buiten de G4 is Noord de regio met de meeste uitvoeringen per 1.000 inwoners. In Oost en Zuid is het aantal uitvoeringen per 1.000 inwoners even groot, namelijk 0,51. In West zijn de minste uitvoeringen per 1.000 inwoners. In West liggen de gemeenten Rotterdam, Den Haag en Amsterdam waar een groot deel van de uitvoeringen plaatsvinden waardoor er mogelijk in de rest van de regio West minder uitvoeringen zijn. Dit geldt ook voor de regio Midden waar het aantal uitvoeringen waarschijnlijk laag is omdat de gemeente Utrecht veel uitvoeringen voor zijn rekening neemt. In onderstaande afbeelding hebben we dezelfde analyse gedaan maar dan voor bezoeken per 1.000 inwoners. Het beeld komt overeen met de spreiding van de uitvoeringen, behalve dat de uitvoeringen in Oost relatief iets meer bezoeken trekken dan de uitvoeringen in Zuid en Utrecht trekt juist relatief wat minder bezoeken.

Afbeelding 3-12: Regionale spreiding aantal bezoeken per 1.000 inwoners (2013; bron: VSCD; bewerking: APE/Rebel)

In de volgende tabel wordt het aantal uitvoeringen per 1.000 inwoners uitgesplitst naar genre. We zien dan dat de conclusie dat de meeste uitvoeringen per duizend inwoners plaatsvinden in de grote vier steden voor alle genres afzonderlijk geldt. De vijf andere regio's hebben consequent minder uitvoeringen per 1.000 inwoners in alle genres, variërend van 0,02 (opera en muziektheater in Midden) tot 0,33 uitvoeringen (theater in Midden) per 1.000 inwoners. Er is één uitzondering: in Noord zijn er 0,66 theateruitvoeringen per 1.000 inwoners.

Den Haag vertoont de meeste dansuitvoeringen per 1.000 inwoners (0,52), gevolgd door Amsterdam (0,34), Rotterdam (0,27) en Utrecht (0,24). Amsterdam laat de meest muziekuitvoeringen zien per 1.000 inwoners (0,90), gevolgd door Den Haag (0,31), Utrecht (0,28) en Rotterdam (0,23). Waarschijnlijk vanwege één groot operagezelschap, heeft Amsterdam de meeste opera en muziektheateruitvoeringen per 1.000 inwoners (0,25). Utrecht heeft ook veel opera en muziektheatervoorstellingen (0,15). Amsterdam heeft de hoogste dichtheid van theatervoorstellingen met 1,73 uitvoeringen per 1.000 inwoners. Utrecht, Rotterdam en Den Haag volgen, met respectievelijk 1,86, 1,16 en 0,64 uitvoeringen per 1.000 inwoners. Bij theater zijn er, in vergelijking met de ander genres, veel voorstellingen in de overige regio's, met 0,23 tot 0,66 theatervoorstellingen per 1.000 inwoners.

Tabel 3-9: Uitvoeringen per 1.000 inwoners per regio naar genre (2013; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

Genre	Noord	Oost	Zuid	West	Midden	A'dam	R'dam	Utrecht	DH
Totaal	0,92	0,51	0,51	0,39	0,49	3,21	1,73	2,54	1,70
Dans	0,07	0,07	0,13	0,10	0,12	0,34	0,27	0,24	0,52
Muziek	0,13	0,14	0,09	0,04	0,03	0,90	0,23	0,28	0,31
Opera en muziektheater	0,06	0,02	0,02	0,03	0,02	0,25	0,07	0,15	0,09
Theater	0,66	0,27	0,27	0,23	0,33	1,73	1,16	1,86	0,78

In onderstaande tabel laten we het aantal bezoeken per 1.000 inwoners uitgesplitst naar genre zien. De spreiding van de het aantal bezoeken aan dansvoorstellingen komt redelijk overeen met de spreiding van de dansuitvoeringen. Den Haag is weer koploper met 119 bezoeken aan dansvoorstellingen per duizend inwoners. De meeste bezoeken aan muziekvoorstellingen per duizend inwoners zijn in Amsterdam. De spreiding van opera- en muziektheateruitvoeringen komt voor de G4 overeen met de spreiding van de bezoeken. Voor de overige regio's geldt dit niet: Zuid trekt relatief veel bezoeken met relatief weinig uitvoeringen. De spreiding van bezoeken aan theatervoorstellingen komt voor alle regio's overeen met het aantal uitvoeringen met één uitzondering: in Amsterdam zijn er meer bezoeken per 1.000 inwoners dan in Utrecht, terwijl Utrecht meer theateruitvoeringen per duizend inwoners heeft en de regio West trekt relatief veel bezoek t.o.v. het aantal uitvoeringen.

Tabel 3-10: Bezoeken per 1.000 inwoners per regio naar genre (2013; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

Genre	Noord	Oost	Zuid	West	Midden	A'dam	R'dam	Utrecht	DH
Totaal	187	119	97	55	60	1157	410	394	407
Dans	16	18	20	10	13	90	48	47	119
Muziek	58	66	36	12	8	692	230	88	150
Opera en muziektheater	12	5	9	3	2	132	15	34	18
Theater	102	29	32	29	38	243	117	226	119

3.7.2 Aandeel subsidie en andere inkomsten dat naar de Randstad gaat

In deze paragraaf wordt de vraag beantwoord of instellingen in de Randstad makkelijker fondsen kunnen werven dan in de rest van Nederland.

De Randstad is het gebied van en rond de Nederlandse steden Amsterdam, Almere, Utrecht, Rotterdam, Leiden, Den Haag, Amersfoort, Dordrecht, Hilversum en Haarlem. Voor dit hoofdstuk hanteren we als definitie van de Randstad de gemeenten waarin deze steden liggen.

In 2013 ligt iets meer dan de helft van de BIS-instellingen en 81% van de FPK-instellingen in de Randstad (zie onderstaande tabel). Alle 16 BIS-instellingen in de Randstad liggen in de G4. Van de 56 FPK-instellingen in de Randstad liggen er 6 buiten de G4.

Tabel 3-11: Aantal BIS- en FPK-instellingen binnen en buiten de Randstad (2013; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

	BIS-instellingen	FPK-instellingen	Totaal
Randstad	17	56	73
Buiten de Randstad	16	13	29
Totaal	33	69	102

De afbeelding hieronder toont het aandeel Randstad in de totale subsidie die naar de rijksgesubsideerde instellingen gaat. De BIS-instellingen in de Randstad ontvangen 60% van de totale BIS-subsidies. De FPK-instellingen in de Randstad ontvangen gezamenlijk 84% van de totale FPK-subsidies, 74% gaat naar de G4. Gemiddeld gaat 66% van de totale subsidies naar de Randstad en 64% heeft betrekking op de G4.

Afbeelding 3-13: Verdeling totale subsidie over instellingen binnen en buiten de Randstad (2013; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

In de Randstad zijn ook veruit de meeste rijksgesubsideerde podiumkunstinstellingen te vinden. Vooral de FPK-instellingen zijn oververtegenwoordigd in de Randstad. De helft van alle BIS-instellingen zitten in de Randstad. Dat zij 60% van alle BIS-subsidies ontvangen heeft waarschijnlijk te maken met de omvang van de BIS-instellingen die in de Randstad zitten, zoals opera-instellingen en orkesten. Bij FPK-instellingen is de subsidie meer evenredig verdeeld over de instellingen.

De subsidie hangt (bij het FPK) af van de prestaties. In de Randstad zijn meer uitvoeringen en bezoeken. Hierdoor gaat meer subsidie naar de Randstad. Er is geen directe causale relatie tussen het vestigen in de Randstad en de subsidie die de producerende instelling ontvangt.

De instellingen in de Randstad krijgen niet alleen meer subsidie, ze genereren ook zelf meer inkomsten. De podiumkunstinstellingen in de Randstad weten 82% van de totale publieksinkomsten en 87% van de sponsorinkomsten te bemachtigen. Hierbij zijn er geen grote verschillen tussen de BIS- en de FPK-instellingen. We zien wel grote verschillen bij de opbrengsten uit overige private middelen. Van de totale opbrengsten uit overige private middelen voor BIS-instellingen gaat 39% naar de Randstad. Bij de FPK-instellingen gaan de overige bijdragen uit private middelen bijna allemaal naar de instellingen in de Randstad (86%) (niet in figuur).

Tabel 3-12: Aandeel inkomsten binnen en buiten de Randstad (2013; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

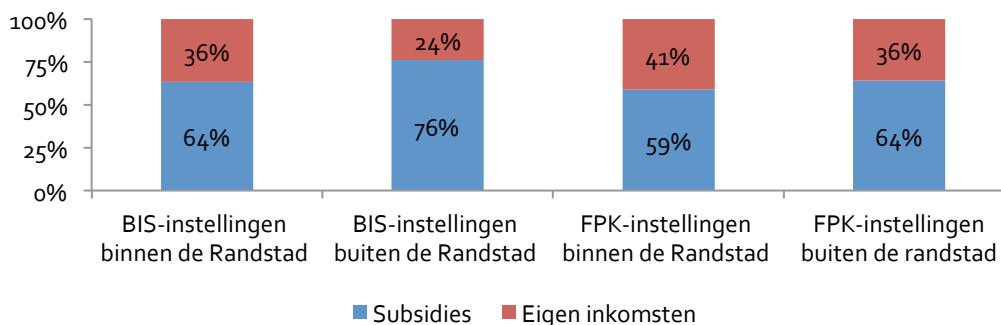
	Publieksinkomsten	Sponsorinkomsten	Overige bijdragen uit private middelen
Randstad	82%	87%	60%
Buiten de Randstad	18%	13%	40%
Totaal	100%	100%	100%

3.7.3 Bekostigingsmix binnen en buiten de Randstad

In het voorgaande keken we naar de som van inkomsten binnen en buiten de Randstad. We gaan er nu iets dieper op in door te kijken naar het gemiddelde percentage subsidie van de totale inkomsten per instelling per regio (wel/niet Randstad). Hierbij wordt gewogen naar totale inkomsten.

In de onderstaande afbeelding staat voor de FPK-instellingen en de BIS-instellingen binnen en buiten de Randstad de samenstelling van de bekostiging afgebeeld. Het aandeel subsidie in de totale inkomsten van FPK-instellingen ligt iets lager dan bij de BIS-instellingen. Wel zien we dat voor beide type podiumkunstinstanties geldt dat het aandeel subsidie bij instanties buiten de Randstad hoger ligt.

Afbeelding 3-14: Samenstelling inkomsten BIS- en FPK-instellingen voor podiumkunsten 2013, binnen en buitend de Randstad (2013; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

De publieksinkomsten, sponsorinkomsten en overige bijdragen uit private middelen zijn naast de subsidies belangrijke inkomstenbronnen voor de rijksgesubsidieerde podiumkunstinstanties. De instanties in de Randstad halen een groot deel van hun totale inkomsten uit publieksinkomsten. Bij de instanties in de Randstad komt gemiddeld 32% van de totale inkomsten uit publieksinkomsten, bij de instanties buiten de Randstad is dit een stuk lager namelijk 18%. De instanties in de Randstad halen ook bijna 3 keer zo groot deel van hun totale inkomsten uit sponsorinkomsten, namelijk 3% in vergelijking tot 1% bij de instanties buiten de Randstad. Het aandeel overige bijdragen uit private middelen ligt buiten de Randstad juist hoger, namelijk 5% t.o.v. 3% in de Randstad.

Deze conclusie verandert nauwelijks als we kijken naar de onderverdeling wel/niet G4 i.p.v. wel/niet Randstad.

Subsidie per bezoek binnen en buiten de Randstad

Tot slot kijken we naar de subsidiebedragen per bezoek. Zowel BIS-instellingen als FPK-instellingen in de Randstad krijgen minder subsidie per bezoek, met gemiddeld € 44,57 tegenover € 48,14 bij producerende instellingen buiten de Randstad. Het verschil tussen BIS- en FPK-instellingen is nog groter. Bij BIS-instellingen, vaak grotere producerende instellingen, is er gemiddeld € 101,38 subsidie besteed aan ieder bezoek aan een instelling binnen de Randstad. Buiten de Randstad, valt dit bedrag lager uit, met € 61,63 subsidie per bezoek. Bij FPK is het verschil tussen de Randstad en buiten de Randstad kleiner, met respectievelijk € 21,71 en € 19,21 subsidie per bezoek.

Tabel 3-13: Subsidiebedrag per bezoek aan BIS- en FPK-instellingen binnen en buiten de Randstad (2013; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

Genre	BIS-instellingen	FPK-instellingen	Totaal
Randstad	€ 101,38	€ 21,71	€ 44,57
Buiten de Randstad	€ 61,63	€ 19,21	€ 48,14

3.8 Effecten van de bezuinigingen

De effecten van de bezuinigingen brengen we op verschillende manieren in beeld. We proberen hierbij zoveel mogelijk aan te sluiten op de brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 24 december 2013. We zijn hierin echter beperkt doordat we niet alle gegevens hebben. Zo kunnen we geen uitspraken doen over bijvoorbeeld de bekostigingsmix van instellingen die vanaf 2013 niet meer door het Rijk of de fondsen structureel worden gesubsidieerd. We brengen hier wel in beeld wat de veranderingen zijn in het aantal instellingen bij de BIS en het FPK en de toegekende subsidies. We onderzoeken het zogenaamde watervaleffect, d.w.z. dat we onder andere kijken hoeveel instellingen van de BIS over zijn gegaan naar het FPK en hoeveel instellingen van het FPK over zijn gegaan naar gemeenten. Vervolgens komen we terug bij het panel om ontwikkelingen ten tijde van bezuinigingen in beeld te brengen. Tot slot kijken we naar de ontwikkeling van het aanbod buiten de standplaats. Dit laatste is geen onderdeel van de kamerbrief maar hierin kunnen wel effecten van het begin van een nieuwe subsidieperiode in beeld worden gebracht. In de nieuwe subsidieperiode is namelijk voor de BIS-instellingen de desbetreffende verplichting afgeschaft, maar anderzijds zijn er nu mogelijk minder producerende instellingen (onder andere door fusies en opheffingen), zodat het spelen buiten de standplaats juist aantrekkelijker wordt.

3.8.1 Verandering BIS- en FPK-bestand en het watervaleffect

In 2012 waren er 74 podiumkunstinstanties in de BIS en 118 FPK-instanties (alles inclusief festivals). In 2013 worden nog 35 instanties gesubsidieerd vanuit de BIS en 82 instanties vanuit het FPK. Van de instanties die voorheen in de BIS zaten krijgen 11 instanties nu een meerjarige subsidie vanuit het FPK. Het totaal aan toegekende subsidies is in de nieuwe cultuurnotaperiode voor zowel de BIS- als de FPK- instanties lager. Het totale subsidiebedrag was voor de FPK-instanties voor de podiumkunsten in 2012 39,4 miljoen euro. In 2013 is dit afgenomen tot 24,5 miljoen euro.

Aan de BIS-instanties voor de podiumkunsten werd in 2012 in totaal 45,7 miljoen euro toegekend. In 2013 is het toegekende subsidiebedrag dat over de BIS-podiumkunstinstanties werd verdeeld 32,8 miljoen euro. Het totaal toegekende subsidiebedrag is relatief minder gedaald in vergelijking tot de daling van het aantal instanties dat vanuit de BIS gesubsidieerd wordt. Dit betekent dat de instanties die in de vorige cultuurnotaperiode relatief veel subsidie kregen nu nog steeds subsidie krijgen vanuit de BIS.

Tabel 3-14: BIS- en FPK bestand (bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

	2012	2013
Aantal BIS instanties	74	35 ²⁵
Aantal FPK instanties	118	82
Subsidie vanuit de BIS	45,7 miljoen euro	32,8 miljoen euro
Subsidie vanuit het FPK	39,4 miljoen euro	24,5 miljoen euro

Watervaleffect

Eén manier om de effecten van de bezuinigingen te achterhalen is de analyse van een mogelijk 'watervaleffect'. Hierbij is de veronderstelling dat de bezuinigingen bij de rijksoverheid ertoe leiden dat minder instanties in aanmerking komen voor een BIS-subsidie of voor een subsidie van een rijkscultuurfonds. De afvallende instanties komen terecht bij gemeenten. Hier herhaalt zich het effect, omdat ook de gemeenten moeten bezuinigen. Zo'n watervaleffect zou zich dus voordoen, als veel oud-BIS instanties nu bij het FPK zitten, oud-FPK instanties nu bij de gemeente, en eerder door gemeentes gesubsidieerde instanties afvallen. Daarmee, en dat is de werkhypothese van het 'watervaleffect', leiden de bezuinigingen bij het rijk uiteindelijk tot het verdwijnen van kleinere instanties.

Om de hypothese te toetsen, gaan we na in hoeverre instanties die in 2012 bij een bepaalde subsidiegever zaten in 2013 op een 'lagere' subsidiegever zijn aangewezen. Hiervoor zijn gegevens beschikbaar voor PK-instanties die in 2012 deel uitmaakten van de BIS, of die door het Fonds Podiumkunsten of één van de G4-gemeentes structureel werden ondersteund.

²⁵ Hierbij is er sprake van één dubbeltelling: we nemen Stichting Philharmonie Zuidnederland mee als twee instanties. Dit is de fusie-instelling uit het Limburgs Symphonie Orkest en het Brabants Orkest.

In totaal kunnen we deze analyse uitvoeren voor 292 instellingen in de podiumkunsten die in 2012 een structurele subsidie hebben ontvangen. De tabel hieronder vat de uitkomsten samen.

Tabel 3-15: Het watervaleffect (bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

	<i>Total</i>	<i>BIS 2012</i>	<i>FPK 2012</i>	<i>G4 2012</i>	<i>Overig 2012</i>
Totaal		74	118		
BIS 2013	35	34 ²⁶	1	0	0
FPK 2013	82	14	50	3	15
FCP 2013		1	0	1	0
Gemeente 2013		13	35	59	0
nog actief 2013		3	24	12	0
gestopt 2013		9	8	10	0

Uit bovenstaande tabel blijkt dat 178 (61%) van de 292 instellingen in categorie 'groen' vallen:

- Instellingen die in 2012 structureel door de rijksoverheid (BIS of fonds) gesubsidieerd werden, en in 2013 nog steeds structureel door de rijksoverheid (BIS of fonds) gesubsidieerd worden.
- Instellingen die in 2012 structureel door een gemeente gesubsidieerd werden, en in 2013 nog steeds structureel door een gemeente gesubsidieerd worden.
- Instellingen die in 2012 niet structureel door een G4 gemeente of door de rijksoverheid (BIS of fonds) structureel gesubsidieerd werden, maar die in 2013 wel structureel gesubsidieerd worden door de rijksoverheid.
- Instellingen die in 2013 de overstap hebben gemaakt van een structurele gemeentesubsidie naar een structurele subsidie vanuit de rijksoverheid.

Daarnaast zijn er 87 instellingen (30%) die in categorie 'geel' vallen:

- Instellingen die in 2013 de overstap hebben gemaakt van een structurele subsidie vanuit de rijksoverheid (BIS of fonds) naar een structurele subsidie vanuit een gemeente.
- Instellingen die in 2012 nog een structurele subsidie hebben ontvangen, en in 2013 zonder structurele subsidie nog steeds actief zijn.

Ten slotte zijn 27 instellingen (9%) die in 2012 een structurele subsidie hebben ontvangen, in 2013 gestopt met hun activiteiten (categorie 'rood').

Als we inzoomen op de subsidiegever 2012, dan zien we dat 66% van de oude BIS-instellingen nog steeds door de rijksoverheid structureel worden gesubsidieerd. Bij de oude FPK instellingen zijn dit

²⁶ Hierbij is er sprake van één dubbeltelling: we nemen Stichting Philharmonie Zuidnederland mee als twee instellingen. Dit is de fusie-instelling uit het Limburgs Symphonie Orkest en het Brabants Orkest.

43%. Van de 85 instellingen die in 2012 door de gemeente werden gesubsidieerd, is dit bij 59 instellingen (74%) nog steeds het geval, 4 instellingen worden nu door de rijksoverheid gesubsidieerd.²⁷

Tabel 3-16: Nadere analyse watervaleffect per subsidieniveau (bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

	Aantal	Aandeel
Aantal instellingen totaal 2012	292	
...waarvan gesteund op zelfde niveau of hoger	178	61%
...waarvan gesteund op lager niveau of anders nog actief	87	30%
...waarvan gestopt	27	9%
Aantal instellingen BIS 2012	74	
...waarvan gesteund op zelfde niveau of hoger	49	66%
...waarvan gesteund op lager niveau of anders nog actief	16	22%
...waarvan gestopt	9	12%
Aantal instellingen FPK 2012	118	
...waarvan gesteund op zelfde niveau of hoger	51	43%
...waarvan gesteund op lager niveau of anders nog actief	59	50%
...waarvan gestopt	8	7%
Aantal instellingen Gemeente 2012	85	
...waarvan gesteund op zelfde niveau of hoger	63	74%
...waarvan gesteund op lager niveau of anders nog actief	12	14%
...waarvan gestopt	10	12%

Dit resultaat van de analyse is een indicatie tegen het bestaan van een watervaleffect: weliswaar gaan meer oud-FPK dan oud-BIS instellingen door op een 'lager' niveau, maar voor de volgende stap geldt dit niet: het aantal oud-FPK instellingen dat op gemeentelijk niveau doorgaat is groter dan het aantal instellingen die in 2012 wel en in 2013 niet door een gemeente gesubsidieerd zijn.

Een tweede indicator voor het bestaan van een watervaleffect is het aandeel gestopte instellingen. Dit is echter in de breedte enigszins vergelijkbaar: van de oude BIS instellingen zijn 12% gestopt, van de oude FPK instellingen 7% en van de oude gemeentelijke instellingen 12%. In totaal zijn 9% van de in 2012 structureel gesubsidieerde instellingen gestopt. Ook hier is er dus geen sprake van een watervaleffect.

²⁷ Het is uiteraard mogelijk dat deze instellingen daarnaast óók door een gemeente gesubsidieerd worden. Bij de gehele analyse kijken we steeds naar de 'hoogste' subsidiegever.

3.8.2 Effecten van de bezuinigingen op de instellingen in het panel

In het stuk over de bekostigingsmix wordt ook duidelijk dat de instellingen die nog wel vanuit de BIS of het FPK worden gesubsidieerd sinds het begin van de nieuwe cultuurnotaperiode een kleiner deel van hun inkomsten uit subsidies halen. In 2013 is het subsidiebedrag per instelling afgenomen voor alle genres op muziek na. Bij de muziekinstellingen neemt het gemiddelde subsidiebedrag per instelling toe met 0,1%. Dit genre en het genre dans zijn de enige waar zowel het aantal bezoeken als het aantal uitvoeringen is toegenomen. Bij de instellingen in het genre opera en muziektheater heeft de grootste bezuiniging plaatsgevonden. Bij deze instellingen is het aantal bezoeken afgenomen terwijl het aantal uitvoeringen licht is toegenomen. Bij de producerende dansinstellingen was de afname van subsidie ook groot. Dit is (nog) niet terug te zien in het aantal uitvoeringen en bezoeken, want beide stegen in 2013. Bij de instellingen in het genre theater zien we dat ondanks de bezuinigingen het aantal uitvoeringen is toegenomen met 5,7%. Het aantal bezoeken daalde wel. Voor alle rijksgesubsidieerde podiumkunsten tezamen is gemiddeld genomen het bezoek per instelling en het aantal uitvoeringen per instelling gestegen. Het aantal uitvoeringen steeg meer dan het aantal bezoeken. Dit kan betekenen dat het kleinere uitvoeringen zijn en/of dat de uitvoeringen een lagere bezettingsgraad hebben dan in 2012.

Tabel 3-17: Ontwikkeling van de gemiddelde subsidie, bezoeken en uitvoeringen per rijksgesubsidieerde instelling voor podiumkunsten per genre (bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

Mutatie 2012-2013 (in%)			
Genre	Subsidie	Bezoeken	Uitvoeringen
Totaal	-15,4	6,0	7,5
Dans	-21,7	4,6	14,0
Muziek	0,1	19,3	9,1
Opera en muziektheater	-34,7	-3,9	0,2
Theater	-9,2	-5,5	5,7

Aanbod buiten de standplaats

We analyseren tot slot de ontwikkeling in het aanbod buiten de standplaats van de instellingen in het panel. De bezuinigingen kunnen effect hebben op het aanbod buiten de standplaats. Daarbij kunnen twee ontwikkelingen een rol spelen: enerzijds is de desbetreffende verplichting afgeschaft (voor de BIS-instellingen), maar anderzijds zijn er nu mogelijk minder producerende instellingen (onder andere door fusies en opheffingen), zodat het spelen buiten de standplaats juist aantrekkelijker wordt.

Alle podiumkunstinstellingen op één na hebben in 2013 uitvoeringen gedaan buiten de standplaats.²⁸ Het totale aantal uitvoeringen buiten de standplaats (8.190) is bijna het dubbele van het totale aantal

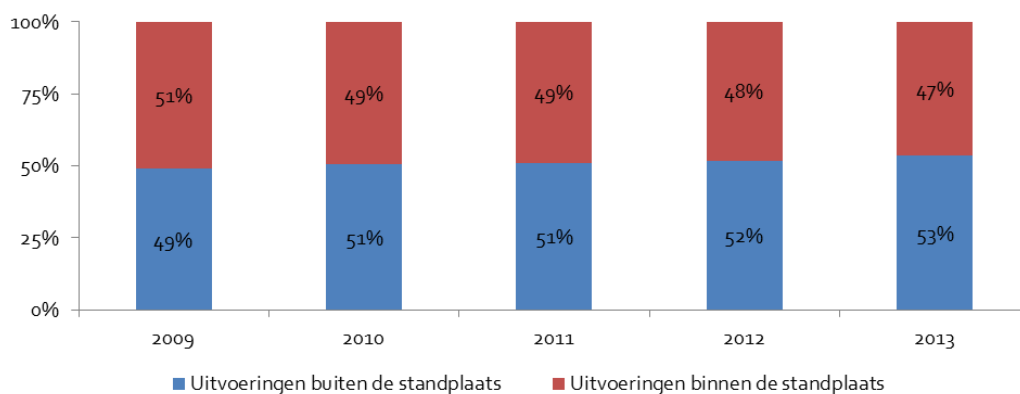
²⁸ Hier worden alleen de uitvoeringen in Nederland in beschouwing genomen.

uitvoeringen binnen de standplaats (5.194). Gemiddeld zijn in 2013 per instelling 61% van de uitvoeringen buiten de eigen standplaats.²⁹

Om uitspraken te doen over de ontwikkeling in het aanbod buiten de standplaats wordt opnieuw het panel in beschouwing genomen. Hiervoor wordt hetzelfde panel gebruikt als aan het begin van dit hoofdstuk. De ontwikkelingen bij de BIS-instellingen wijken af van de ontwikkelingen bij de FPK-instellingen. Daarom laten we deze afzonderlijk zien.

Het aandeel uitvoeringen buiten de standplaats nam bij de BIS-instellingen in de subsidieperiode 2009-2012 toe van 49% naar 52%. In het jaar 2013 neemt het aandeel uitvoeringen buiten de standplaats met nog een procentpunt toe. Bij de BIS-instellingen steeg in 2013 t.o.v. 2012 zowel het aantal uitvoeringen binnen als buiten de standplaats, maar het aantal uitvoeringen buiten de standplaats steeg iets sneller.

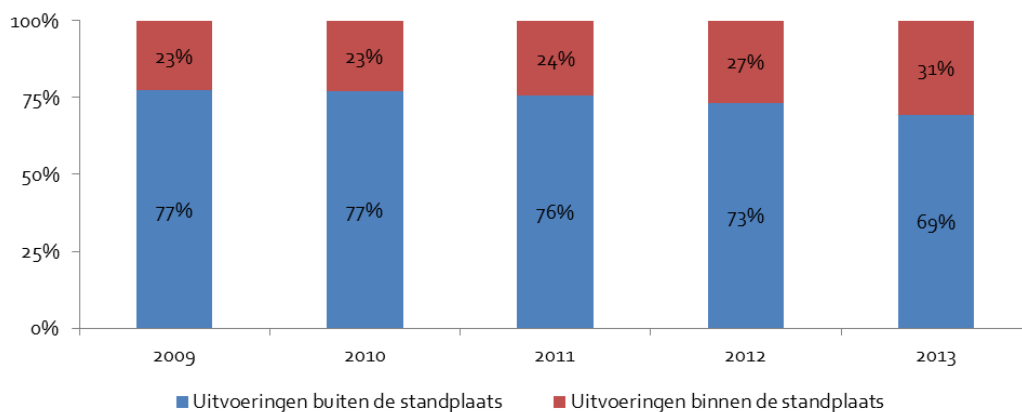
Afbeelding 3-15: Samenstelling uitvoeringen van de BIS-instellingen binnen en buiten de standplaats (panel 2009-2013; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

Bij de FPK-instellingen zien we een andere ontwikkeling, maar deze zet al in voordat de nieuwe cultuurnotaperiode is begonnen. Het aandeel uitvoeringen buiten de standplaats schommelde in de periode 2009-2011 rond de 77%. In 2012 is het aandeel gedaald naar 73% en in 2013 is het aandeel met nog een extra procentpunt gedaald. Dit komt vooral door een toename in het aantal uitvoeringen binnen de standplaats sinds 2011.

²⁹ Bij de berekening van dit percentage is gewogen naar het totaal aantal uitvoeringen in het binnenland per instelling.

Afbeelding 3-16: Samenstelling uitvoeringen van de FPK-instellingen binnen en buiten de standplaats (panel 2009-2013; bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

3.9 Conclusies

In het trendhoofdstuk geven we de trends in het aanbod, het aantal bezoeken, prijzen en de bekostigingsmix van de rijksgesubsidieerde instellingen voor podiumkunsten weer. De volgende tabel vat de belangrijkste trends samen.

Tabel 3-18: Ontwikkeling van producties, uitvoeringen, bezoeken en reële toegangsprijzen van rijksgesubsidieerde instellingen voor podiumkunsten (bron: OCW/FPK; bewerking: APE/Rebel)

Kenmerk	Jaarlijkse mutatie (in%)		
	2009-2012	2012-2013	2009-2013
Uitvoeringen	2,4	7,5	3,7
Bezoeken	1,1	6,0	2,3
Reële publieksinkomsten per bezoek (Inkomsten per bezoek na correctie voor de stijging van het algemeen prijspeil)	-0,7	1,5	-0,2
Reële prijs concurrerende vrijetijdsbestedingen (Consumentenprijsindex diensten cultuur en recreatie)	1,1	-0,2	0,8

De belangrijkste conclusies van het hoofdstuk luiden:

- Het aantal uitvoeringen van BIS-instellingen is in 2013 t.o.v. 2009 met 12% gestegen en bij de FPK-instellingen met 19%. In 2013 t.o.v. 2012 was er bij beide type producerende instellingen sprake van een lichte toename. Deze toename kan deels het gevolg zijn van het niet kunnen ont-dubbelen van uitvoeringen van en bezoeken aan coproducties in alle jaren 2009 t/m 2013. Als alle

samenwerkende partijen meerjarig worden gesubsidieerd mag namelijk elke partij afzonderlijk de uitvoeringen als prestatie aanmerken. Datzelfde geldt voor bezoeken. Als er in een bepaald jaar meer coproducties zijn is de overschatting dus ook groter voor dat jaar.

- Het bezoek steeg bij de rijksge subsidieerde podiumkunstinstanties met 10% in 2013 t.o.v. 2009, maar het aanbod steeg sneller (met 15%), waardoor er gemiddeld minder bezoekers zijn per uitvoering. Bij theater is er in 2013 t.o.v. 2012 een toename van uitvoeringen, maar het aantal bezoeken neemt af. In 2013 is bij muziek de stijging van het aantal bezoeken juist groter dan de stijging in uitvoeringen.
- Het aantal opera en muziektheateruitvoeringen neemt geleidelijk af (gemiddeld jaarlijks 5,8% tussen 2009 en 2013), maar neemt aan het begin van de nieuwe subsidieperiode licht toe (0,2% meer uitvoeringen). Dit loopt ongeveer gelijk met het dalende aantal betalende bezoeken.
- De reële publieksinkomsten per bezoek zijn in 2013 weer ongeveer op hetzelfde niveau als in 2009.
- De gemeente Amsterdam is in alle genres oververtegenwoordigd als we kijken naar aantal uitvoeringen en aantal bezoeken per 1.000 inwoners, behalve als het gaat om dans. Dit genre is het meest vertegenwoordigd in Den Haag.
- Het gemiddelde subsidiebedrag van de rijksge subsidieerde podiumkunstinstanties in het panel is gedaald van 69% in 2012 naar 67% in 2013.
- Een podiumkunstinstantie in de Randstad ontvangt gemiddeld meer subsidie dan een producerende instantie buiten de Randstad. Dit komt doordat de producerende instanties in de Randstad doorgaans meer uitvoeringen vertonen dan instanties buiten de Randstad. Er is geen causaal verband tussen vestigingsplaats en subsidiehoogte. Binnen de Randstad vergaren de producerende instanties ook veel meer eigen inkomsten, waardoor het aandeel subsidie in de totale inkomsten buiten de Randstad hoger ligt.

4 Trends vrije theaterproducenten

4.1 Omvang van de markt, 2012/2013

De informatie die we in dit hoofdstuk presenteren is door de individuele leden van de Vereniging Vrije Theater Producenten (VVTP) verstrekt. De cijfers berusten op informatie van vrije theaterproducenten die ten minste over vier van de vijf onderzoeksjaren gegevens hebben geleverd. Waar nodig vullen we de gegevens voor maximaal één jaar aan met schattingen op basis van interpolatie of extrapolatie. Voor de leesbaarheid van het hoofdstuk verkorten wij de aanduiding van de seizoenen steeds. Seizoen 2009/2010 wordt bijvoorbeeld aangeduid als 2009 of seizoen 2009.

Om een beeld van de geselecteerde producenten en de grootte van de sector te geven, toont de volgende tabel de waarde van enkele kenmerken van de vrije theaterproducenten. De getoonde gegevens zijn gebaseerd op 10 van de 15 VVTP leden.

Tabel 4-1: Overzicht van enkele kenmerken van de geselecteerde vrije theaterproducenten³⁰ (seizoen 2012/13; bron: VVTP; bewerking: APE/Rebel)

Kenmerk	Vaste selectie VVTP-leden
Aantal producenten	10
Aantal producties	163
Aantal uitvoeringen	7.157
Aantal bezoeken	3,2
Gemiddeld aantal bezoeken per uitvoering	450
Totale inkomsten	84
Publieksinkomsten per bezoek	26

Onze selectie omvat vooral de *grotere* vrije theaterproducenten. De geselecteerde vrije theaterproducenten hebben in het seizoen 2013 163 producties verzorgd waarvan zij ruim 7.100 uitvoeringen hebben gegeven. Aan deze uitvoeringen zijn 3,2 miljoen bezoeken afgelegd; dat is gemiddeld ongeveer 450 bezoeken per uitvoering. De totale inkomsten van de geselecteerde vrije theaterproducenten bedragen in het seizoen 2013 84 miljoen euro. De publieksinkomsten per bezoek, benaderd door de gemiddelde netto recette per bezoek bedraagt 26 euro. Dit zijn de inkomsten die ook daadwerkelijk naar de vrije theaterproducenten gaan (dus exclusief bijv. royalty's en theatertoeslagen).

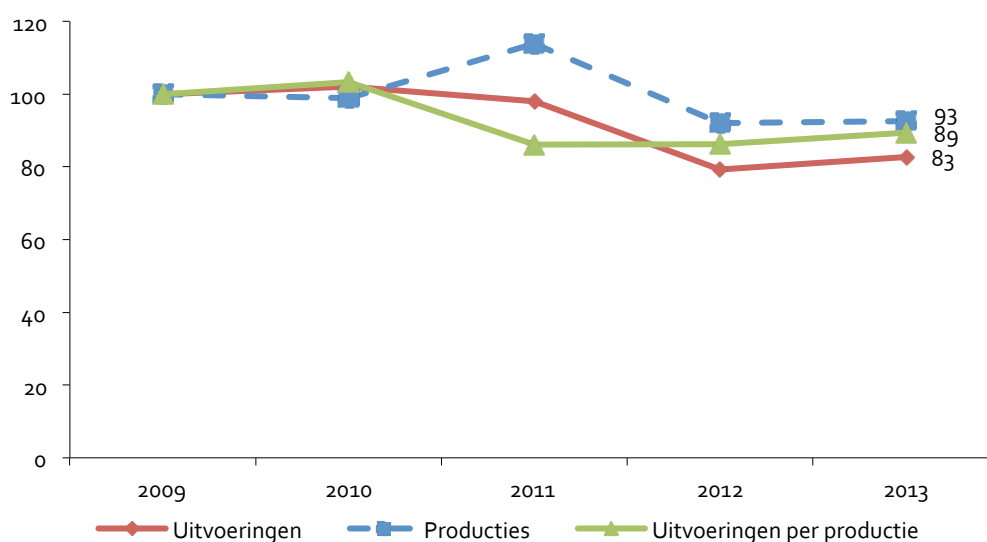
³⁰ Het panel bestaat uit VVTP-leden die ten minste over vier seizoenen gegevens hebben verstrekt. Van drie VVTP-leden ontbreekt de informatie deels.

4.2 Aanbod, 2009-2013

Ontwikkeling van uitvoeringen en producties

De onderstaande afbeelding geeft de ontwikkeling van het aantal uitvoeringen en producties in de periode 2009-2013 weer. We gebruiken in de presentatie indexcijfers zodat we verschillende reeksen met een uiteenlopende schaal met elkaar kunnen vergelijken en de ontwikkeling vanaf het startseizoen 2009 goed in beeld kunnen brengen.

Afbeelding 4-1: Ontwikkeling van het aantal uitvoeringen en het aantal producties van de vrije theaterproducenten (index 2009=100; bron: VVTP; bewerking: APE/Rebel)

Het aantal uitvoeringen neemt in 2010 nog licht toe. Na 2010 zet een daling van het aantal uitvoeringen in, vooral bij dans, opera en muziektheater. In 2013 is weer een lichte stijging te zien, voornamelijk bij dans en toneel. Over de gehele periode 2009-2013 neemt het aantal uitvoeringen af met 16%, dat is een gemiddelde jaarlijkse afname van 4,2%. Het aantal producties is in 2010 stabiel maar stijgt in 2011, voornamelijk door cabaret. In 2012 is weer een daling te zien van 20%, ditmaal voornamelijk door dans. In 2013 is het aantal producties ongeveer gelijk aan 2012. De totale afname van het aantal producties in de jaren 2009-2013 is 7%, wat neerkomt op een gemiddelde jaarlijkse daling van 1,7%. Doordat in 2011 het aantal producties stijgt en het aantal uitvoeringen daalt, daalt het aantal uitvoeringen per productie. In de jaren 2011-2013 stijgt het aantal uitvoeringen per productie licht.

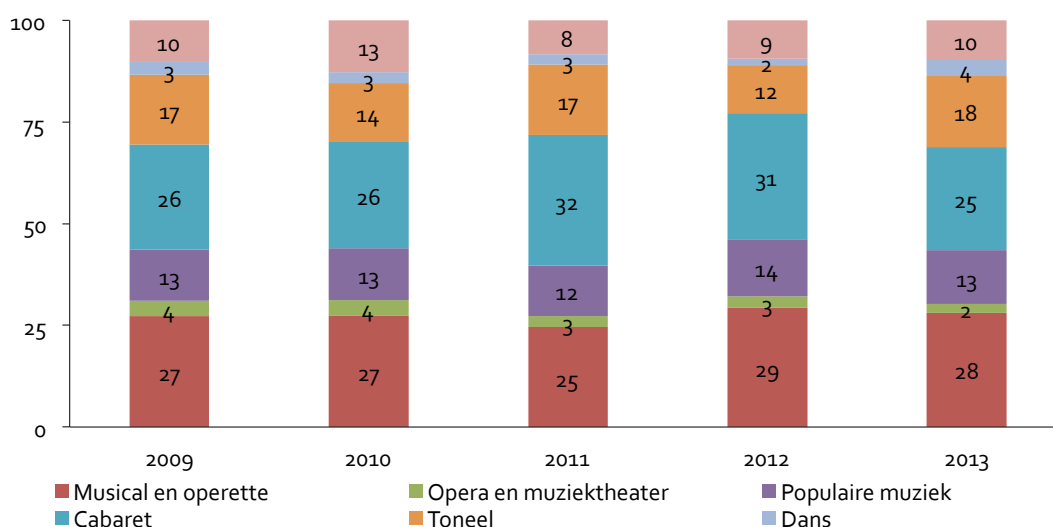
Ontwikkeling van het aanbod per genre

De afbeelding hieronder geeft de ontwikkeling van het aanbod per genre weer. Musical en operette heeft doorgaans het grootste aandeel in het aantal uitvoeringen. De laatste jaren neemt echter het

Hoofdstuk 4 - Trends vrije theaterproducenten

aandeel van cabaret sterk toe, doordat het aantal cabaretuitvoeringen vrijwel onafgebroken is blijven stijgen; dit in tegenstelling tot musical en operette. In 2011 en 2012 worden er meer cabaretuitvoeringen dan musical- en operette-uitvoeringen gegeven. In 2013 is het beeld echter weer omgedraaid omdat het aantal uitvoeringen van cabaret sterk daalt.

Afbeelding 4-2: Aandelen van de verschillende genres in de uitvoeringen van de vrije theaterproducenten, seizoenen (bron: VVTP; bewerking: APE/Rebel)

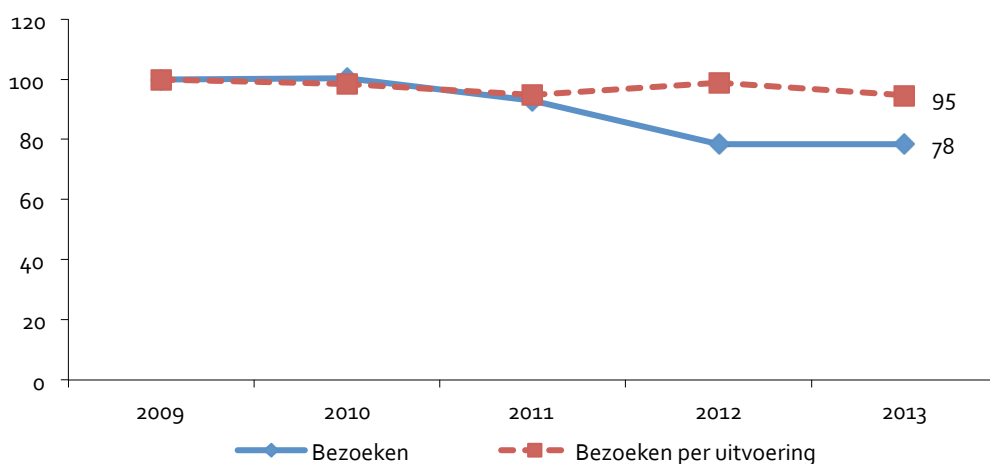

4.3 Bezoeken, 2009-2013

Ontwikkeling van het bezoek

Onderstaande afbeelding toont de ontwikkeling van het aantal bezoeken aan de voorstellingen van de vrije theaterproducenten en het aantal bezoeken per uitvoering (in indexvorm). Het aantal bezoeken is tussen 2009 en 2012 sterk afgenomen. In 2013 stabiliseert het aantal bezoeken. De grootste daling vond plaats in het seizoen 2012. Het aantal bezoeken aan voorstellingen van de vrije theaterproducenten is in 2013 circa 23% lager dan in 2009. Dat komt neer op een gemiddelde daling van het aantal bezoeken met 6,4% per jaar in de periode 2009-2013. In de vorige paragraaf hebben we kunnen zien dat het aantal uitvoeringen in dezelfde periode per saldo ook is gedaald. Daardoor is het aantal bezoeken per uitvoering minder gedaald dan het aantal bezoeken. In 2013 tellen we 3,2 miljoen bezoeken en gemiddeld 450 bezoeken per uitvoering van de vrije theaterproducenten.

Afbeelding 4-3: Ontwikkeling van het aantal bezoeken en het aantal bezoeken per uitvoering bij de vrije theaterproducenten (index 2009=100; bron: VVTP; bewerking: APE/Rebel)

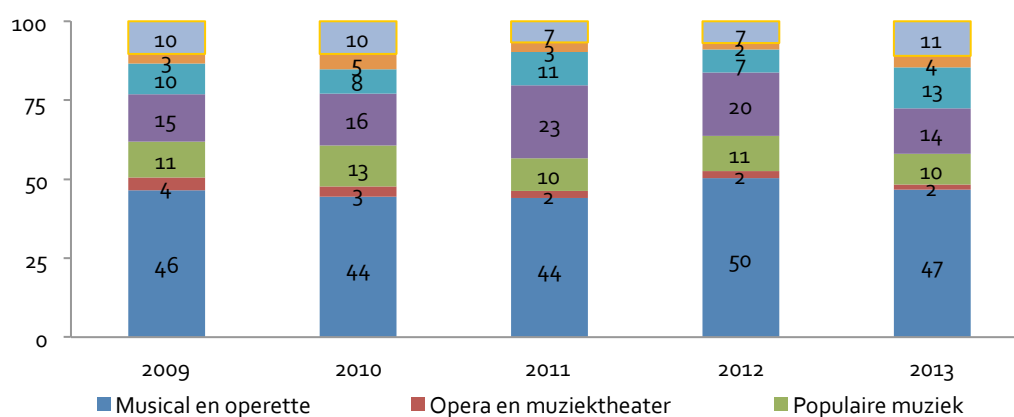

Ontwikkeling van het aantal bezoeken per genre

Onderstaande afbeelding schetst de ontwikkeling van de aandelen per genre in het bezoek. Musical en operette trekken in het seizoen 2013 bijna de helft van het aantal bezoeken. Het aandeel cabaret in het totale bezoek is in 2011 sterk gestegen maar in 2013 weer gedaald. Daardoor is het aandeel van cabaret in de bezoeken in 2013 weer ongeveer gelijk aan 2009. Het totale aantal bezoeken per uitvoering is gedaald tussen 2009 en 2013. De tabel eronder laat zien dat de daling in ieder genre terugkomt, behalve de categorie overig (inclusief klassieke muziek). Bij dans en cabaret was er tot 2012 nog sprake van een stijging. De grootste daling zit in het genre opera en muziektheater waar het aantal bezoeken per uitvoering tussen 2009 en 2013 met 35% is afgenomen. Dit betekent dat de bezettingsgraad per uitvoering gedaald is, of dat de gezelschappen in kleinere zalen spelen. Bij de genres toneel en overig stijgt het aantal bezoeken per uitvoering in 2013.

Hoofdstuk 4 - Trends vrije theaterproducenten

Afbeelding 4-4: Aandelen van de verschillende genres in het aantal bezoeken aan de uitvoeringen van de vrije theaterproducenten (bron: VVTP; bewerking: APE/Rebel)

Tabel 4-2: Aantal bezoeken per uitvoering naar genre van de vrije theaterproducenten (bron: VVTP; bewerking: APE/Rebel)

Jaar	Musical en operette	Opera en muziektheater	Populaire muziek	Cabaret	Toneel	Dans	Overig
2009	830	542	439	282	329	456	496
2010	789	427	482	301	311	878	391
2011	823	364	381	335	312	566	370
2012	796	381	385	310	312	605	322
2013	738	352	339	262	320	396	522

4.4 Publieksinkomsten per bezoek, 2009-2013

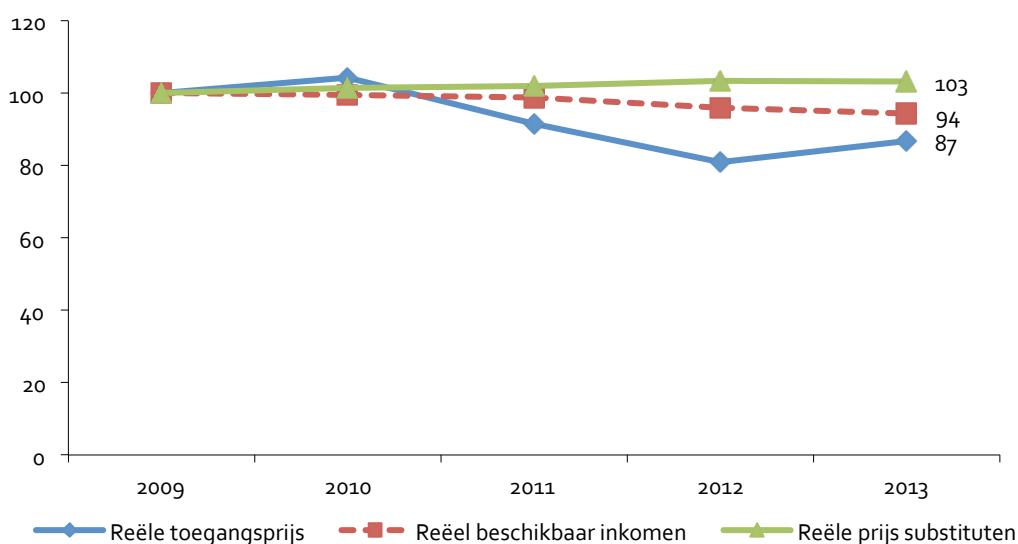
De publieksinkomsten per bezoek van vrije theaterproducenten benaderen we door de netto recette te delen door het aantal bezoeken. Na correctie voor inflatie levert dit de reële publieksinkomsten per bezoek op. In de berekende reële publieksinkomsten per bezoek komen impliciet ook veranderingen in de samenstelling van het aanbod en het bezoek tot uiting.

De volgende afbeelding toont de ontwikkeling van de gemiddelde publieksinkomsten per bezoek van de vrije theaterproducenten in indexvorm na correctie voor inflatie. De reële publieksinkomsten per bezoek zijn in 2010 licht gestegen en daarna 2 jaar sterk gedaald. In 2013 stijgen de reële publieksinkomsten per bezoek weer. Over de gehele periode 2009-2013 zijn de reële publieksinkomsten per bezoek per saldo gemiddeld met 3,7% per jaar gedaald. In 2010 is de ontwikkeling van de reële publieksinkomsten per bezoek hoger dan die van de prijs van concurrerende vrijetijdsactiviteiten (substituten), maar vanaf 2011 dalen de publieksinkomsten per bezoek van de vrije theaterproducenten.³¹

³¹ Voor de prijs van concurrerende vrijetijdsbestedingen hanteren we de door het CBS gepubliceerde consumentenprijsindex van diensten cultuur en recreatie (09400). Dit is een breed samengestelde index van vrijetijdsbestedingen.

De prijs van concurrerende vrijetijdsbestedingen blijft echter stijgen. Terwijl de reële publieksinkomsten per bezoek in de periode 2009-2013 in totaal met 14% is gedaald, is de reële prijs van substituten in dezelfde periode juist met 3% toegenomen. Het reëel beschikbare inkomen per hoofd van de bevolking is per saldo met 6% gedaald. Ondanks de daling van de publieksinkomsten per bezoek en de prijsstijging van concurrerende vrijetijdsbestedingen is het bezoek aan de uitvoeringen van de vrije theaterproducenten afgenomen. Dit duidt erop dat het bezoek aan de uitvoeringen van de vrije theaterproducenten gevoelig zou kunnen zijn voor de negatieve inkomensontwikkeling. De sterke stijging van de reële prijs in 2013 hangt voor een deel samen met het gedaalde aantal bezoeken van (relatief goedkope) cabaretvoorstellingen.

Afbeelding 4-5: Ontwikkeling van de reële toegangsprijzen van de vrije theaterproducenten, het beschikbare inkomen en de prijs van substituten (index 2009=100; gecorrigeerd voor inflatie; bron: VVTP; bewerking: APE/Rebel)

4.5 Bekostigingsmix vrije theaterproducenten

De vrije theaterproducenten zijn lastig vergelijkbaar met de overige instellingen die we in de analyse van de bekostigingsmix meenemen. Immers, dit zijn instellingen die (bijna) volledig commercieel opereren en niet of nauwelijks afhankelijk zijn van subsidies. In concrete getallen betekent het dat de vrije theaterproducenten tussen 2009 en 2013 telkens tussen de 83% en de 88% van hun opbrengsten uit recettes halen. Tussen de 12% en de 16% halen ze uit overige inkomsten, de rest uit sponsoring. Binnen de overige inkomsten vallen ook de subsidies, maar deze zijn verwaarloosbaar: bij een gemiddelde jaaromzet van ongeveer 100 miljoen euro gaat het om twee keer (in 2009 en 2011) subsidie-

Hoofdstuk 4 - Trends vrije theaterproducenten

inkomsten van telkens ruim onder een ton. In de overige jaren zijn de gerapporteerde subsidie-inkomsten zelfs nul.

Tabel 4-3: Bekostigingsmix van de vrije theaterproducenten (in procent; bron: VVTP; bewerking: APE/Rebel)

Jaar	Recettes	Sponsors	Overige inkomsten
2009	83	1	16
2010	86	1	13
2011	85	1	14
2012	87	1	13
2013	88	0	12

4.6 Conclusies

In dit hoofdstuk hebben we de trends in het aanbod, het aantal bezoeken en de toegangsprijzen van de vrije theaterproducenten in de seizoenen 2009/2010 tot en met 2013/2014 geschetst. Hiervoor zijn de gegevens van VVTP-leden gebruikt die minimaal over vier van de vijf onderzoeksjaren gegevens hebben verstrekt. De tabel hieronder vat de belangrijkste trends samen.

Tabel 4-4: Ontwikkeling van uitvoeringen, bezoeken en reële publieksinkomsten per bezoek van de vrije theaterproducenten (bron: VVTP; bewerking: APE/Rebel)

Kenmerk	Jaarlijkse groei (in%)		
	2009-2012	2012-2013	2009-2013
Uitvoeringen	-6,1	1,8	-4,2
Producties	-2,1	-0,4	-1,7
Bezoeken	-7,7	-2,5	-6,4
Reële publieksinkomsten per bezoek (Toegangsprijzen na correctie voor de stijging van het algemeen prijspeil)	-6,5	5,1	-3,7
Reële prijs concurrerende vrijtijdsbestedingen (Consu- mentenprijsindex diensten cultuur en recreatie)	1,1	-0,2	0,8

De belangrijkste conclusies van het hoofdstuk luiden:

- Het aantal bezoeken aan de uitvoeringen van de vrije theaterproducenten neemt tussen 2009 en 2013 gemiddeld met 4,2% per jaar af, ondanks een daling van de reële toegangsprijzen met ge-

middeld 3,7% per jaar en een stijging van de reële prijs van concurrerende vrijetijdsactiviteiten met gemiddeld 0,8% per jaar.

- De daling van het aantal bezoeken en de toegangsprijzen is geconcentreerd in de periode 2009-2012. Het aantal bezoeken en de reële toegangsprijzen dalen in deze periode maar liefst met respectievelijk 7,7% en 6,5% per jaar.
- Het aantal uitvoeringen en producties neemt tussen 2009 en 2012 per saldo af. In 2013 is er een stijging van het uitvoeringen (1,8%).
- Het aantal bezoeken per uitvoering is tussen 2009 en 2013 gedaald met 9%. Per genre varieert dit van een daling van 35% bij opera en muziektheater tot een stijging van 5% bij overig.

5 Trends VSCD podia

5.1 Omvang van de markt, 2013

In dit hoofdstuk komt de ontwikkeling van het aantal bezoeken, de recette per bezoek en de variatie van het aanbod van de podia van de Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouwdirecties (VSCD) aan de orde. De informatie is afkomstig uit het Theater Analyse Systeem (TAS) van de VSCD. Het TAS bevat gegevens van 151 podia in de periode 2009-2013. Voor een deel van de podia ontbreken de gegevens over een of meer jaren. Voor 130 podia beschikken we over gegevens over de periode 2009-2013 waarbij ten hoogste een jaar ontbreekt. Om cijfers van de structurele ontwikkeling te verkrijgen en te voorkomen dat het beeld wordt vertroebeld door incidentele factoren, baseren we onze analyse op gegevens van deze 130 podia. De festivals nemen we niet mee in de analyse omdat we die in dit onderzoek als aparte sector analyseren. Dat betekent dat de hier gehanteerde cijfers berusten op een kleiner deel van de podia dan de cijfers die de VSCD zelf publiceert in Podia.

Om een volledig beeld van de geselecteerde podia en de grootte van de sector te geven, presenteren wij in de volgende tabel overzicht van enkele kenmerken. We geven de totale waarde van de kenmerken in onze selectie en de totale waarde van alle leden van de VSCD in 2013. Omdat wij in ons onderzoek vooral geïnteresseerd zijn in de structurele ontwikkeling van het aantal bezoeken en uitvoeringen aan individuele podia, nemen wij in onze selectie alleen podia mee die voor de periode 2009-2013 over ten minste vier van de vijf onderzoeksjaren gegevens hebben verstrekt (vaste selectie van podia). Waar nodig vullen we de gegevens voor maximaal één jaar aan.³²

³² Een individueel podium kan een substantieel effect hebben op de cijfers, zeker bij regionale uitsplitsingen en uitsplitsingen naar genre. Als een podium geen cijfers heeft geleverd in een bepaald jaar of tijdelijk is gesloten vanwege verbouwing, kan dit de cijfers in de vergelijking van jaar op jaar vertekenen. Indien de gegevens van één jaar ontbreken, bepalen we deze gegevens via interpolatie (extrapolatie).

Tabel 5-1: Omvang van de markt: overzicht van enkele kenmerken van de geselecteerde VSCD-podia (2013; bron: VSCD; bewerking: APE/Rebel)

Kenmerk	Vaste selectie APE (alleen podia die ten hoogste een jaar geen gegevens hebben geleverd)	Populatie VSCD (alle leden 2013)
Aantal podia	130	145
Aantal uitvoeringen	27.944	33.383
Aantal bezoeken	9.406.657	11.209.824
Bruto recette	€ 124.371.814	€ 150.288.214
Opbrengsten uit theatrale verhuur	€ 24.810.187	€ 32.852.180
Benaderde recette per bezoek ³³	€ 15	€ 16

Uit de gegevens van alle podia gezamenlijk blijkt dat er 33.383 uitvoeringen plaatsvinden bij de VSCD-podia. In onze vaste selectie van 120 podia zijn dat er 27.944 (83,7% van het totaal). Het aantal betaalde bezoeken (dus exclusief gratis bezoek) ³⁴ van de VSCD-podia bedraagt in 2013 11,2 miljoen en in onze selectie zijn dit er 9,4 miljoen (83,9%). Aangezien het aandeel bezoeken in onze selectie nagenoeg gelijk is aan het aandeel uitvoeringen, betreft onze selectie een representatieve selectie qua grootte van de podia. De gemiddeld benaderde recette per bezoek aan een VSCD-podium wordt in dit hoofdstuk benaderd door de bruto recette en de inkomsten uit theatrale verhuur te delen door het totaal betaalde bezoek. De benaderde recette per bezoek is in onze selectie van podia iets minder dan bij het totaal van alle VSCD-leden.

5.2 Aanbod, 2009-2013

Aantal producties en uitvoeringen redelijk stabiel

De afbeelding hieronder geeft de ontwikkeling van het aantal uitvoeringen en het aantal producties in de periode 2009-2013 weer (in indexvorm). Alle uitvoeringen van podiumkunsten worden in de analyse betrokken, ook uitvoeringen waarvoor het podium wordt gehuurd of uitvoeringen die georganiseerd zijn door het podium maar plaatsvinden op een andere locatie. Evenementen waarbij podiumkunsten geen rol spelen, zoals congressen of vergaderingen, blijven hier buiten beschouwing. Een

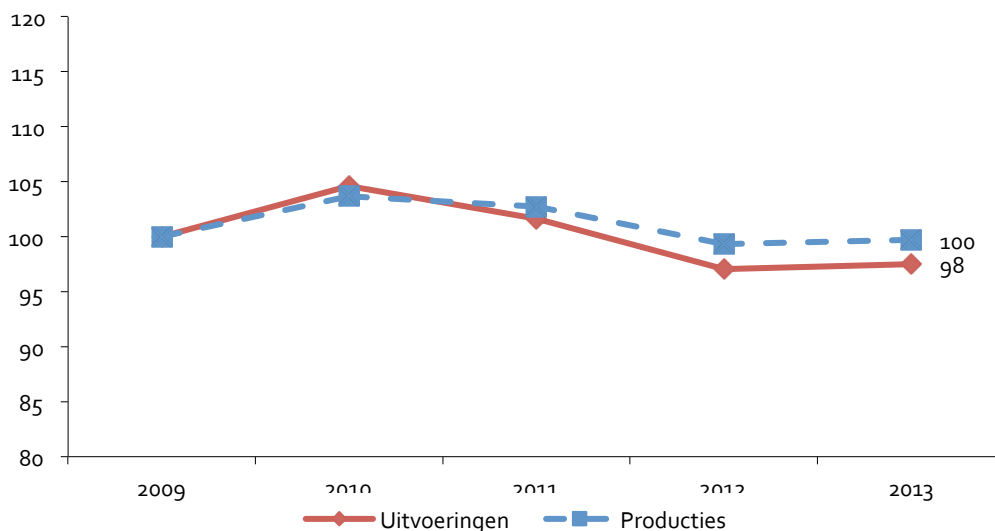
³³ De benaderde recette per bezoek is de optelsom van de bruto recette en de opbrengsten uit theatrale verhuur gedeeld door het aantal betaalde bezoeken.

³⁴ Dit doen we omdat we geen informatie hebben over de toegangsprijzen, omdat de VSCD dit niet uitvraagt bij haar leden. Het CBS heeft onlangs wel cijfers gepubliceerd over toegangsprijzen. De betrouwbaarheid van deze gegevens echter is nog niet vastgesteld en daarom maken wij geen gebruik van deze gegevens.

productie kan verscheidene keren worden uitgevoerd; het aantal uitvoeringen is daarom minstens even groot als het aantal producties.

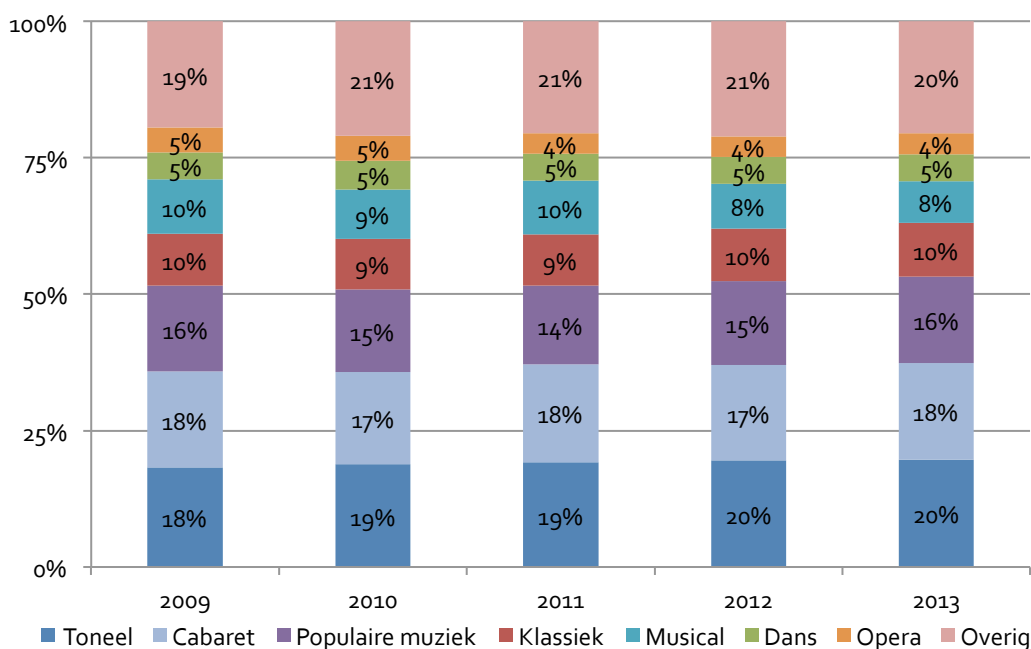
De figuur laat grofweg een vergelijkbaar patroon zien voor de uitvoeringen en producties. Zowel het aantal uitvoeringen als het aantal producties blijft tamelijk constant tussen 2009 en 2013; er zijn geen grote schommelingen van jaar op jaar. In 2013 tellen we 27.944 uitvoeringen en 21.622 producties. Over de gehele periode blijft het aantal producties gelijk, terwijl het aantal uitvoeringen afgenomen is met 2% (in 2013 t.o.v. 2009). Dit duidt erop dat het aantal uitvoeringen per productie afneemt tussen 2009 en 2013.

Afbeelding 5-1: Ontwikkeling van de uitvoeringen en producties bij de VSCD-podia (index 2009=100; bron: VSCD; bewerking: APE/Rebel)

De volgende afbeelding toont de samenstelling van het aanbod per genre tussen 2009 en 2013. De samenstelling van het aanbod is redelijk constant in de onderzoeksperiode. Toneel, cabaret en overig hebben het grootste aandeel (allemaal ongeveer een vijfde). Populaire muziek is net iets minder populair met een aandeel van 16% van de programmering. Klassieke muziek, musicals, dans en opera hebben allemaal een kleiner aandeel van het totale aanbod met aandelen tussen de 4% en 10% van de programmering.

Afbeelding 5-2: Aandelen van de verschillende genres in het totale aantal uitvoeringen (bron: VSCD; bewerking: APE/Rebel)

De tabel hieronder geeft een nauwkeuriger beeld van de ontwikkeling van het aantal uitvoeringen per genre. We zien dat het totaal aantal uitvoeringen tussen 2009 en 2012 gemiddeld per jaar met 1,0% afneemt. Tussen 2012 en 2013 neemt het aantal uitvoeringen juist toe met 0,5%. Over de gehele periode 2009-2013 daalt het aantal uitvoeringen per saldo met 0,6% per jaar. In de periode 2009-2012 daalt het aantal uitvoeringen bij alle genres, behalve bij overig. In het bijzonder in de genres musical en opera daalt het aantal uitvoeringen sterk. In de periode 2012-2013 nemen we juist een stijging bij bijna alle genres (op musical en overig na) waar. Het aantal musical-uitvoeringen is in die periode met maar liefst 6,8% gedaald.

In 2013 zijn er 3.725 rijks gesubsidieerde uitvoeringen; dit is 12,8% van het totaal. Wanneer we kijken naar de ontwikkeling van het aantal rijks gesubsidieerde en niet-rijks gesubsidieerde uitvoeringen zien we dat het aantal rijks gesubsidieerde uitvoeringen (BIS- en FPK-instellingen) daalt met 5,5% per jaar, terwijl het aantal niet-rijks gesubsidieerde uitvoeringen tussen 2009 en 2013 stabiel blijft met een jaarlijkse gemiddelde stijging van 0,2%. In 2013 daalt echter het aantal rijks gesubsidieerde uitvoeringen sterk met 10,4%, terwijl het aantal niet-rijks gesubsidieerde uitvoeringen toeneemt met 2,4%. Dit heeft waarschijnlijk te maken met de bezuinigingen vanaf 2013; het aantal rijks gesubsidieerde producerende podiumkunstinstanties is gekrompen van 161 in 2012 naar 102 in 2013.

Dit lijkt in tegenstelling met wat we in het hoofdstuk over de gesubsidieerde producerende podiumkunstinstanties zagen. Daar zagen we dat het aantal uitvoeringen juist steeg. Vier mogelijke verklaringen kunnen hieraan ten grondslag liggen. Ten eerste kan het komen doordat de cijfers van de

rijksgesubsidieerde instellingen niet gecorrigeerd konden worden voor coproducties. Als alle samenwerkende partijen meerjarig worden gesubsidieerd mag namelijk elke partij afzonderlijk de uitvoeringen als prestatie aanmerken. Datzelfde geldt voor bezoeken. Hierdoor wordt het aantal uitvoeringen en bezoeken overschat bij de rijksgesubsidieerde podiumkunstinstanties. Als er in een bepaald jaar meer coproducties zijn is de overschatting dus ook groter voor dat jaar. Bij de VSCD worden deze producties niet dubbel geteld, omdat bij de VSCD op podiumniveau wordt geteld. Ten tweede moet in beschouwing worden genomen dat gekeken wordt naar de producerende instellingen in een panel. Bij de podiumkunstinstanties zitten alleen de instellingen in het panel die in de nieuwe subsidieperiode vanuit de BIS of het FPK nog steeds gesubsidieerd worden. Dit doen we omdat we de gegevens van de instellingen die niet meer in het panel zitten niet uit één of enkele betrouwbaar systemen kunnen halen. In het VSCD panel zitten deze instellingen die in de nieuwe subsidieperiode buiten de BIS of het FPK vallen wel in het panel als ze nog steeds op de VSCD-podia spelen, maar een aantal hiervan hebben in 2013 niet langer het label 'rijksgesubsidieerd', waardoor het aantal uitvoeringen van rijksgesubsidieerde instellingen op de VSCD-podia afneemt. Ten derde kan een verklaring zijn dat de rijksgesubsidieerde instellingen ook op andere podia dan de VSCD-podia spelen. Tot slot kan een verklaring zijn dat bij de rijksgesubsidieerde podiumkunsten schooluitvoeringen en schoolbezoeken meegenomen worden terwijl deze niet op VSCD podia plaatsvinden.

Over de periode 2009-2012, zijn de uitvoeringen van buitenlandse gezelschappen en jeugduitvoeringen gedaald. Besloten uitvoeringen daarentegen stegen. In 2012-2013 waren andere cijfers waarneembaar. Het aantal uitvoeringen van buitenlandse gezelschappen is gestegen met 6,3%, terwijl het aantal jeugduitvoeringen een terugval had van 7,7%. Het aantal besloten uitvoeringen daalde het meest, namelijk met 12,8%.

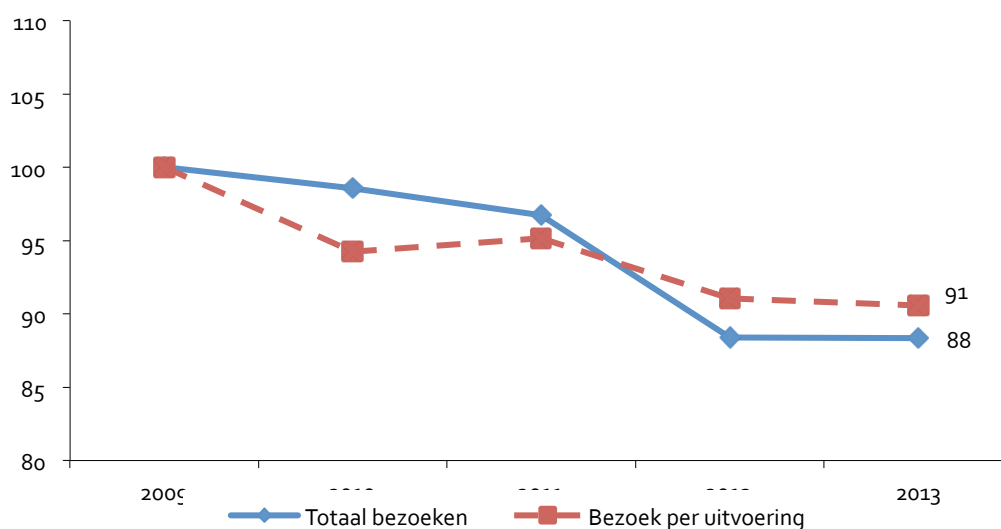
Tabel 5-2: Ontwikkeling van het aantal uitvoeringen bij de VSCD-podia per genre en type uitvoering (bron: VSCD; bewerking: APE/Rebel)

Genre	Mutatie 2009-2012 (in% per jaar)	Mutatie 2012-2013 (in% per jaar)	Mutatie 2009-2013 (in% per jaar)
Totaal	-1,0	0,5	-0,6
Toneel	1,2	0,2	1,0
Klassiek	-0,9	0,6	-0,5
Dans	-1,4	1,5	-0,7
Populaire muziek	-1,6	2,2	-0,7
Musical	-7,1	-6,8	-7,1
Opera	-6,7	0,4	-5,0
Cabaret	-1,1	0,9	-0,6
Overig	1,7	-3,4	0,4
Type			
Rijksgesubsidieerd	-3,8	-10,4	-5,5
Niet-rijksge-subsidieerd	-0,5	2,4	0,2
Buitenlands	-3,9	6,3	-1,4
Jeugd	-3,5	-7,7	-4,6
Besloten	5,5	-12,8	0,6

5.3 Bezoeken, 2009-2013

De volgende afbeelding laat de ontwikkeling van het aantal (betaalde) bezoeken aan de VSCD-podia en het aantal bezoeken per uitvoering in de periode 2009-2013 zien. Er is een lichte daling te zien, maar vanaf 2012 is er sprake van een stabiele situatie met over de gehele periode 2009-2013 een daling van 9%. Het aantal bezoeken per uitvoering is in 2013 met 12% gedaald t.o.v. 2009. In de vorige paragraaf hebben we kunnen zien dat het aantal uitvoeringen in dezelfde periode met 2% daalde. Omdat het aantal bezoeken harder is gedaald dan het gemiddelde aantal uitvoeringen, is ook het aantal bezoeken per uitvoering gedaald. In 2013 tellen we 9,4 miljoen bezoeken en gemiddeld 337 bezoeken per uitvoering. T.o.v. 2012 is het aantal bezoeken en het aantal bezoeken per uitvoering nagenoeg gelijk gebleven.

Afbeelding 5-3: Ontwikkeling aantal bezoeken en bezoeken per uitvoering bij de VSCD-podia (index 2009=100; bron: VSCD; bewerking: APE/Rebel)

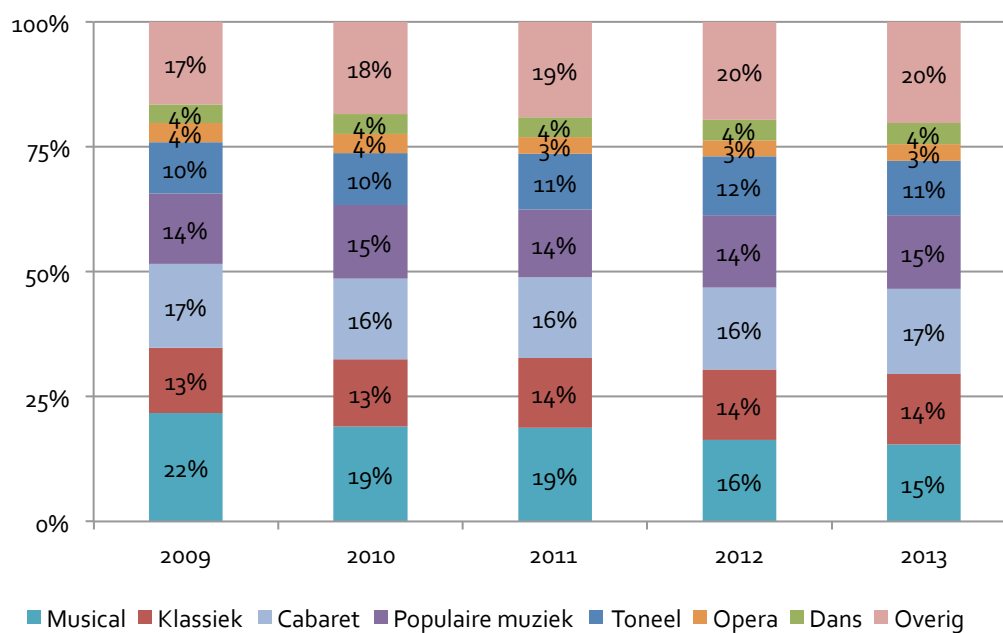
Aandeel door het Rijk gesubsidieerde uitvoeringen

Het aantal door het Rijk gesubsidieerde uitvoeringen neemt af van 4.159 in 2012 tot 3.725 in 2013. Het aantal bezoeken aan uitvoeringen die door het Rijk zijn gesubsidieerd neemt in deze periode ook af van 1.353.909 in 2012 tot 1.208.750 in 2013.

Aandeel bezoeken naar genre

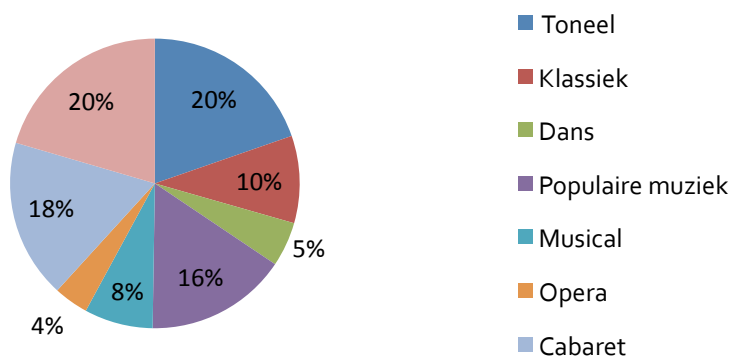
In de afbeelding hieronder schetsen we de ontwikkeling van de bezoekaandelen per genre. Er is over de periode 2009-2013 nauwelijks een verschuiving in publieksvoorkeur te merken, behalve dat het aandeel bezoeken aan musicals met 7% is gedaald en het aandeel bezoeken aan overig met 3% is gestegen. Cabaret, populaire muziek, musical en klassieke muziek trekken een substantieel deel van de bezoeken.

Afbeelding 5-4: Aandelen van de verschillende genres in het totale aantal bezoeken (bron: VSCD; bewerking: APE/Rebel)

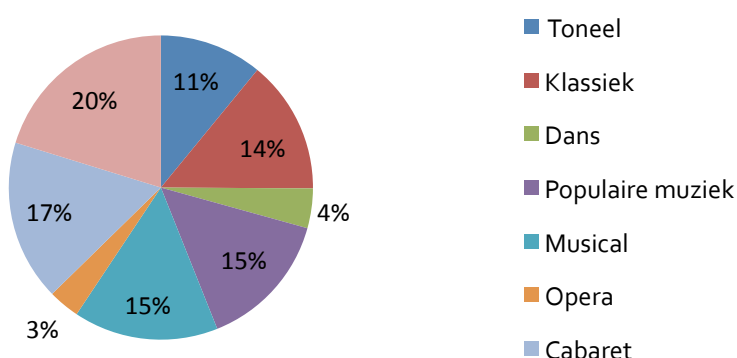

De twee volgende afbeeldingen tonen de percentages van het aantal uitvoeringen en het aantal bezoeken. Er kunnen grote verschillen bestaan tussen het aanbod en bezoeken. Bij musicals (8% van het aanbod, 15% van de bezoeken) en klassieke muziek (10% van het aanbod, 14% van de bezoeken) zijn de percentages van aantallen bezoeken in verhouding hoog. Dit komt waarschijnlijk omdat het vooral grote producties betreft die in grote zalen worden uitgevoerd. Bij toneel is het juist andersom, met 20% van het aanbod en 11% van de bezoeken. Toneeluitvoeringen vinden waarschijnlijk voornamelijk plaats in kleine zalen. Bij de andere genres is er hoogstens 1% verschil tussen de percentage uitvoeringen en percentage bezoeken.

Afbeelding 5-5: Aantal uitvoeringen (2013; bron: VSCD; bewerking: APE/Rebel)

Afbeelding 5-6: Aantal bezoeken (2013; bron: VSCD; bewerking: APE/Rebel)

De tabel hieronder toont de gemiddelde jaarlijkse mutatie van het aantal bezoeken per genre in de perioden 2009-2012, 2012-2013 en de totale periode 2009-2013. Het totale aantal bezoeken neemt per saldo tussen 2009 en 2013 jaarlijks met gemiddeld 3,1% af. Tussen 2009 en 2012 is sprake van een daling van het aantal bezoeken, maar in de periode 2012-2013 is er het aantal bezoeken gelijk gebleven. In de periode 2009-2012 dalen de bezoeken bij alle genres behalve toneel en overig, die lichte stijgingen meemaken. Musical, opera en cabaret ervaren de grootste dalingen, met respectievelijk 12,7%, 9,8% en 4,8%. Tussen 2012 en 2013 nemen de bezoeken voor opera en cabaret toe, met 5,8% en 4,2%. Dans en overig stijgen echter ook, met 3,5% en 3,1%. Tegelijkertijd daalt het aantal bezoeken aan toneel met 7,7% en musical met 5,8%. Populaire muziek en klassieke muziek ervaren een lichte stijging. In de gehele periode 2009-2013 is er sprake van een daling in het aantal bezoeken bij alle genres behalve overig. De bezoeken dalen over de gehele periode het sterkst voor de genres musical (11,1%) en opera (6,1%).

Net als voor het gemiddelde bezoek in de periode 2009-2012, is ook voor rijks gesubsidieerde en niet-rijks gesubsidieerde instellingen een daling van het aantal bezoeken zichtbaar. In de periode 2012-

2013 daalt het aantal bezoeken aan rijksgesubsidieerde instellingen met maar liefst 10,7%. Omdat er minder uitvoeringen zijn, is het logisch dat die ook in totaal minder bezoeken trekken. In 2012-2013 is ook het aantal bezoeken aan jeugduitvoeringen waarneembaar, maar dit komt ook overeen met een reductie van het aantal jeugduitvoeringen. Wel is er een toename van het aantal bezoeken aan uitvoeringen van buitenlandse gezelschappen (9,7%). Deze toename is nog net iets groter dan de toename in uitvoeringen van buitenlandse gezelschappen (6,3%).

Over de gehele periode 2009-2013 daalt het aantal bezoeken aan door het Rijk gesubsidieerde uitvoeringen (gemiddeld per jaar), niet-rijksge subsidieerde uitvoeringen, buitenlandse uitvoeringen en jeugduitvoeringen. Alleen bij besloten uitvoeringen was er een lichte stijging in bezoekersaantallen.

Tabel 5-3: Ontwikkeling van het aantal bezoeken aan de VSCD-podia per genre en type uitvoering (bron: VSCD; bewerking: APE/Rebel)

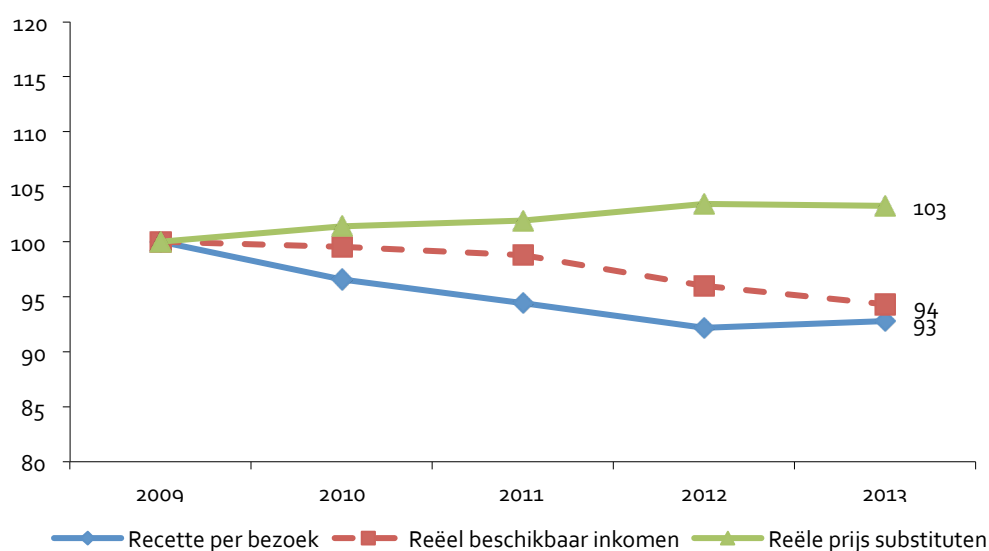
<i>Genre</i>	<i>Mutatie 2009-2012 (in% per jaar)</i>	<i>Mutatie 2012-2013 (in% per jaar)</i>	<i>Mutatie 2009-2013 (in% per jaar)</i>
Totaal	-4,0	0,0	-3,1
Toneel	0,8	-7,7	-1,4
Klassiek	-1,6	0,4	-1,1
Dans	-1,5	3,5	-0,3
Populaire muziek	-3,1	1,0	-2,1
Musical	-12,7	-5,8	-11,1
Opera	-9,8	5,8	-6,1
Cabaret	-4,8	4,2	-2,6
Overig	1,6	3,1	2,0
Type			
Rijksge subsidieerd	-4,2	-10,7	-5,9
Niet-rijksge subsidieerd	-4,0	1,7	-2,6
Buitenlands	-9,1	9,7	-4,7
Jeugd	-9,0	-7,0	-8,5
Besloten	1,6	-1,1	0,9

5.4 Recette per bezoek, 2009-2013

De recette per bezoek van de VSCD-podia benaderen we door de optelsom van de bruto recette en de inkomsten uit theatrale verhuur te delen door het totaal aantal betalende bezoeken. Deze rekenwijze wijkt af ten opzichte van andere sectoren omdat in het totaal aantal bezoeken de gratis bezoeken niet meegeteld worden. We corrigeren de recette per bezoek voor inflatie en spreken daarom van *reële* recette per bezoek.

Onderstaande afbeelding toont de ontwikkeling van de reële recette per bezoek van de VSCD-podia in de periode 2009-2013 (in indexvorm). Deze benadering is alleen geschikt om veranderingen in de tijd te analyseren, het daadwerkelijke niveau van de recette per bezoek kan sterk verschillen van de prijs die de bezoeker aan de kassa betaalt. De reële recette per bezoek daalt tussen 2009 en 2013 licht en ongeveer evenveel als het reëel beschikbaar inkomen.

Afbeelding 5-7: Ontwikkeling van de reële recette per bezoek van de VSCD-podia, het beschikbare inkomen en de prijs van substituten (index 2009=100; gecorrigeerd voor algemene inflatie; bron: VSCD/CBS; bewerking: APE/Rebel)

In 2013 bedraagt de gemiddelde recette per bezoek € 15,26. Tot en met 2010 is de ontwikkeling van de reële recette per bezoek zo goed als gelijk aan de ontwikkeling van de prijs van substituten, maar vanaf 2011 daalt de recette per bezoek aan de VSCD-podia, terwijl de prijs van concurrerende vrijetijdsactiviteiten juist verder blijft stijgen. Tegelijkertijd is een daling zichtbaar van het reëel beschikbaar inkomen. Ondanks de daling van de recette per bezoek vanaf 2011 en de prijsstijging van concurrerende vrijetijdsactiviteiten neemt het aantal bezoeken aan de VSCD-podia per saldo af.

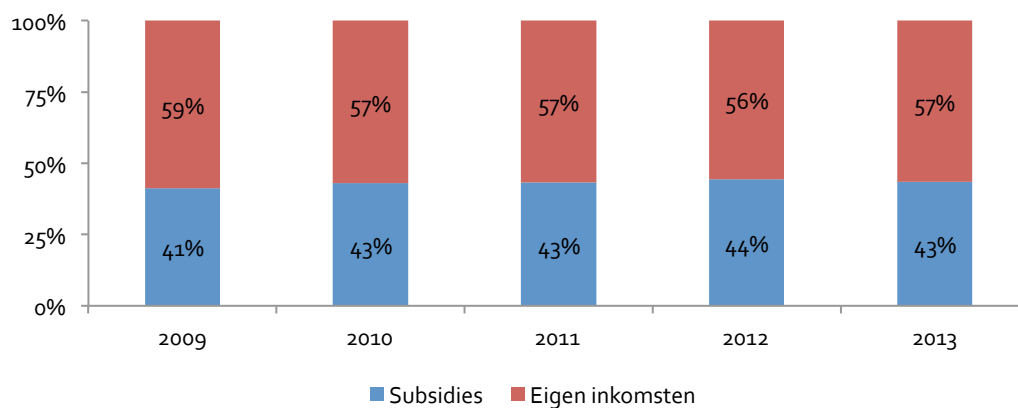
5.5 Bekostigingsmix

De analyse van de bekostigingsmix van VSCD-podia gaat uit van het vaste panel van 130 podia. Deze podia hebben, bij elkaar opgeteld, in 2013 totale baten van ca. 452 miljoen euro.

De analyse van de bekostigingsmix wijkt enigszins af van de analyse van de bekostiging van musea en van gezelschappen uit de podiumkunsten. Dit ligt aan de systematiek die door de VSCD wordt toegepast en de hierdoor beschikbare data. We kunnen op basis van die data een onderscheid maken tus-

sen twee inkomstencategorieën, subsidies³⁵ en eigen inkomsten³⁶. In de periode 2009-2013 zien we dat de bekostigingsmix relatief stabiel is, wel met kleine jaarlijkse schommelingen.

Afbeelding 5-8: Bekostigingsmix VSCD-podia (bron: VSCD; bewerking: APE/Rebel)

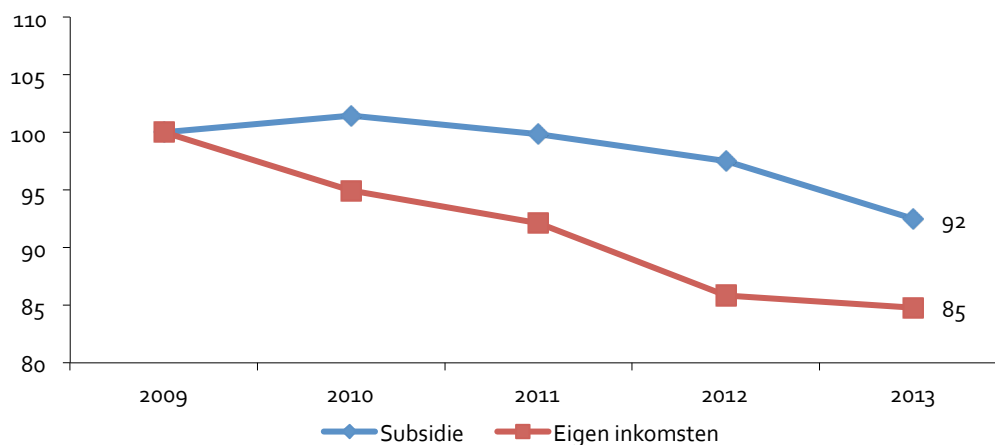

De kleine jaarlijkse schommelingen zijn terug te zien in de trend van subsidie en van eigen inkomsten; ze vertonen deels tegengestelde stijgingen en dalingen. Vanaf 2010 laten de subsidies een dalende trend zien. De eigen inkomsten laten over de gehele periode een daling zien.

³⁵ De categorie 'subsidies' bestaat uit meerdere inkomstenposten: subsidies van het Rijk, provincies en gemeentes, bijdragen van fondsen, loonkostensubsidies en overige subsidies.

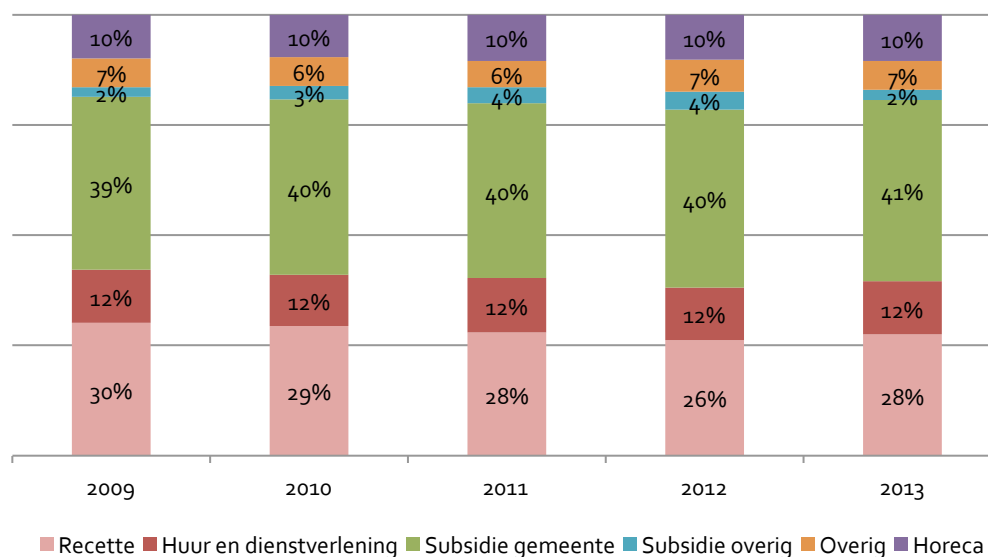
³⁶ De categorie 'eigen inkomsten' bestaat uit meerdere inkomstenposten: recette, dienstverlening, verhuur theateraal en niet-theatraal, horeca, advertentie, sponsorinkomsten, bijdragen anders en overige inkomsten.

Afbeelding 5-9: Ontwikkeling subsidies en eigen inkomsten VSCD-podia (index 2009=100; bron: VSCD; bewerking: APE/Rebel)

Als we inzoomen op het relatieve belang van de subsidiebronnen, dan zien we dat de VSCD-podia veruit de meeste subsidie ontvangen van de gemeentes. In de periode 2009-2012 maakt de subsidie vanuit de gemeente steeds 91-95% deel uit van de totale subsidie (niet in figuur); in 2013 is dit weer 95%, hetzelfde niveau als in 2009. Het relatieve belang van subsidies vanuit het Rijk daalt: het subsidiepercentage is van 0,8% (in 2009) naar 0,1% (in 2013) gedaald. In 2009 was het aandeel subsidie vanuit de provincie nog nihil, in 2013 is dit aandeel 0,4%. De bijdragen vanuit fondsen en overige subsidies vormen beide in zowel 2009 als 2013 2% van de totale subsidie. De conclusie is dat de samenstelling van de subsidie-inkomsten zeer stabiel is.

Ook de samenstelling van de eigen inkomsten van de podia is stabiel in de periode 2009-2013. De verschillen tussen de jaren komen uit op hooguit 4%.

Afbeelding 5-10: Ontwikkeling eigen inkomsten VSCD-podia³⁷ (bron: VSCD; bewerking: APE/Rebel)

We kunnen concluderen dat de bekostigmix van VSCD podia in de periode 2009-2013 redelijk stabiel is. Zowel voor de subsidies als de eigen inkomsten geldt dat er over de jaren heen slechts minimale verschillen bestaan.

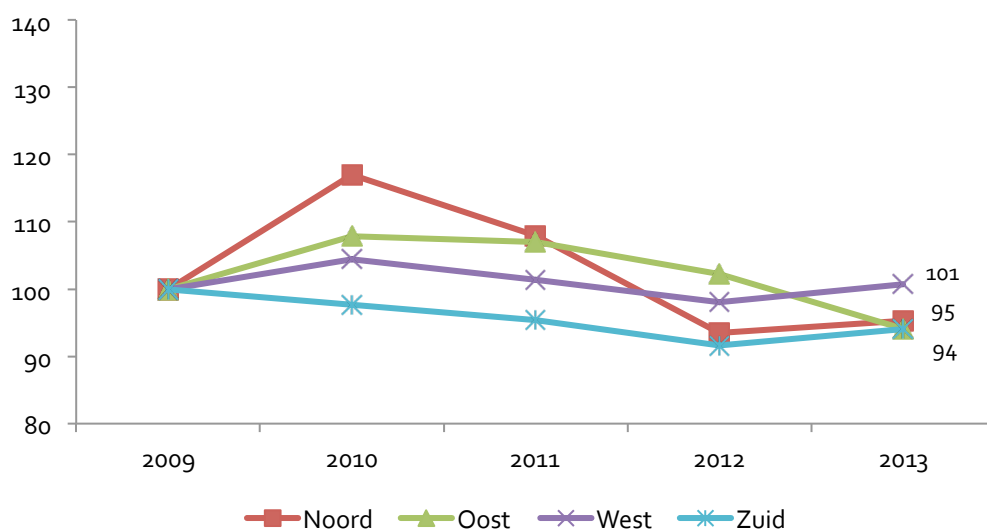
5.6 Regionale spreiding

5.6.1 Ontwikkelingen in het aanbod 2009-2013

De volgende afbeelding laat de ontwikkeling van het aanbod naar regio zien. In alle regio's behalve in Oost is het aanbod in 2013 t.o.v. 2012 toegenomen. In alle regio's schommelt het aanbod. Noord kent een hoge piek in 2010 met 2.690 voorstellingen en daling in 2011 en 2012. In alle regio's ligt het aantal voorstellingen 4 a 5% lager in 2013 t.o.v. 2009, behalve in West: daar is het aanbod in 2013 weer ongeveer op hetzelfde niveau als in 2009.

³⁷ 'Subsidie overig' bestaat uit: loonkostensubsidies, subsidie vanuit de provincie, Rijkssubsidie, fondsen en overige subsidies. 'Overig' bestaat uit: financiële baten, bijzondere baten, andere bijdragen, inkomsten uit advertenties, inkomsten uit sponsoring en overige inkomsten.

Afbeelding 5-11: Aantal uitvoeringen op VSCD-podia naar regio (index 2009=100; bron: VSCD; bewerking: APE/Rebel)

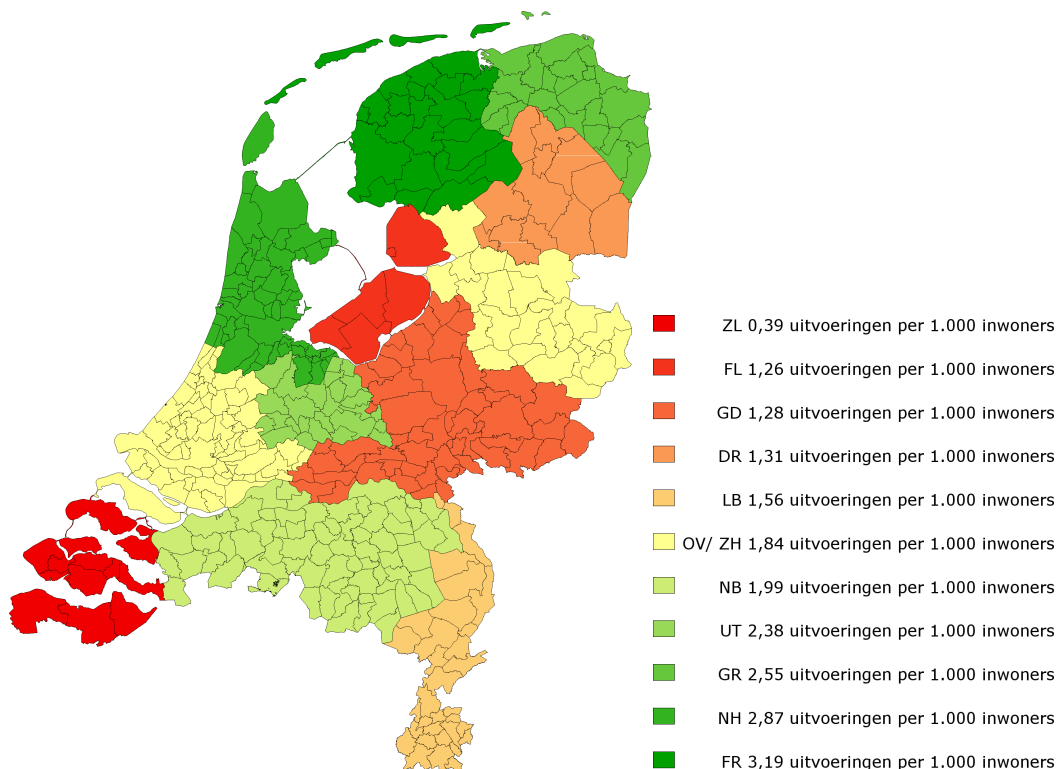
Hierna diepen we de regionale spreiding verder uit door te kijken naar vraag en aanbod op provincie-niveau.

5.6.2 De situatie in 2013

Bezoek en aanbod op provincieniveau

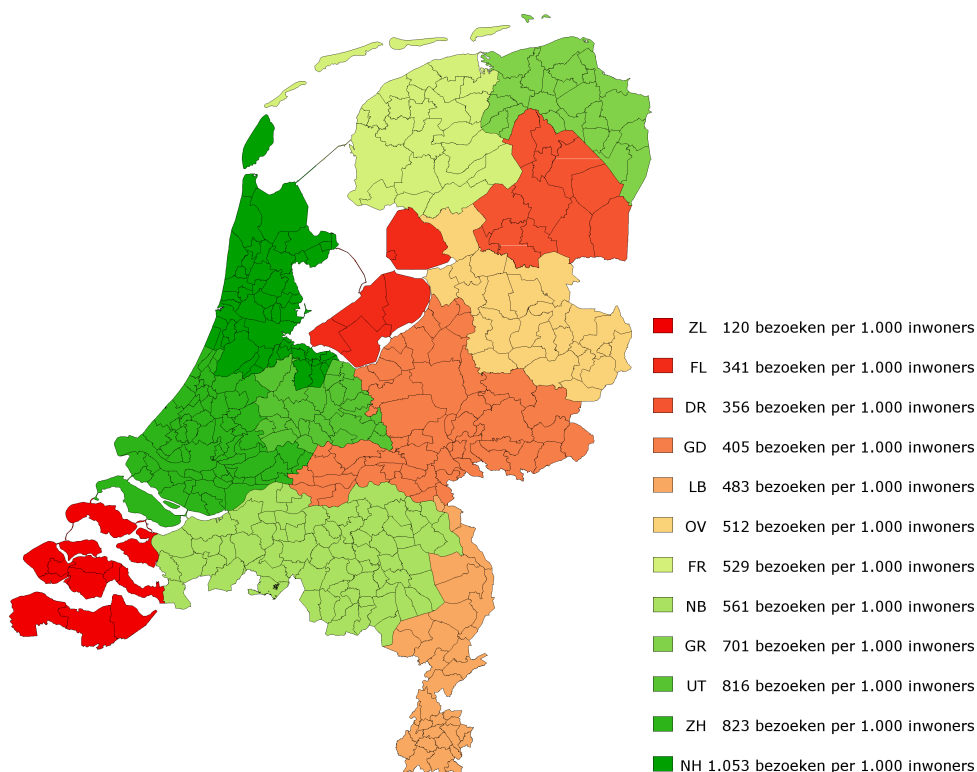
Het aantal uitvoeringen op VSCD-podia is het hoogst in Noord-Holland, Zuid-Holland en Noord-Brabant, met respectievelijk 7.765, 6.519 en 4.899 uitvoeringen in 2013. De drie provincies samen verzorgen 57,5% van alle uitvoeringen op VSCD-podia in Nederland. De provincies met de minst uitvoeringen zijn Zeeland en Flevoland, met respectievelijk 149 (minder dan 0,5% van de totale uitvoeringen) en 499 uitvoeringen (1,5% van de totale uitvoeringen). De afbeelding hieronder laat het aantal uitvoeringen per 1.000 inwoners op provincieniveau zien. We zien dat er in Zeeland en Flevoland in 2013 ook de minste uitvoeringen per 1.000 inwoners waren, namelijk respectievelijk 0,39 en 1,26. Landelijk waren er in 2013 per 1.000 inwoners gemiddeld 2 uitvoeringen op VSCD-podia. Het gemiddelde in Utrecht, Groningen, Noord-Holland en Friesland liggen hierboven. In Friesland is het aantal uitvoeringen per 1.000 inwoners het hoogst met 3,19 uitvoeringen per 1.000 inwoners.

Afbeelding 5-12: Regionale spreiding aantal uitvoeringen per 1.000 inwoners per provincie (2013; bron: VSCD; bewerking: APE/Rebel)

De volgende afbeelding laat het gemiddeld aantal bezoeken per 1.000 inwoners in 2013 zien. De regionale spreiding van aantal bezoeken geeft geen informatie over waar de bezoekers vandaan komen, maar alleen over het aantal bezoeken aan de uitvoeringen per provincie. Deze landkaart toont veel overeenkomsten met de vorige; de minst bezoeken per 1.000 inwoners zijn in Zeeland en Flevoland. In de vorige figuur zagen we dat in Friesland gemiddeld de meeste uitvoeringen per 1.000 inwoners plaatsvonden in 2013. Echter de volgende afbeelding laat zien dat het gemiddeld aantal bezoeken per 1.000 inwoners in Friesland niet eens boven het landelijke gemiddelde van 670 bezoeken per 1.000 inwoners komt. In Noord-Holland vinden de meeste bezoeken per 1.000 inwoners plaats, namelijk 1.053. Dit kan komen doordat de VSCD-podia ook door inwoners buiten Noord-Holland worden bezocht en/ of doordat een aantal van de inwoners van Noord-Holland vaker dan een keer een VSCD-podium in Noord-Holland bezochten in 2013.

Afbeelding 5-13: Regionale spreiding aantal bezoeken per 1.000 inwoners per provincie (2013; bron: VSCD; bewerking: APE/Rebel)

Bezoeken per uitvoering per provincie

De tabel hieronder toont het gemiddeld aantal bezoeken per uitvoering per provincie. In Friesland, zijn er gemiddeld slechts 166 bezoekers per uitvoering. De provincies Flevoland, Drenthe, Groningen, Overijssel en Noord-Brabant hebben ieder tussen de 270 en 282 bezoekers per uitvoering. Provincies die gemiddeld tussen de 307 en 343 bezoekers per uitvoeringen hebben zijn Zeeland, Limburg, Gelderland en Utrecht. Het is hier interessant te merken dat hoewel Zeeland weinig uitvoeringen en bezoeken heeft, er toch relatief veel bezoekers per uitvoering zijn. Noord-Holland en Zuid-Holland zijn uitschieters, met respectievelijk 367 en 448 bezoeken per uitvoering.

Hoewel het lijkt alsof er sprake kan zijn van overaanbod of juist te weinig aanbod in bepaalde provincies, kunnen zulke conclusies hier niet worden getrokken omdat de zaalcapaciteit niet is meegenomen in de analyse. Voorstellingen kunnen uitverkocht zijn ook al is het aantal bezoeken per uitvoering aan de lage kant doordat de voorstelling in een kleine zaal plaatsvindt.

Tabel 5-4: Regionale spreiding VSCD-podia, uitvoeringen, bezoeken en gemiddeld aantal bezoeken per uitvoering (2013; bron: VSCD; bewerking: APE/Rebel)

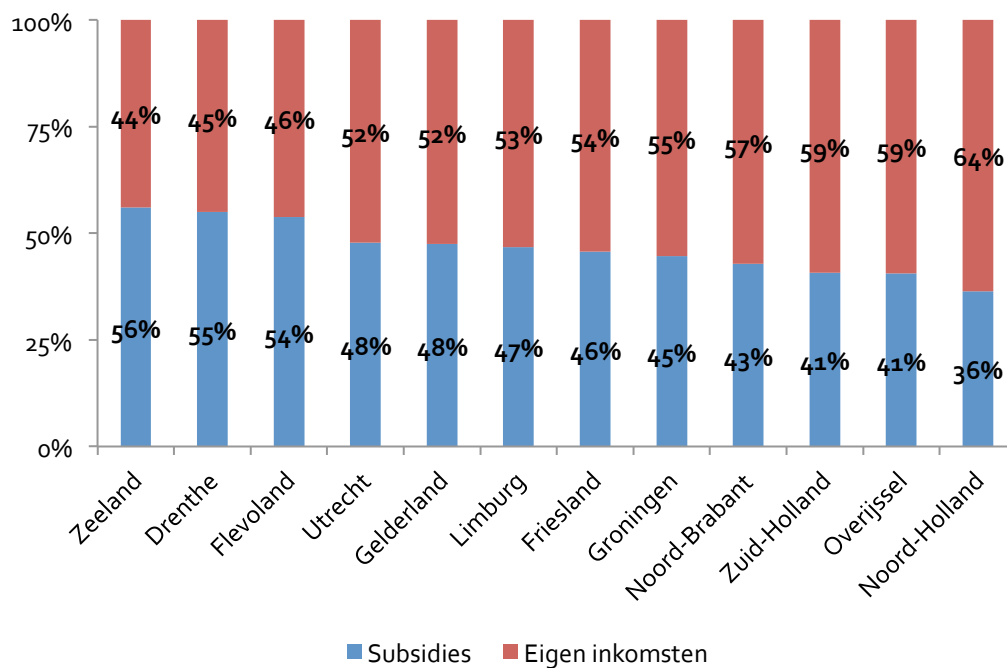
<i>Provincie</i>	<i>Aantal instellingen</i>	<i>Totaal uitvoeringen</i>	<i>Totaal bezoeken</i>	<i>Bezoeken per uitvoering</i>
Drenthe	4	642	174366	272
Flevoland	4	499	134971	270
Friesland	6	2067	342562	166
Gelderland	16	2574	814643	316
Groningen	6	1483	407118	275
Limburg	7	1748	541936	310
Noord-Brabant	22	4899	1381106	282
Noord-Holland	27	7765	2852451	367
Overijssel	10	2098	582015	277
Utrecht	14	2940	1009552	343
Zeeland	2	149	45811	307
Zuid-Holland	27	6519	2923293	448

5.7 Bekostigingsmix

De bekostigingsmix geeft aan welk deel van de inkomsten uit overheidssubsidies bestaat en welk deel wordt gewonnen uit eigen inkomsten. Flevoland, Drenthe en Zeeland tonen vergelijkbare verhoudingen, met een gesubsidieerd deel van 54-56%. De volgende etappe van subsidies beslaat een grote groep. Groningen, Friesland, Limburg, Gelderland en Utrecht worden allemaal tussen de 45% en 48% gesubsidieerd. Overijssel, Zuid-Holland en Noord-Brabant worden voor 41% tot 43% gefinancierd uit subsidies. Noord-Holland neemt een bijzondere plaats in, waar voor slechts 36% wordt gefinancierd uit subsidies.

Er zijn ook trends bij de vier grote gemeentes (G4), waar 29 van de 145 VSCD-instellingen liggen. Deze podia vergaren relatief meer eigen inkomsten dan podia buiten de G4. Gemiddeld per instelling in de G4 komt in 2013 38% van de bekostiging van subsidies en de rest vanuit eigen inkomsten. Voor de VSCD-podia buiten de G4 komt gemiddeld 45% van de inkomsten vanuit subsidies.

Afbeelding 5-14: Regionale spreiding bekostigingsmix (2013; bron: VSCD; bewerking: APE/Rebel)

5.8 Conclusies

In dit hoofdstuk beschrijven we de trends in het aanbod, het aantal bezoeken en de recette per bezoek van de VSCD-podia in de periode 2009-2013. Daarnaast zijn de bekostigingsmix en regionale spreiding besproken. De volgende tabel vat de belangrijkste trends van bezoeken en recettes samen.

Tabel 5-5: Ontwikkeling van uitvoeringen, bezoeken en reële recette per bezoek van de VSCD-podia (bron: VSCD; bewerking: APE/Rebel)

Kenmerk	Jaarlijkse groei (in%)		
	2009-2012	2012-2013	2009-2013
Uitvoeringen	-1,0	0,5	-0,6
Producties	-0,2	0,4	-0,1
Bezoeken	-4,0	0,0	-3,1
Reële recette per bezoek (Toegangsprijzen na correctie voor de stijging van het algemeen prijspeil)	-2,7	0,6	-1,9

Reële prijs concurrerende	1,1	-0,2	0,8
Vrijtijdsbestedingen (Consumentenprijs-index diensten cultuur en recreatie)			

De belangrijkste conclusies van het hoofdstuk luiden:

- In veel opzichten blijven de cijfers stabiel van 2012 tot 2013; dit is bijvoorbeeld te zien in de aantal uitvoeringen en producties, samenstelling van het aanbod per genre, aantal bezoeken, aantal bezoeken per uitvoering, aandeel bezoeken per genre, recette per bezoek en bronnen van eigen inkomsten.
- De daling van aantal musicaluitvoeringen gaat door, met gemiddeld 7,1% minder uitvoeringen per jaar over de periode 2009-2013. Er zijn ook dalingen waarneembaar in 2013 t.o.v. 2012 in rijksgesubsidieerde voorstellingen (10,4%), jeugduitvoeringen (7,7%) en besloten uitvoeringen (12,8%). Desalniettemin is er een stijging van het totaal aantal uitvoeringen in 2013 met 0,5%. Het aantal bezoeken neemt vaak gelijk af met de daling in type voorstelling. De twee genres die deze trend niet volgen zijn besloten voorstellingen, met een kleine daling van 1,1% (in 2013) en toneeluitvoeringen, met een daling van 7,7% (in 2013).
- De reële recette per bezoek loopt bijna gelijk met het reëel beschikbaar inkomen. Beide nemen af in de periode 2009-2013 met in totaal 6 a 7%.
- Subsidies voor VSCD-podia tonen een dalende lijn. Bronnen van eigen inkomsten dalen sneller dan de subsidies.
- Het aantal uitvoeringen en bezoeken komt redelijk overeen per provincie, maar er zijn uitschieters met minder bezoeken per uitvoering (Friesland) en met meer bezoeken per uitvoering (Zuid-Holland).
- Het aantal bezoeken aan uitvoeringen op de VSCD-podia neemt tussen 2009 en 2013 gemiddeld met 3,1% per jaar af, ondanks een daling van de recette per bezoek met gemiddeld 1,9% en een prijsstijging van concurrerende vrijetijdsactiviteiten van gemiddeld 0,8%.
- Het aantal bezoeken daalt het sterkst vóór 2013; in 2013 blijft het stabiel. Ook de reële recette per bezoek daalt in deze periode (2009-2012) sterk met 2,7% per jaar.
- De afname in het aantal bezoeken vindt vooral plaats bij rijksgesubsidieerde instellingen (in vergelijking met niet-rijksgesubsidieerde instellingen). In de periode 2012-2013 dalen het aantal door het Rijk gesubsidieerde uitvoeringen met 10,4% en het aantal bezoeken aan de door het Rijk gesubsidieerde uitvoeringen daalde met 10,7%.
- In Zeeland en Flevoland zijn de minste uitvoeringen en bezoeken per 1.000 inwoners. In Noord-Holland en Friesland waren de meeste uitvoeringen per 1.000 inwoners, maar de meeste bezoeken per 1.000 inwoners waren in Zuid-Holland en Noord-Holland. Het aantal bezoeken per 1.000 inwoners ligt in Friesland zelfs onder het landelijke gemiddelde. Het aantal bezoeken per uitvoering is in Friesland in 2013 dan ook het laagst van alle provincies.

6 Trends VNPF poppodia

6.1 Omvang van de markt, 2013

Voor een volledig beeld van de gebruikte selectie van de podia en de grootte van de sector presenteren wij in de volgende tabel een overzicht van enkele kenmerken. We tonen de totale waarde van de kenmerken in onze selectie van podia van alle leden van de VNPF die in 2014 lid en in 2013 actief waren. Dit verschaft een beeld van de grootte van de sector in 2013.

In onze vaste selectie nemen we alleen de podia mee die over de volledige periode 2009-2013 gegevens hebben geleverd, of bij wie de gegevens van maximaal één jaar ontbreken.³⁸ We kiezen voor deze aanpak, omdat we in dit onderzoek geïnteresseerd zijn in de ontwikkeling van de poppodia tussen 2009 en 2013. Als we dan alle podia in de analyse zouden betrekken, worden de trends vertekend door podia die in een aantal jaren geen cijfers hebben geleverd of die gesloten zijn geweest wegens een verbouwing. In verband met de vergelijkbaarheid van de gegevens in de tijd blijft de analyse in het hoofdstuk beperkt tot de *betalde activiteiten* en de *betalde bezoeken*. De volgende tabel vat de kenmerken van de sector samen.

Tabel 6-1: Overzicht van enkele kenmerken van de geselecteerde VNPF-poppodia (bron: microdata VNPF; bewerking: APE/Rebel)

Kenmerk	Vaste selectie APE (alleen podia die maximaal een jaar geen gegevens hebben geleverd)	VNPF –poppodia (alle leden actief in 2013 en lid in 2014)
Aantal podia	27	49
Aantal betaalde muziekactiviteiten	5.401	7.744
Aantal betaalde bezoeken muziekactiviteiten	1.828.545	2.286.426
Totale inkomsten	€ 72.932.230	€ 99.076.760
Bruto recette per betaald bezoek	€ 15,07	€ 14,78

Onze selectie omvat 27 van de in 2013 bestaande 49 poppodia (55%). Er vinden in 2013 7.744 betaalde muziekactiviteiten plaats op de podia die aangesloten zijn bij de VNPF. In onze selectie van 27 podia zijn dat er 5.401; dat is ruim 70% van het totaal aantal betaalde muziekactiviteiten. Aan de geselecteerde poppodia wordt 74% van de betaalde bezoeken afgelegd. Onze selectie van poppodia omvat dus vooral de wat grotere poppodia.

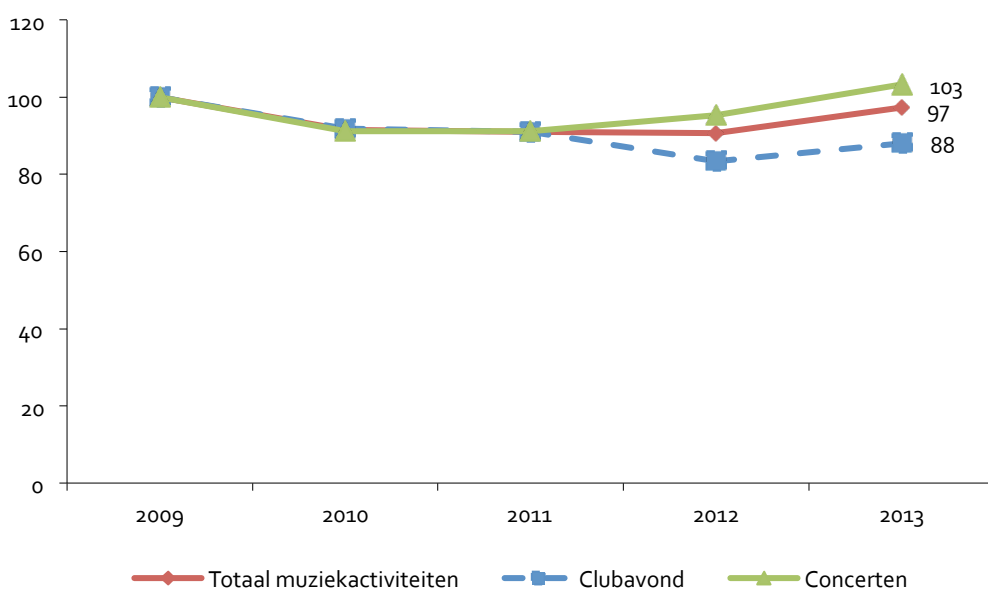
³⁸ Indien de gegevens van één jaar ontbreken, bepalen we deze gegevens via interpolatie (extrapolatie). Door de gewijzigde aanpak kunnen we nu meer poppodia in de analyse betrekken dan in ons eerdere onderzoek (Blankers *et al.* 2012). In onze eerdere studie stelden we immers de eis dat we van de te analyseren poppodia voor alle jaren over gegevens moeten beschikken. Doordat we nu met een iets ruimere selectie van podia werken, veranderen de uitkomsten licht ten opzichte van ons eerdere onderzoek.

6.2 Aanbod, 2009-2013

Onderstaande afbeelding toont de ontwikkeling van het aantal muziekactiviteiten van de VNPF-poppodia tussen 2009 en 2013 (in indexvorm). Het betreft in de tijd steeds dezelfde groep poppodia. Een muziekactiviteit is een concert of clubavond met betaalde entree in de eigen concertzalen. Activiteiten in besloten verhuur, gratis activiteiten en activiteiten in niet-concertzalen worden niet meegeteld. Niet-muziekactiviteiten blijven eveneens buiten beschouwing (behalve bij de publieksinkomsten per betaald bezoek).³⁹

Tussen 2009 en 2013 is het aantal concerten jaarlijks gemiddeld met 0,8% gestegen en het aantal clubavonden met 3,2% gedaald. Het totaal aantal muziekactiviteiten is in deze periode jaarlijks met gemiddeld 0,7% afgenomen. In totaal tellen we in 2013 5.401 betaalde muziekactiviteiten, waarvan 3.515 concerten en 1.886 clubavonden.

Afbeelding 6-1: Ontwikkeling van de muziekactiviteiten op de VNPF-poppodia: totaal muziekactiviteiten, concerten en clubavonden (index 2009=100; uitsluitend betaalde activiteiten; bron: VNPF; bewerking: APE/Rebel)

³⁹ Vergeleken met Blankers *et al.* (2012) zijn onder meer de onderliggende cijfers voor concerten in 2005 en 2006 licht gewijzigd in verband met de toevoeging van een categorie die in het eerdere onderzoek ten opzichte aan de niet-muziekactiviteiten is toegerekend. Daardoor worden de betreffende trends ten opzichte van 2005 iets afgezwakt.

De volgende tabel toont de gemiddelde jaarlijkse groei van het aantal muziekactiviteiten. Tussen 2009 en 2013 daalt het aantal betaalde muziekactiviteiten met gemiddeld 0,7% per jaar, dit komt door de afname van het aantal clubavonden. In 2013 was er, in vergelijking met 2012, wel een stijging van het aantal muziekactiviteiten, met de grootste groei bij de concerten (8,4%). Bij de clubavonden is ook een stijging te zien (5,5%).

Tabel 6-2: Ontwikkeling van het aantal muziekactiviteiten bij de VNPF-poppodia per type (uitsluitend betaalde activiteiten; bron: VNPF; bewerking: APE/Rebel)

Type	Mutatie 2009-2012 (in% per jaar)	Mutatie 2012-2013 (in% per jaar)	Mutatie 2009-2013 (in% per jaar)
Concerten	-1,6	8,4	0,8
Clubavonden	-5,9	5,5	-3,2
Totaal muziek	-3,2	7,4	-0,7

Daarnaast kunnen we onderscheid maken naar optredens van buitenlandse artiesten (niet in de tabel). Een optreden is niet hetzelfde als een activiteit; een activiteit kan bestaan uit meer optredens. In de periode van 2009 t/m 2012 steeg het aantal optredens van buitenlandse artiesten jaarlijks met gemiddeld 0,3%. Maar in 2013 is het aantal optredens van buitenlandse artiesten met 3,6% gedaald.

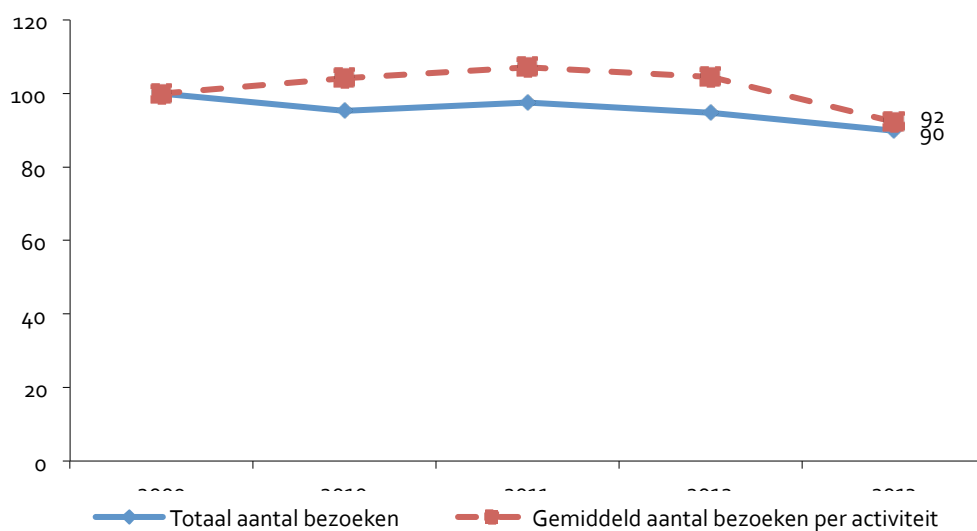
6.3 Bezoeken, 2009-2013

Aantal bezoeken

De volgende afbeelding brengt de ontwikkeling van het aantal betaalde bezoeken aan de muziekactiviteiten op de poppodia in beeld (in indexvorm). Het betreft in de tijd steeds dezelfde groep poppodia.

De periode 2009-2013 laat over de hele linie een dalende lijn zien van totaal aantal bezoeken. Er zijn in 2013 10% minder bezoeken dan in 2009. Het gemiddelde aantal bezoeken per muziekactiviteit heeft een concaaf-vorm, met eerst een stijgend aantal bezoeken per muziekactiviteit, gevolgd door een daling vooral tussen 2012 en 2013. In vergelijking met 2009, is er een daling van 8% bezoekers per muziekactiviteit. De daling wordt veroorzaakt door meerdere instellingen. Bij een groot deel van de instellingen dalen de bezoeken. De daling wordt veroorzaakt door een daling in het bezoek aan clubavonden van 26% over de hele periode 2009-2013. Het aantal bezoeken aan concerten stijgt namelijk in deze periode (met 3%).

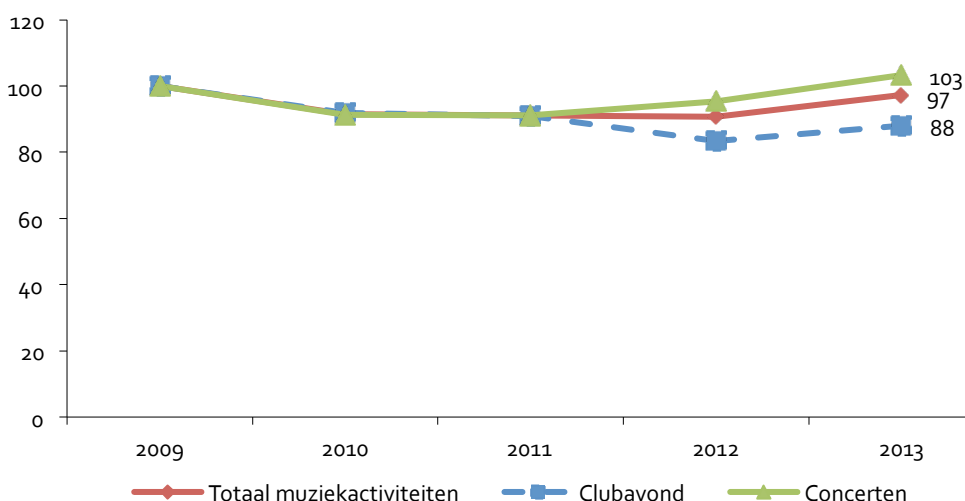
Afbeelding 6-2: Ontwikkeling van het aantal bezoeken en het aantal bezoeken per muziekactiviteit op de VNPF-poppodia (index 2009=100; uitsluitend betaalde activiteiten; bron: VNPF; bewerking: APE/Rebel)

Uitverkochte muziekactiviteiten

Informatie over de ontwikkeling van het percentage uitverkochte muziekactiviteiten presenteren we in de afbeelding hieronder. Het aandeel uitverkochte muziekactiviteiten stijgt, van gemiddeld 14% in 2009 tot 17% in 2013. Het aantal uitverkochte muziekactiviteiten is sinds 2010 nagenoeg gelijk zijn gebleven. Wel is er een verschil te zien tussen concerten en clubavonden. Concerten had een lichte stijging in uitverkochte uitvoeringen, terwijl clubavonden een zeer lichte daling meemaakte.

Afbeelding 6-3: Ontwikkeling percentage van het aandeel uitverkochte muziekactiviteiten bij de VNPF-poppodia (index 2009=100; bron: VNPF; bewerking: APE/Rebel)

Bezoeken per type

De volgende tabel toont de ontwikkeling van het aantal bezoeken aan clubavonden en concerten. We onderscheiden de perioden 2009-2013, 2012-2013 en de gehele periode 2009-2013. Het bezoek aan de VNPF-poppodia is in de periode 2009-2013 met gemiddeld 0,8% per jaar gestegen. De stijging is gerealiseerd voor 2012; in de periode 2012-2013 treedt er overal een daling op, met gemiddeld 4,6%. Dit is vooral te wijten aan een daling van 10,9% bij clubavonden; aantal bezoekers per concert laat nauwelijks een daling zien.

Tabel 6-3: Ontwikkeling van het aantal bezoeken aan de VNPF-poppodia per type (uitsluitend betaalde bezoeken; bron: VNPF; bewerking: APE/Rebel)

Type	Mutatie 2009-2012 (in% per jaar)	Mutatie 2012-2013 (in% per jaar)	Mutatie 2009-2013 (in% per jaar)
Concerten	1,4	-1,2	0,8
Clubavonden	-5,8	-10,9	-7,1
Totaal muziek	-2,7	-4,6	-3,2

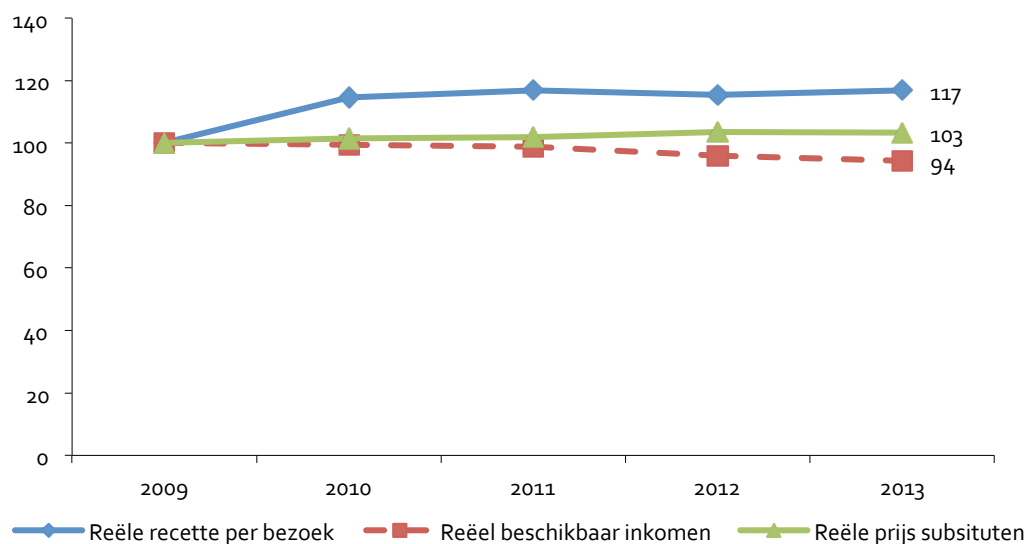
6.4 Reële publieksinkomsten per bezoek, 2009-2013

De reële toegangsprijs van de poppodia wordt benaderd via de gemiddelde bruto recette per bezoek. Na correctie voor inflatie levert dit de reële publieksinkomsten per bezoek op. In de berekende reële

publieksinkomsten per bezoek komen impliciet ook veranderingen in de samenstelling van het aanbod en het bezoek tot uiting. Omdat de bruto recette zowel betrekking heeft op de muziekactiviteiten als op de niet-muziekactiviteiten, nemen we bij de berekening van de toegangsprijzen het totale aantal *betaalde* bezoeken (aan muziekactiviteiten en niet-muziekactiviteiten) in beschouwing.

De volgende afbeelding illustreert dat de reële bruto recette per bezoek van de poppodia beduidend sterker zijn gestegen met 17% dan de reële prijs van substituten (3%). Dit komt door een stijging in 2010. In de afgelopen vier jaar is de bruto recette per bezoek nagenoeg gelijk gebleven. In dezelfde periode neemt het reële beschikbare inkomen per inwoner in Nederland per saldo in totaal af met 6%.

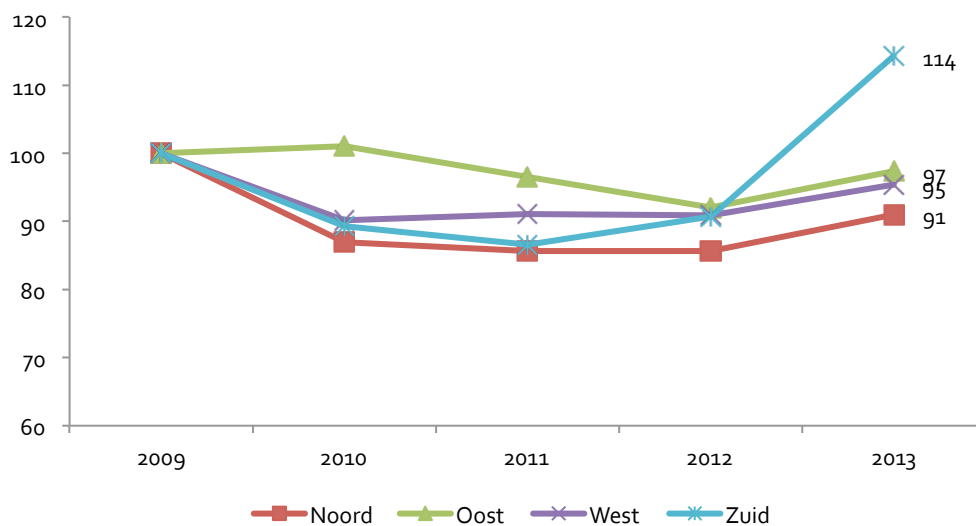
Afbeelding 6-4: Ontwikkeling van de reële publieksinkomsten per bezoek van de VNPF-poppodia, het beschikbare inkomen en de prijs van substituten (index 2009=100; gecorrigeerd voor inflatie; bron: VNPF/CBS; bewerking: APE/Rebel)

6.5 Regionale spreiding

De afbeelding hieronder toont de ontwikkeling van het aantal muziekkuitvoeringen per regio. De ontwikkeling van het aanbod in Noord en West komen redelijk overeen: het aanbod daalt eerst licht, maar stijgt daarna weer. Het aanbod in Zuid volgt deze ontwikkeling tot 2013. Vanaf dat jaar stijgt het aanbod veel sneller dan in de andere regio's. In Oost neemt het aanbod in 2011 en 2012 af en neemt het aanbod in 2013 weer toe.

Afbeelding 6-5: Aantal muziekuitvoeringen op VNPF-podia naar regio (index 2009=100; bron: VNPF; bewerking: APE/Rebel)

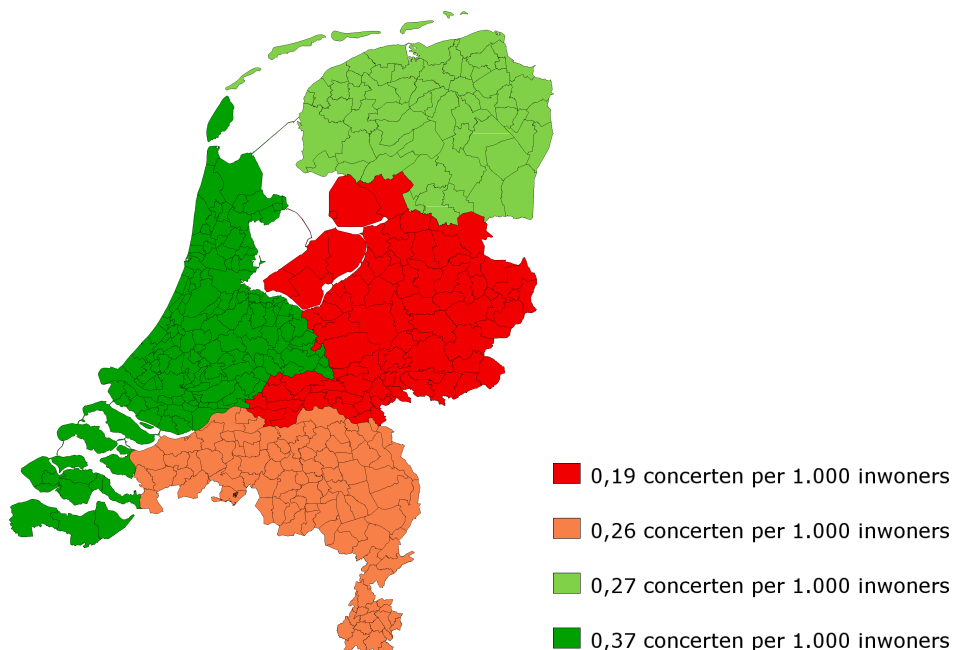

Nu wordt gekeken naar de regionale spreiding van het aantal concerten, clubavonden en het bezoek per 1.000 inwoners per regio van alle VNPF-leden die in 2013 actief waren.

Concerten

Er is een groot verschil in aantal concerten per regio in 2013. Veruit de meeste concerten (59%) vinden in West plaats. Daar is het aantal concerten per 1.000 inwoners bijna twee keer zo hoog als in Oost. West is de enige regio waar het aantal concerten per 1.000 inwoners boven het landelijk gemiddelde van 0,30 concerten per 1.000 inwoners ligt. In Noord en Zuid is het aantal concerten per 1.000 inwoners ongeveer gelijk, namelijk 0,27 respectievelijk 0,26 concerten per 1.000 inwoners.

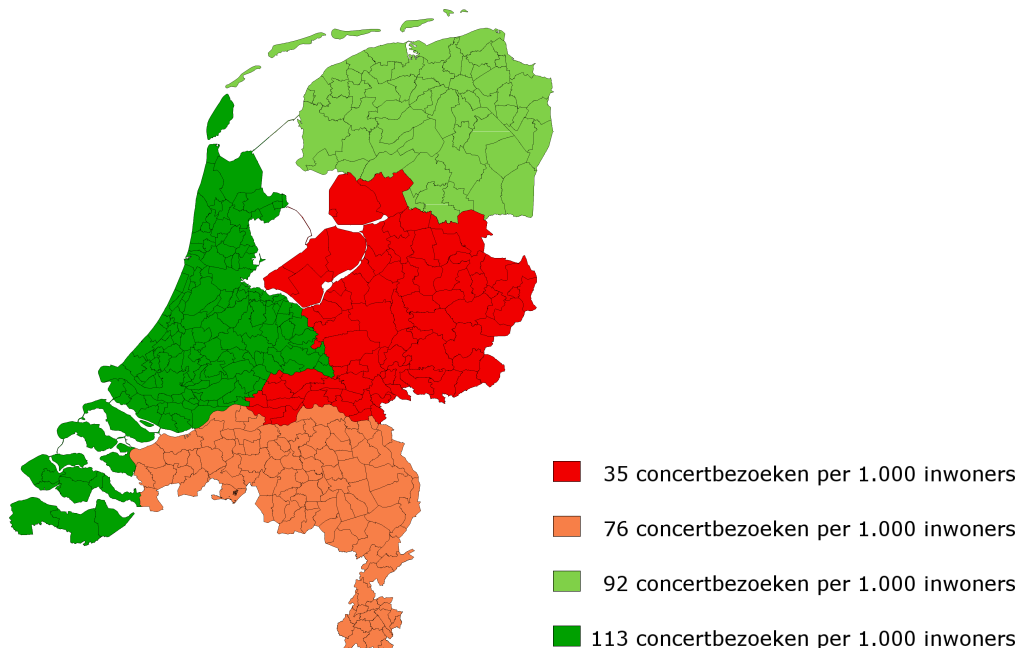
Afbeelding 6-6: Regionale spreiding aantal concerten per 1.000 inwoners per regio (2013; bron: VNPF; bewerking: APE/Rebel)

Bezoeken aan concerten

Onderstaande afbeelding laat zien dat de spreiding van betaalde bezoeken aan concerten vergelijkbaar is met de spreiding van concerten over de regio's. In Noord en West ligt het aantal concertbezoeken per 1.000 inwoners in 2013 boven het landelijk gemiddelde van 87 concertbezoeken per 1.000 inwoners. In Zuid en Oost ligt het eronder.

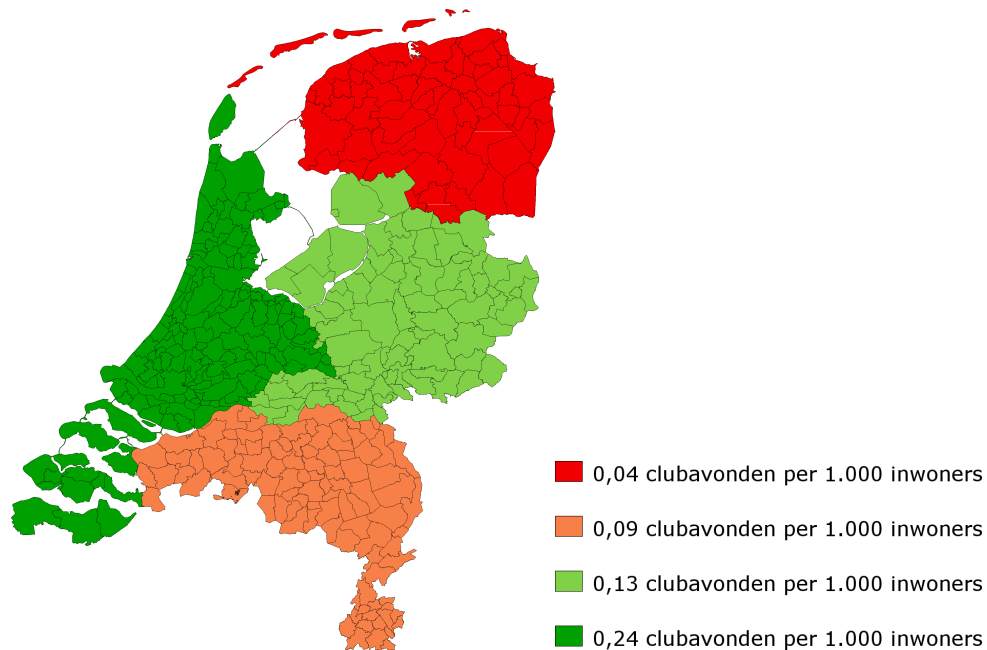
Afbeelding 6-7: Regionale spreiding aantal (betaalde) bezoeken aan concerten per 1.000 inwoners per regio (2013; bron: VNPF; bewerking: APE/Rebel)

Clubavonden

Hoewel uit de voorgaande landkaarten bleek dat Noord goed vertegenwoordigd is als het om concerten gaat, zien we in de afbeelding hieronder dat clubavonden relatief weinig voorkomen bij de VNPF-leden in Noord. Veruit de meeste clubavonden vinden plaats in West. Dat is ook weer de enige regio waar het aantal clubavonden per 1.000 inwoners boven het landelijke gemiddelde van 0,16 clubavonden per 1.000 inwoners ligt.

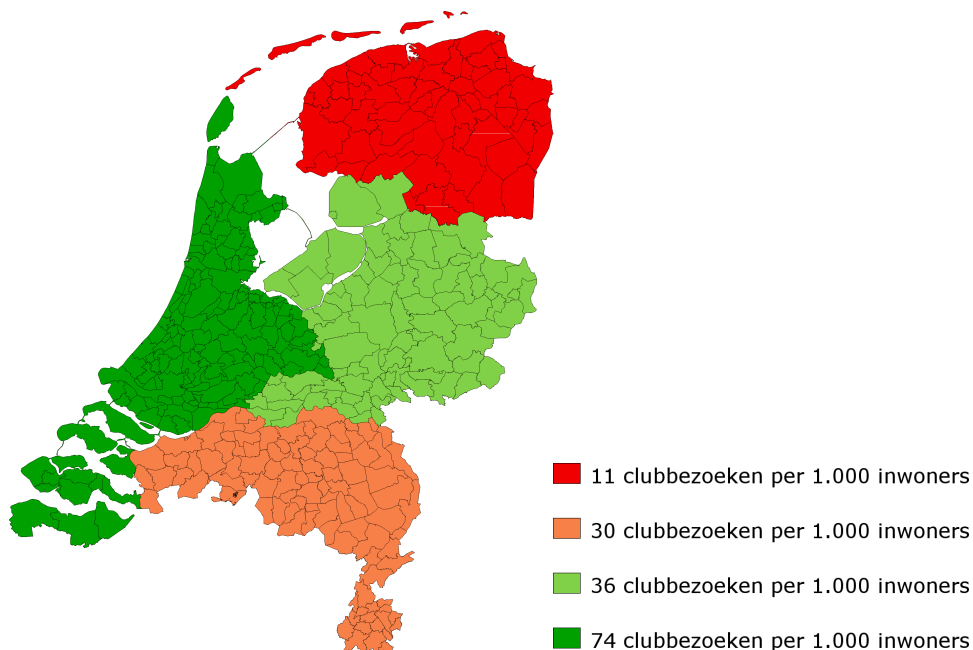
Afbeelding 6-8: Regionale spreiding aantal clubavonden per 1.000 inwoners per regio (2013; bron: VNPF; bewerking: APE/Rebel)

Bezoek aan clubavonden

Het bezoek aan clubavonden per regio is ongeveer hetzelfde verdeeld als het aanbod van clubavonden. In West en Oost wordt het vaakst een clubavond bezocht en in Noord en Zuid ligt het aantal bezoeken aan clubavonden relatief laag.

Afbeelding 6-9: Regionale spreiding aantal (betaalde) bezoeken aan clubavonden per 1.000 inwoners per regio (2013; bron: VNPF; bewerking: APE/Rebel)

Gemiddeld bezoek per activiteit

Hierboven werd geschetst hoeveel activiteiten plaatsvonden per regio en hoeveel bezoekers deze activiteiten trokken in 2013. In de tabel hieronder staat per regio het gemiddelde aantal bezoeken per activiteit (club- en concertactiviteiten samengeteld). Het aantal bezoeken per muziekactiviteit ligt niet zo heel ver uit elkaar: in Noord, West en Zuid ligt het aantal bezoeken per muziekactiviteit boven de 300. Oost is een uitzondering, daar is het aantal bezoeken per muziekactiviteit iets lager, namelijk 228.

Tabel 6-4: Regionale spreiding VNPF-podia, muziekactiviteiten, (betaalde) bezoeken en gemiddeld aantal bezoeken per muziekactiviteit (2013; bron: VNPF; bewerking: APE/Rebel)

Regio	Aantal podia	Totaal muziekactiviteiten	Totaal bezoeken	Bezoeken per muziekactiviteit
Noord	5	538	176.897	329
Oost	9	1.111	253.237	228
West	26	4.833	1.476.488	306
Zuid	9	1.262	379.804	301

6.6 Conclusies

In het hoofdstuk hebben we de trends in het aanbod, het aantal bezoeken en de toegangsprijzen van de poppodia in de periode 2009 tot en met 2013 geschetst. Hiervoor is informatie van VNPF-leden gebruikt die minimaal over vier van de vijf onderzoeksjaren gegevens hebben verstrekt. De regionale spreiding van alle poppodia is ook onderzocht. De volgende tabel vat de belangrijkste trends bij de poppodia uit het panel samen.

Tabel 6-5: Ontwikkeling van muziekactiviteiten, bezoeken en reële toegangsprijzen van de VNPF-poppodia (bron: VNPF; bewerking: APE/Rebel)

Kenmerk	Jaarlijkse groei (in%)		
	2009-2012	2012-2013	2009-2013
Muziekactiviteiten	-3,2%	7,4%	-0,7%
Bezoeken muziekactiviteiten (uitsluitend betaalde muziekactiviteiten)	-2,7%	-4,6%	-3,2%
Reële bruto recette per bezoeker (Reële publieksinkomsten per bezoeker na correctie voor de stijging van het algemeen prijspeil)	4,9%	1,4%	4,0%
Reële prijs concurrerende vrijetijdsbestedingen (Consumentenprijsindex diensten cultuur en recreatie na correctie voor de stijging van het algemeen prijspeil)	1,1%	-0,2%	0,8%

De belangrijkste conclusies van het hoofdstuk luiden:

- Er zijn 7,4% meer activiteiten in 2013 (t.o.v. 2012). Dit compenseert deels de dalende trend in aantal muziekactiviteiten tussen 2009 en 2012. Er zijn in 2013 minder bezoeken per muziekactiviteit. Dit is vooral te wijden aan een dalend aantal bezoeken aan clubavonden.
- De reële bruto recette per betaald bezoek is in 2010 gestegen, maar is daarna gestabiliseerd. De reële bruto recette per betaald bezoek is sneller gestegen dan de prijs van concurrerende vrijetijdsbesteding.
- Er is in 2013 t.o.v. het jaar ervoor een groei van zowel concerten als van clubavonden, maar stijgt het meest bij concerten. Het aantal clubavonden is in de periode daarvoor gedaald en daardoor ligt het aantal clubavonden in 2013 nog steeds 12% lager dan het niveau in 2009.
- In 2013 zijn er t.o.v. 2009 3% meer concerten uitverkocht. Bij de clubavonden gaat het minder goed, daar is in 2013 12% minder uitverkocht t.o.v. 2009.
- Het aantal betaalde muziekactiviteiten op de poppodia is tussen 2009 en 2013 gemiddeld met 0,7% per jaar afgenomen. De sterkste daling vindt plaats bij de clubavonden.
- Het aantal bezoeken aan betaalde muziekactiviteiten is tussen 2009 en 2013 gemiddeld met 2,6% per jaar afgenomen. Dit is vooral een resultaat van een daling van bezoek bij clubavonden.

- De reële publieksinkomsten per bezoeker zijn in de periode 2009-2013 met gemiddeld 4,0% per jaar gestegen, vooral door de sterke prijsstijging in 2010. De prijsstijging bij de poppodia is in de gehele periode 2009-2013 sterker dan bij de concurrerende vrijetijdsactiviteiten.
- De regionale spreiding van het aantal concerten en van het aantal bezoeken (per 1.000 inwoners) aan concerten komt overeen. Ditzelfde geldt voor clubavonden. De meesten concerten en clubavonden (per 1.000 inwoners) vinden plaats in West. In het Oosten zijn de minste concerten en in het Noorden zijn de minste clubavonden (per 1.000 inwoners).

7 Trends musea

7.1 Omvang van de markt en de panels, 2013

In 2011 waren er volgens het CBS 788 musea in Nederland. Deze gegevensreeks is vervolgens door het CBS niet meer geactualiseerd. Over het huidige aantal musea zijn er, mede afhankelijk van de gehanteerde definities, zeer uiteenlopende getallen beschikbaar. Hierdoor is het moeilijk om een consistent beeld te geven van de ontwikkeling van het aantal musea in de afgelopen jaren. Er zijn momenteel zo'n 400 musea in Nederland die de Museumkaart accepteren.

Samenstelling van de panels

Niet voor al deze musea zijn kwantitatieve gegevens beschikbaar. Daarom is voor dit onderzoek een analyse gemaakt van twee panels.⁴⁰ In het eerste panel zijn 23 musea opgenomen die door het ministerie van OCW een structurele subsidie ontvangen. Voor deze instellingen zijn gegevens beschikbaar voor de jaren 2009 t/m 2013. Voor de overige musea in de basisinfrastructuur (BIS) zijn niet voor alle jaren gegevens beschikbaar, zodat die instellingen niet zijn opgenomen in het panel. Het tweede panel bestaat uit 42 instellingen die in de jaren 2010 t/m 2013 hebben deelgenomen aan de Museana enquête. De analyses van het Museana panel omvatten dus niet het jaar 2009. Dit is, ten opzichte van de overige analyses in dit rapport, een afwijkende keuze die gemaakt is in overleg met de Museumvereniging als beheerder van de Museana enquête. De reden voor deze keuze is dat maar een klein aantal musea de enquête ook in 2009 heeft ingevuld: een analyse van de jaren 2009 t/m 2013 was alleen mogelijk geweest voor een (te) klein panel.

De volgende tabel bevat een overzicht over de samenstelling van de twee panels.

Tabel 7-1: Samenstelling van het BIS- en het Museanapanel

<i>Panel</i>	<i>Omschrijving</i>	<i>Aantal musea</i>
BIS	Volledige gegevens beschikbaar in BIS en Museana, meegenomen in beide panels	15
	Volledige gegevens beschikbaar in BIS, meegenomen alleen in BIS panel	8
	Totaal meegenomen in BIS panel	23 musea met in 2013 in totaal 7,5 miljoen bezoeken
	<i>Partiële gegevens beschikbaar in BIS, niet meegenomen in panel</i>	6
Museana	Volledige gegevens beschikbaar in BIS en Museana, meegenomen in beide panels	15

⁴⁰ Het werken met panels heeft als nadeel dat de analyses geen inzicht geven in (het aantal) instellingen dat ophoudt te bestaan. Hierop gaan we in het hoofdstuk 'effecten van bezuinigingen' kort in.

Volledige gegevens beschikbaar in Museana, meegenomen alleen in Museana panel	27
Totaal meegenomen in Museana panel	42 musea met in 2013 in totaal 7,2 miljoen bezoeken
<i>Partiële gegevens beschikbaar in Museana, niet meegenomen in panel</i>	3

Hoewel er tussen de twee panels sprake is van enige overlap – 15 instellingen zijn opgenomen in beide panels – is er toch een duidelijk verschil in de gemiddelde omvang van de instellingen. De gemiddelde instelling in het BIS panel is zo'n 40% groter dan de gemiddelde instelling in het Museana panel. De verklaring hiervoor is niet zozeer dat we in het Museana panel de grote instellingen missen: er zijn wel degelijk een aantal grote instellingen vertegenwoordigd in beide panels, bijvoorbeeld het Rijksmuseum, het Kröller-Müller Museum, Naturalis en het Nederlands Openluchtmuseum. De verklaring voor het verschil in de gemiddelde omvang is veeleer het feit dat het Museana panel hiernaast een groot aantal kleine tot zeer kleine instellingen bevat. Anders gezegd: de variëteit in het Museana panel is duidelijk groter, tussen de op één na grootste en de op één na kleinste instelling zit ongeveer een verschil van factor 200. Bij de BIS instellingen is dit ongeveer factor 20.

De heropening van het Rijksmuseum

Sinds 13 april 2013 is het Rijksmuseum in Amsterdam na de verbouwing weer geopend. Eind 2013 meldde het Rijksmuseum in een persbericht⁴¹ dat het museum sinds de opening door zo'n 2,2 miljoen mensen is bezocht. Dit was ruim 50% meer dan in het vorige recordjaar, 1975, toen het museum werd bezocht door zo'n 1,4 miljoen mensen. De stijging ten opzichte van de jaren waarin het museum maar gedeeltelijk toegankelijk was, is uiteraard nog groter. Andere cijfers die het Rijksmuseum in het persbericht noemt, zijn 872.000 verkochte souvenirs in de museumwinkel, en 230.000 koppen koffie en 100.000 stukken appeltaart in het museumcafé. Kortom: het is evident dat de publieksinkomsten en de inkomsten uit winkel en horeca in het Rijksmuseum zijn gestegen in 2013.

Het Rijksmuseum is verantwoordelijk voor rond een derde van alle bezoeken die worden afgelegd aan de musea in het Museana panel. Ook in het BIS panel heeft het Rijksmuseum een vergelijkbaar dominante positie. Het moge duidelijk zijn dat de heropening van het Rijksmuseum zijn neerslag vindt in bijna alle cijfermatige trends die in de hoofdstukken hierna worden geanalyseerd. Dit is natuurlijk niet onverwacht. In de vorige editie van dit onderzoek is reeds de verwachting uitgesproken 'dat er bij de musea (ceteris paribus) sprake zal zijn van een verdere groei van het belang van marktinkomsten ten koste van de subsidies'.

Voor het onderhavige onderzoek betekent dit dat alle trends niet los van de heropening van het Rijksmuseum geïnterpreteerd kunnen worden. Met name de vraag wat het effect van het Rijksmuseum op de andere musea is, zal pas in de komende jaren steeds duidelijker worden: leidt de beeldfunctie van het Rijksmuseum tot een versterkte belangstelling in Nederlandse musea, en daar-

⁴¹ <https://www.rijksmuseum.nl/nl/pers/persberichten/openingsjaar-rijksmuseum-breekt-alle-records>.

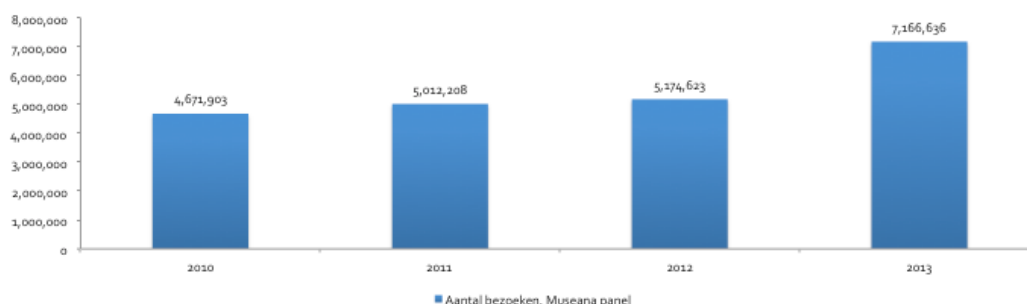
mee tot meer bezoek aan álle musea? Of zal er sprake zijn van een verdringingseffect, waarbij het Rijksmuseum een groter stuk van een onveranderd grote taart krijgt? Deze vraag kan in dit onderzoek nog niet beantwoord worden.

7.2 Bezoeken, 2009-2013

7.2.1 Panelanalyse

In de afbeelding hieronder tonen we het bezoek aan de musea in het Museana panel. Terwijl er tussen 2010 en 2012 al sprake was van een toename (+11%), is de toename tussen 2012 en 2013 met plus 38% nog veel sterker. Dit heeft, zoals boven toegelicht, alles te maken met de heropening van het Rijksmuseum.

Afbeelding 7-1: Bezoeken aan musea (Museana panel; bron: Museumvereniging; bewerking: Rebel/APE)

Als we naar alle musea behalve het Rijksmuseum kijken, zien we dat het bezoek aan de overige 41 musea in het Museana panel in de jaren 2010 t/m 2012 met 13% is gestegen en tussen 2012 en 2013 met 15%. Met andere woorden, de heropening van het Rijksmuseum heeft de groei weliswaar duidelijk versterkt, maar ook zonder het Rijksmuseum is er in 2013 sprake van een sterkere groei ten opzichte van de vorige jaren.

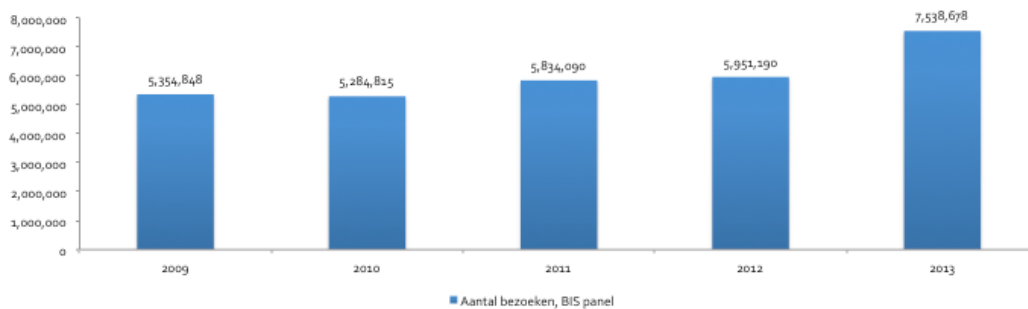
Analyse jaarlijkse mutaties – Museana panel

Het feit dat de groei breder gedragen wordt dan alleen door het Rijksmuseum, wordt ook bevestigd door een verdere analyse. In het Museana panel zijn 126 jaarlijkse stappen opgenomen (van 2010 naar 2011, van 2011 naar 2012 en van 2012 naar 2013, en dat telkens voor 42 musea). Hiervan zijn 79 stappen positief – meer bezoeken dan in het voorafgaande jaar – en 47 stappen negatief. In elk jaar is het merendeel van de stappen positief: 27 van de 42 musea hadden in 2011 meer bezoeken dan in 2010, 23 van de 42 musea hadden in 2012 meer bezoeken dan in 2011 en 29 van de 42 musea hadden in 2013 meer bezoeken dan in 2012.

Ontwikkeling bezoek BIS panel

Voor het bezoek aan de musea in de BIS beschikken we over cijfers voor de jaren 2009 t/m 2013. De trend hierbij is in grote lijnen vergelijkbaar met de trend in het Museana panel: bij de BIS instellingen was er tussen 2009 en 2012 sprake van een groei met 11%, en vervolgens in 2013 van een verdere groei met 27%.

Afbeelding 7-2: Aantal bezoeken aan rijks gesubsidieerde musea (BIS panel; bron: OCW; bewerking: Rebel/APE)

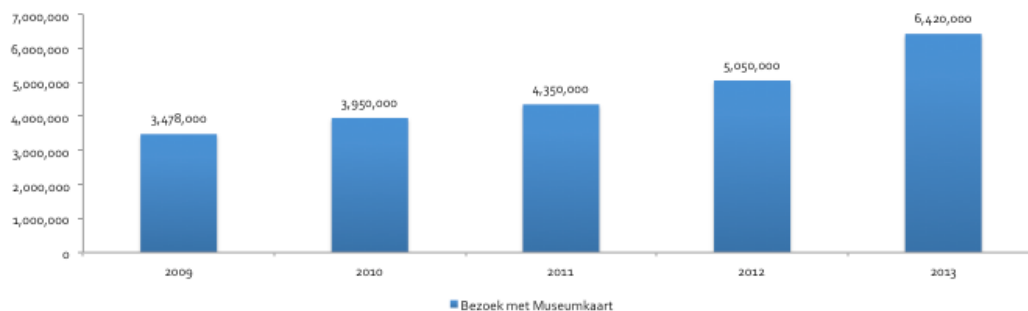

Ook hier geldt dat de meeste, maar niet de gehele groei verklaard wordt door de heropening van het Rijksmuseum: 85% van de 'nieuwe' bezoeken worden afgelegd aan het Rijksmuseum. Exclusief Rijksmuseum is er sprake van een groei met ca. 5%.

7.2.2 Gebruik van de Museumkaart

Ook het bezoek aan musea met behulp van de Museumkaart is in de afgelopen jaren eerst gestaag, en na 2012 sterk gegroeid. Werden er in 2009 nog zo'n 3,5 miljoen bezoeken afgelegd aan musea met behulp van de Museumkaart, waren het er in 2013 al 6,4 miljoen.

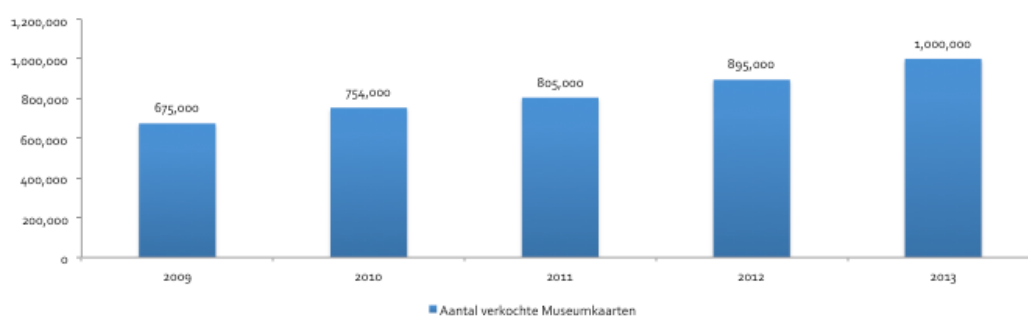
Afbeelding 7-3: Bezoeken aan musea met behulp van de Museumkaart, 2009-2013 (bron: Stichting Museumkaart; bewerking: Rebel/APE)

Hoofdstuk 7 - Trends musea

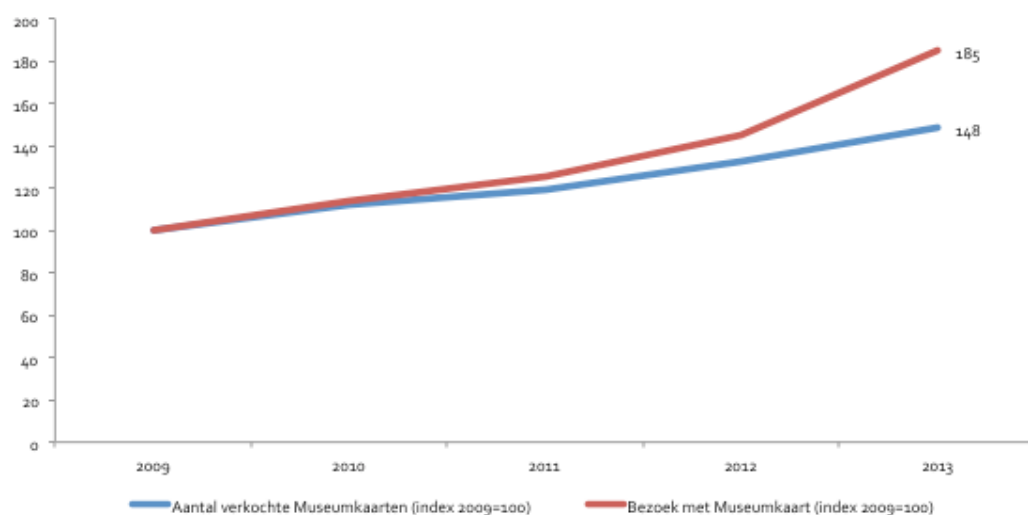
De groei van het aantal bezoeken correspondeert met een stijging van het aantal verkochte Museumkaarten: van 675.000 in 2009 naar 1.000.000 in 2013.

Afbeelding 7-4: Aantal verkochte Museumkaarten, 2009-2013 (bron: Stichting Museumkaart; bewerking: Rebel/APE)

Het valt op dat het aantal afgelegde bezoeken meer stijgt dan het aantal verkochte Museumkaarten. Anders gezegd: de gemiddelde eigenaar van een Museumkaart gaat vaker naar een museum. Deze trend was al zichtbaar tussen 2009 en 2012 en zet door in 2013.

Afbeelding 7-5: Aantal verkochte Museumkaarten en bezoek met behulp van de Museumkaart, 2009-2013 (index 2009=100; bron: Stichting Museumkaart; bewerking: Rebel/APE)

7.3 Publieksinkomsten per betaald bezoek, 2009-2013

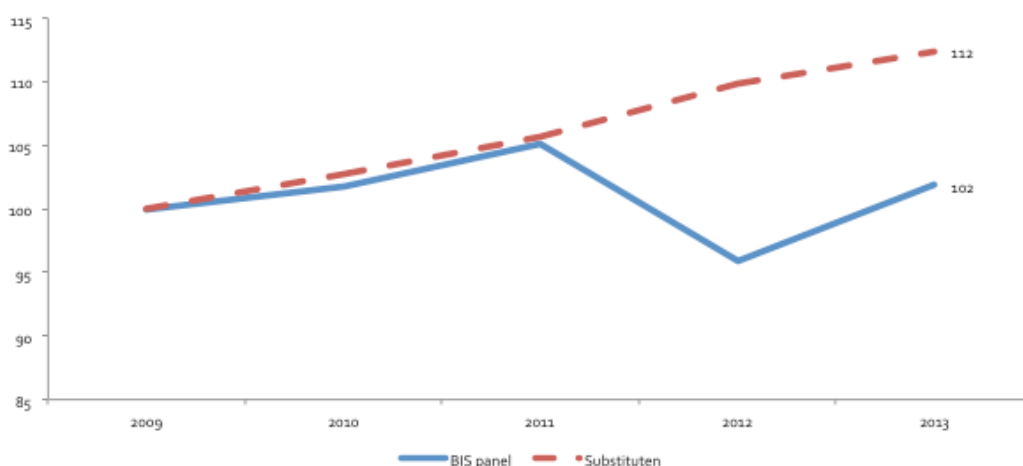
Uit de totale publieksinkomsten en het aantal betaalde bezoeken kunnen we de gemiddelde publieksinkomsten per bezoek afleiden. Het gaat hierbij niet om de gemiddelde toegangsprijs, omdat

de publieksinkomsten zowel de inkomsten uit kaartverkoop omvatten als ook de vergoeding voor het gebruik van de Museumkaart. De gemiddelde publieksinkomsten per betaald bezoek liggen in 2013 bij het BIS panel bij 11,95 euro, bij het Museana panel bij 8,91 euro.

Ontwikkeling publieksinkomsten per betaald bezoek 2009-2013

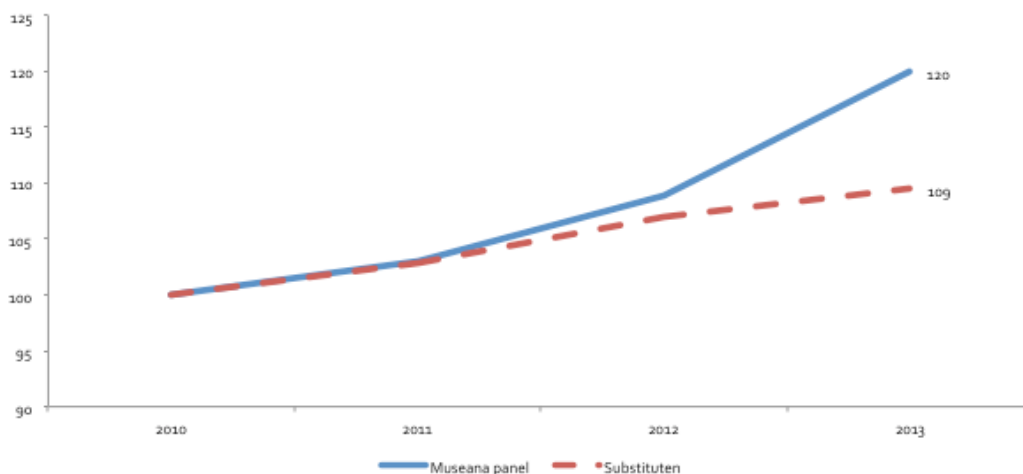
In de afbeeldingen hieronder zien we dat de reële gemiddelde publieksinkomsten per betaald bezoek in de afgelopen jaren zijn gestegen, waarbij de ontwikkeling bij de musea uit het Museana panel voorloopt op de prijsontwikkeling bij substituten, terwijl de ontwikkeling bij de musea uit het BIS panel juist achterloopt. In beide panels zien we vooral een sterkere stijging in het afgelopen jaar. Bij het Museana panel was de stijging van 2012 naar 2013 met plus 13% bijna even groot als de stijging tussen 2010 en 2012 (plus 14%), bij het BIS panel was er pas in 2013 sprake van een stijging, na enkele jaren van redelijk constante publieksinkomsten per betaald bezoek (plus 9%).⁴²

Afbeelding 7-6: Reële publieksinkomsten per betaald bezoek (BIS panel, index 2009=100; bron: OCW; bewerking: Rebel/APE)

⁴² Hierbij hoort een methodologische opmerking. Voor dit onderzoek was alleen het totaal aantal bezoeken aan BIS musea beschikbaar, niet het aantal betaalde bezoeken. We hebben een inschatting gemaakt van het aantal betaalde bezoeken door het langjarige gemiddelde van gratis bezoeken aan musea in het Museana panel (15%) ook voor het BIS panel toe te passen.

Afbeelding 7-7: Reële publieksinkomsten per betaald bezoek (Museana panel, index 2010=100; bron: Museumvereniging; bewerking: Rebel/APE)

Het feit dat de gemiddelde publieksinkomsten per bezoek in 2013 sterk zijn gestegen, hangt samen met het feit dat meer bezoeken worden uitgebracht aan een museum met een (relatief) hoge toegangsprijs, het Rijksmuseum. De stijging van de gemiddelde publieksinkomsten per bezoek betekent dus niet automatisch dat ticketprijzen zijn gestegen.

7.4 Bekostigingsmix

Voor de analyse van de bekostigingsmix maken we in het kader van dit onderzoek een onderscheid tussen drie bekostigingsbronnen:

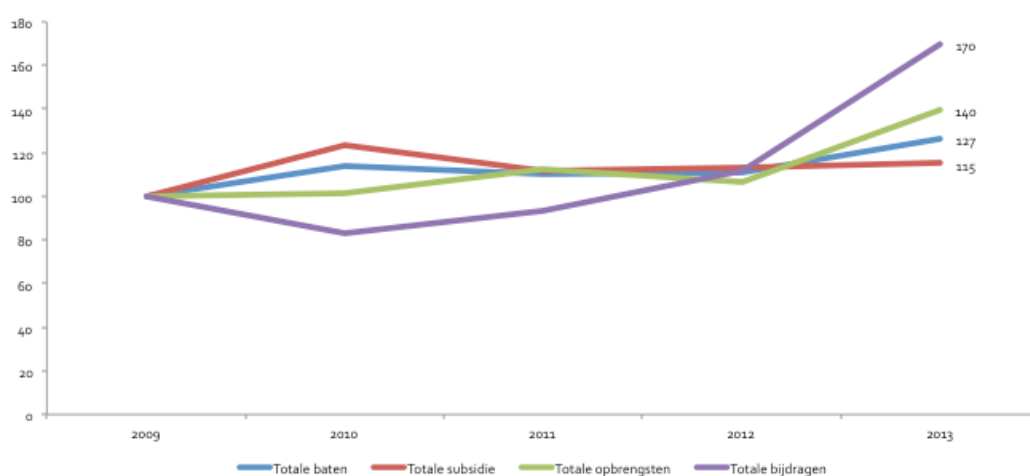
- Subsidies: dit zijn bijdragen van het ministerie van OCW of een ander ministerie, van een cultuurfonds, van een decentrale overheid of van de Europese Unie. Hieronder vallen zowel exploitatie- als huursubsidies, en zowel structurele als incidentele subsidies.
- Opbrengsten: dit zijn bijdragen van private partijen waar een tegenprestatie tegenover staat. Voorbeelden zijn publieksinkomsten (tegenprestatie: toegang tot culturele activiteiten), sponsorinkomsten (tegenprestatie: zichtbaarheid van een merk) en inkomsten uit horeca en merchandising.
- Overige bijdragen uit private middelen: dit zijn bijdragen van private partijen (personen of bedrijven) waar geen (directe) tegenprestatie tegenover staat. Voorbeelden hiervoor zijn bijdragen van private fondsen en giften van bedrijven of vriendenverenigingen.

De laatste twee categorieën (opbrengsten en bijdragen) vatten we samen als 'eigen inkomsten'. Voor het BIS panel beschikken we over gegevens voor de jaren 2009 t/m 2013, voor het Museana panel voor de jaren 2010 t/m 2013.

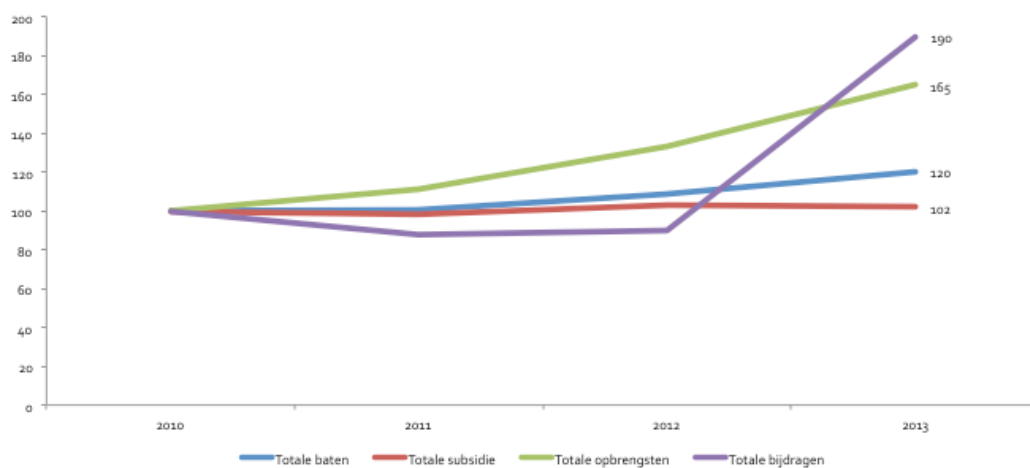
Ontwikkeling bekostigingsposten 2009-2013

In beide panels zien we dat de subsidies in de jaren 2010 t/m 2013 minders sterk zijn gestegen dan de totale baten, en veel minder sterk dan de opbrengsten en de private bijdragen. Er is dus sprake van een verschuiving in het verdienmodel van overheidssubsidies naar eigen inkomsten.

Afbeelding 7-8: Ontwikkeling bekostigingsposten 2009 t/m 2013 (reëel), BIS panel (bron: OCW; bewerking: Rebel/APE)

Afbeelding 7-9: Ontwikkeling bekostigingsposten 2010 t/m 2013 (reëel), Museana panel (bron: Museumvereniging; bewerking: Rebel/APE)

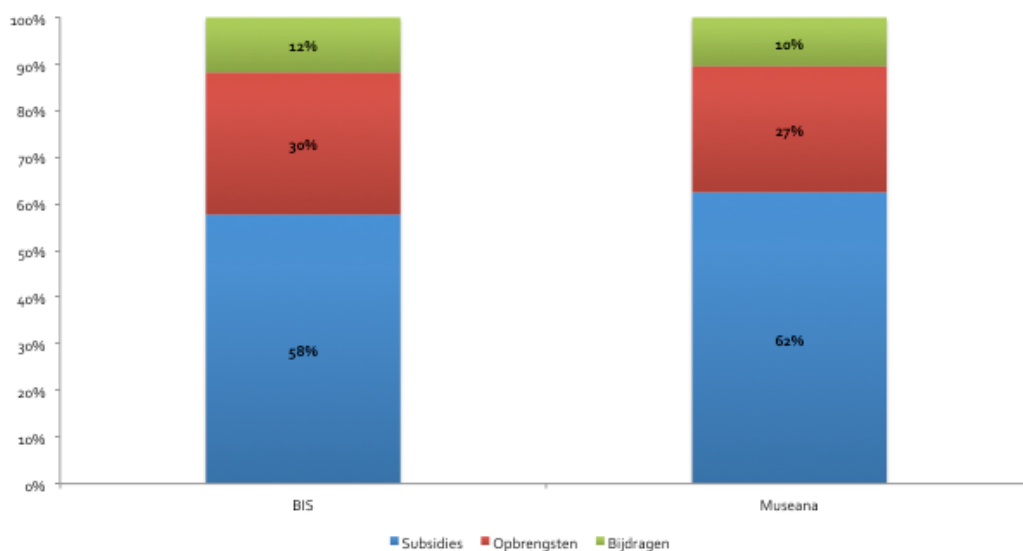
In de hierboven geschetste ontwikkeling kunnen we een onderscheid maken tussen de jaren 2010 t/m 2012 en het jaar 2013. Van 2010 t/m 2012 was er in het BIS panel sprake een stabiele verhouding tussen subsidies, opbrengsten en bijdragen. In het Museana panel was er sprake van een lichte verschui-

ving van subsidies naar eigen inkomsten. In 2013 is er daarentegen in beide panels sprake van een verschuiving. Ten opzichte van 2012 stijgen de totale baten met 17% (BIS) c.q. 14% (Museana), de subsidies met 5% c.q. 1%, de opbrengsten met 35% c.q. 27% en de bijdragen met 56% c.q. 116%. Hier is het Rijksmuseumeffect versterkend, maar niet de enige oorzaak: als we het Rijksmuseum 'uit het panel halen', dan zien we in het resterende Museana panel dat de totale baten nog maar met 7% stijgen, de subsidies met 1%, de opbrengsten met 17% en de bijdragen met 56% - telkens minder dan inclusief het Rijksmuseum, maar nog steeds een duidelijk sterkere groei van de eigen inkomsten dan van de subsidies.

Relatieve betekenis van bekostigingsposten

Ondanks de verschuiving van subsidies naar eigen inkomsten zijn de instellingen nog steeds de meerderheid van hun inkomsten afhankelijk van publieke inkomstenbronnen. De subsidieafhankelijkheid ligt bij ca. 60%.

Afbeelding 7-10: Aandeel bekostigingsposten aan totale baten (2013; bron: OCW/Museumvereniging; bewerking: Rebel/APE)

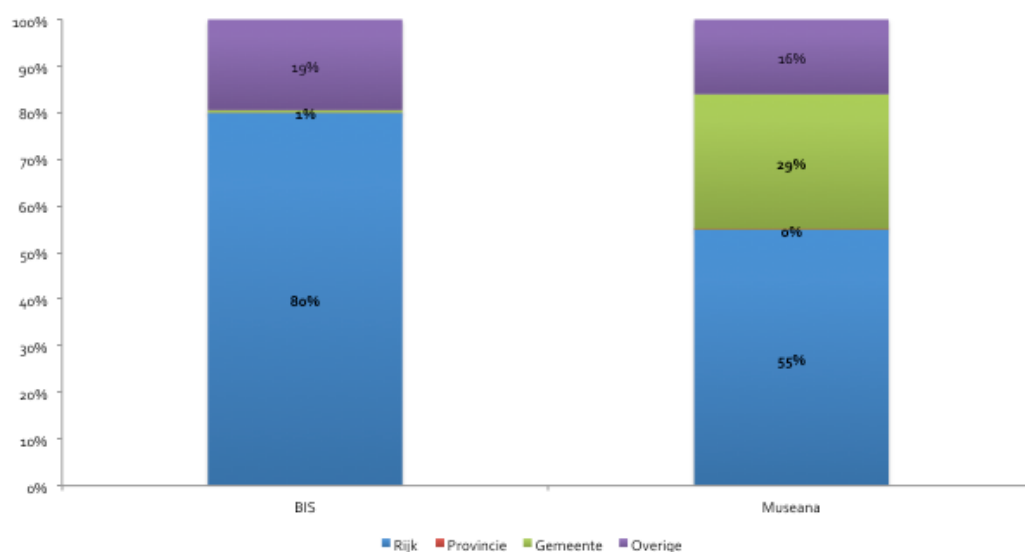
Ontwikkeling subsidiebronnen 2009-2013

Als we inzoomen op de subsidies als bekostigingsbron, dan zien we dat de Rijksoverheid in beide panels verantwoordelijk is voor het grootste deel van de subsidies. Gezien de samenstelling van de panels is het voor de hand liggend dat de rol van de Rijksoverheid in het BIS panel groter is dan in het Museana panel. Bij dit panel zien we, in tegenstelling tot het BIS panel, vooral een belangrijke rol van

Hoofdstuk 7 - Trends musea

de gemeentes. Provincies spelen bij beide panels nauwelijks een rol als subsidieverstrekker (minder dan 0,1% van de totale baten).

Afbeelding 7-11: Bekostigingsmix - bronnen van subsidie (2013; bron: OCW/Museumvereniging; bewerking: Rebel/APE)

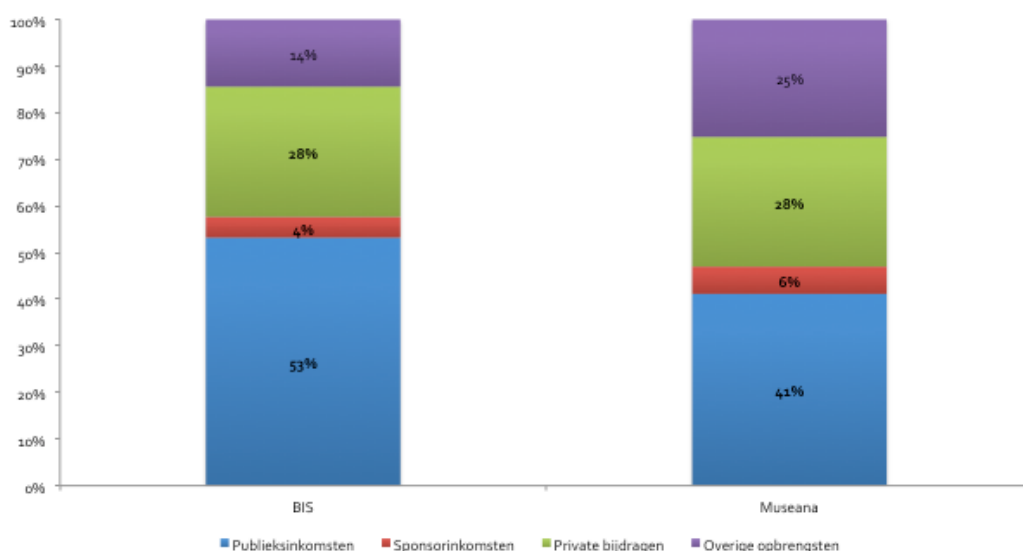

Ontwikkeling bronnen van eigen inkomsten 2009-2013

Op dezelfde manier kunnen we ook inzoomen op de eigen inkomsten van musea. Hierbij is het verschil tussen de twee panels met name dat BIS instellingen een groter deel van hun opbrengsten uit publieksinkomsten halen, waartegen instellingen in het Museana panel meer 'overige opbrengsten' werven. Het aandeel van de sponsorinkomsten is bij beide panels ongeveer even groot.

Met name de publieks- en de sponsorinkomsten zijn in 2013 sterk gestegen ten opzichte van 2012. Aangezien beide panels hier hetzelfde beeld laten zien, focussen we op één van de panels, namelijk het BIS panel. In 2012 lagen de publieksinkomsten met 55,5 miljoen euro zo'n 10% boven het niveau van 2009 (50 miljoen euro). In 2013 zijn de publieksinkomsten met 38% gestegen ten opzichte van het vorige jaar, ofwel met 21 miljoen euro. Uit de gepubliceerde jaarrekening weten we dat een groot deel van deze toename bij het Rijksmuseum ligt. Voor de sponsorinkomsten zien we een soortgelijk beeld. De sponsorinkomsten lagen in 2012 zelfs licht onder het niveau van 2010 (min 11%), en stegen vervolgens tussen 2012 en 2013 met 177%, ofwel met 4,1 miljoen euro van 2,3 miljoen euro naar 6,4 miljoen euro. Ook hierbij geldt dat het Rijksmuseum Amsterdam verantwoordelijk is voor het grootste deel van de toename, namelijk voor 2,9 miljoen euro.

Afbeelding 7-12: Bekostigingsmix - bronnen van eigen inkomsten (2013; bron: OCW/Museumvereniging; bewerking: Rebel/APE)

7.5 Regionale spreiding

Voor de analyse van de regionale spreiding in de museumsector kunnen we gebruik maken van de twee panels die we ook voor de trendanalyse hebben gebruikt. Daarnaast heeft de Museumvereniging cijfers over het bezit en het gebruik van de Museumkaart beschikbaar gesteld. Bij de analyse passen vooraf een aantal kanttekeningen.

De gegevens over bezit en gebruik van de Museumkaart zijn beschikbaar op provinciaal niveau. Voor het BIS en het Museana panel is een analyse op provinciaal niveau niet zinvol: sommige provincies zijn niet of maar met één museum vertegenwoordigd. Voor de panels wordt daarom gekozen voor een analyse op basis van vier regionale eenheden.

Tabel 7-2: Samenstelling regio's voor de analyse van regionale spreiding

Regionale eenheid	Omschrijving	Aantal musea BIS panel	Aantal musea Museana panel
Amsterdam	Gemeente Amsterdam	4	4
West	Provincies Noord-Holland (excl. gemeente Amsterdam) en Zuid-Holland	10	20
Midden	Provincies Utrecht en Flevoland	2	6
Noord/Zuid/Oost	Provincies Drenthe, Friesland, Gelderland, Groningen, Limburg, Noord-Brabant, Overijssel, Zeeland	7	12

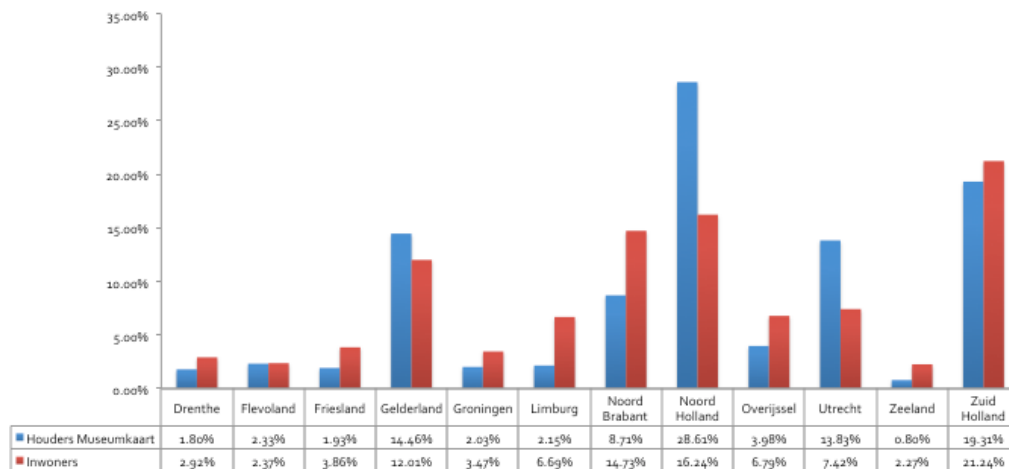
Hoofdstuk 7 - Trends musea

De tweede kanttekening betreft het type analyses dat mogelijk is. Voor zowel de Museumkaartgegevens als het BIS en het Museana panel zijn analyses van het bezoek aan musea mogelijk. Voor het Museana panel en het BIS panel zijn analyses mogelijk van de bekostigingsmix.

7.5.1 De bezoeken

Uit de gegevens van de Museumkaart blijkt dat in drie provincies – Noord-Holland en Utrecht en, in mindere mate, Gelderland – relatief meer houders van de Museumkaart wonen dan inwoners in het algemeen. In Zuid-Holland en Flevoland is het aantal houders van een Museumkaart ongeveer in lijn met het aantal inwoners. Aan inwoners van de provincies Zeeland, Overijssel, Noord-Brabant, Limburg, Groningen, Friesland en Drenthe worden daarentegen relatief minder Museumkaarten verkocht.

Afbeelding 7-13: Aandeel Museumkaarthouders in een provincie aan totaal aantal Museumkaarthouders (blauw) en aandeel inwoners per provincie aan totaal aantal inwoners Nederland (rood) (2013; bron: Stichting Museumkaart/CBS; bewerking: Rebel/APE)

De regionale spreiding van het aantal mensen dat een Museumkaart bezit lijkt enige samenhang te vertonen met de aanwezigheid van grote musea in de (nabijheid van de) desbetreffende provincies. Dat is voor de hand liggend voor de provincies in de Randstad, maar het geldt ook voor de provincie Gelderland met onder andere de grote (rijks gesubsidieerde) musea Paleis Het Loo, Nederlands Openluchtmuseum en Kröller-Müller. Andersom is het aantal grote (rijks gesubsidieerde) musea in bijvoorbeeld Zeeland, Friesland en Limburg klein.

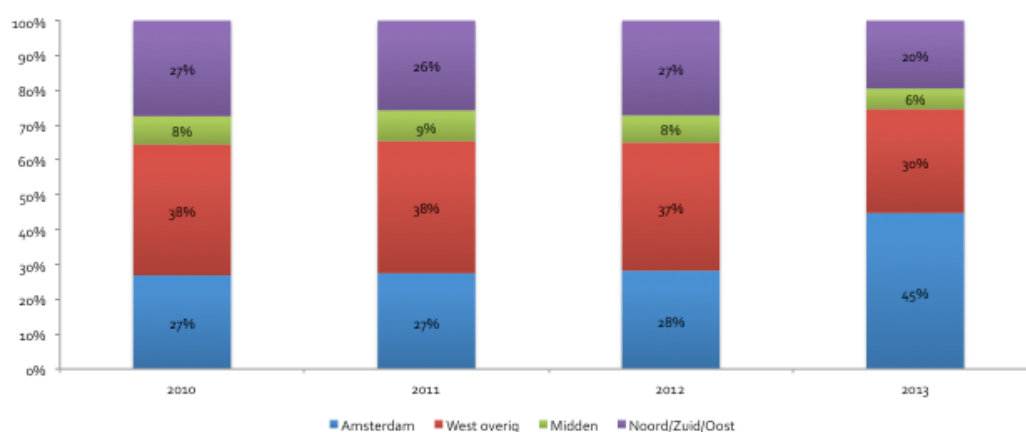
Ontwikkeling bezoek aan musea in Museana panel per regio 2010-2013

Op basis van de gegevens uit het Museana panel kunnen we analyseren waar bezoeken aan musea worden afgelegd. Hieruit blijkt dat de musea in Amsterdam in 2013 de grootste publiekstrekkers

Hoofdstuk 7 - Trends musea

waren. In de jaren hiervoor waren de musea in de overige delen van Noord-Holland en in Zuid-Holland nog koplopers. Deze verandering is wederom mede het gevolg van de heropening van het Rijksmuseum: het bezoek aan musea in Amsterdam steeg tussen 2012 en 2013 met 120% (zonder Rijksmuseum: plus 70%). Ook de musea in de regio's 'West overig' (plus 12%) en 'Midden' (plus 5%) konden meer bezoeken aantrekken, in de rest van Nederland ('Noord/Zuid/Oost') was er een kleine teruggang (min 1%).

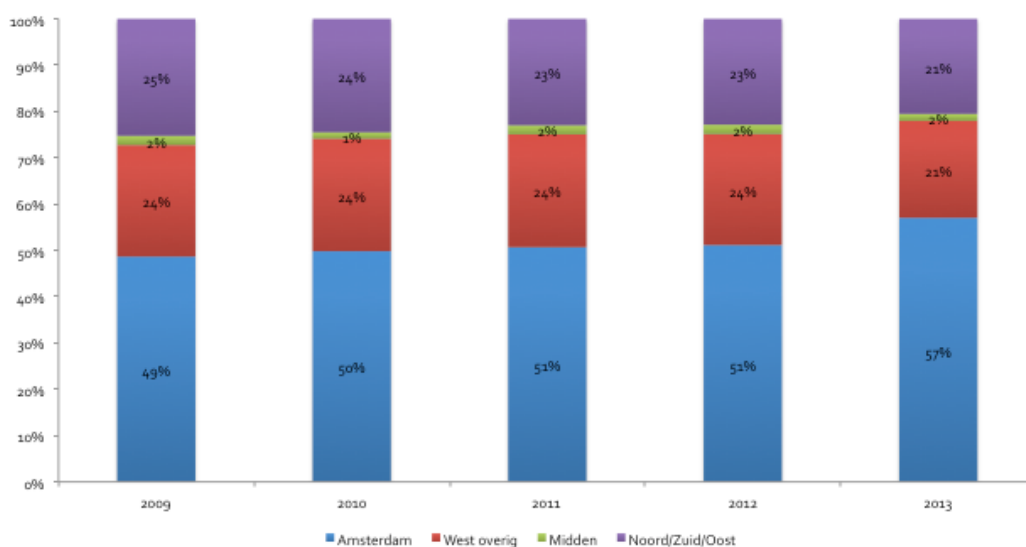
Afbeelding 7-14: Verdeling bezoeken aan musea in vier regio's (Museana panel; bron: Museumvereniging; bewerking: Rebel/APE)

Ontwikkeling bezoek aan musea in BIS panel per regio 2009-2013

Het beeld bij de BIS musea wijkt alleen in die zin af dat de regio Amsterdam ook al in de afgelopen jaren sterker vertegenwoordigd was. Dit heeft te maken met de samenstelling van het panel, en met name met de aanwezigheid van het Van Gogh Museum in het BIS panel.

Afbeelding 7-15: Verdeling bezoeken aan musea in vier regio's (BIS panel; bron: OCW; bewerking: Rebel/APE)

7.5.2 De bekostigingsmix

Uit zowel het BIS panel als het Museana panel blijkt dat de musea in Amsterdam een dominante positie hebben. Dit geldt zowel voor de omvang van de musea als voor het potentieel van de musea om eigen inkomsten aan te trekken. Aangezien de analyses van beide panels tot vergelijkbare uitkomsten leiden, focussen we hierbij op het Museana panel (2013). Wat betreft de omvang van de musea is het verschil evident: de gemiddelde totale baten van de Amsterdamse musea liggen rond 38,4 miljoen euro, in de andere regio's heeft het gemiddelde museum totale baten ter hoogte van tussen de 4 miljoen euro en de 6 miljoen euro. Voor de verdeling van de inkomstenbronnen zien we het volgende beeld:

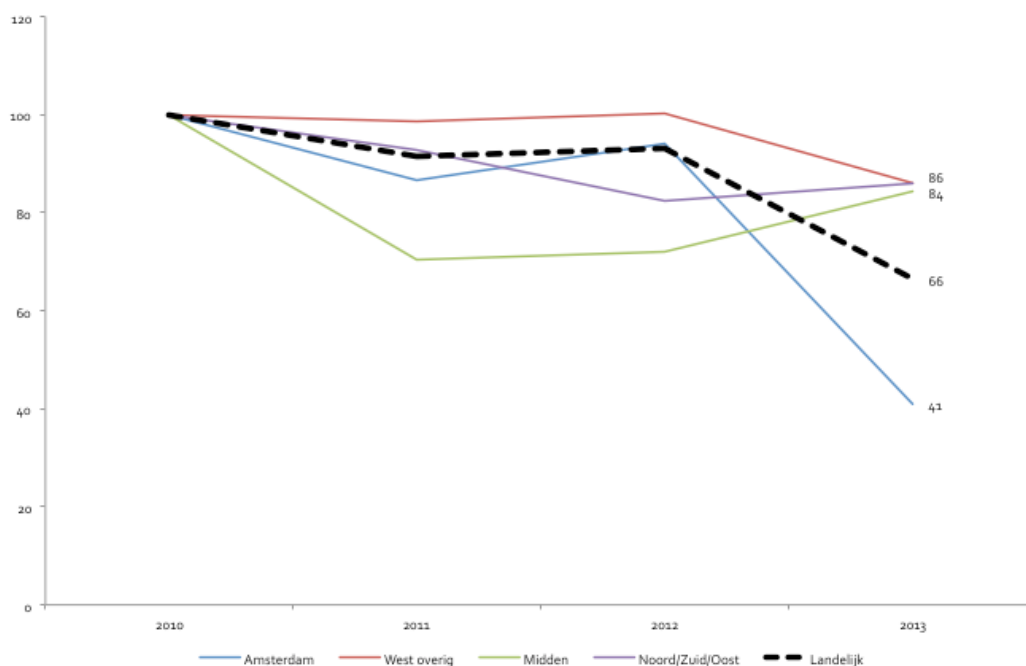
- In Amsterdam zijn 4 van de 42 musea (ca. 10%) gevestigd. Deze musea ontvangen 37% van de totale subsidie, trekken 57% van de totale publieksinkomsten en 91% van de totale sponsorinkomsten.
- In de regio 'West overig' zijn 20 van de 42 musea (ca. 48%) gevestigd. Deze musea ontvangen 40% van de subsidie, trekken 22% van de publieksinkomsten en 5% van de sponsorinkomsten.
- In de regio 'Midden' zijn 6 van de 42 musea (ca. 14%) gevestigd. Deze musea ontvangen 8% van de subsidie, trekken 5% van de publieksinkomsten en een minimaal aandeel van de sponsorinkomsten.
- In de regio 'Noord/Zuid/Oost' zijn 12 van de 42 musea (ca. 29%) gevestigd. Deze musea ontvangen 16% van de subsidie, trekken 16% van de publieksinkomsten en 3% van de sponsorinkomsten. In het BIS panel trekken deze musea overigens een duidelijk groter aandeel van de sponsorinkomsten, namelijk 16%.

Als we de analyse omdraaien en niet meer kijken naar de allocatie van de totale subsidie, publieksinkomsten en sponsorinkomsten, maar naar de bekostigingsmix per instelling, dan zien we dat de musea in Amsterdam voor 53% afhankelijk zijn van subsidie, de musea in de regio 'West overig' voor 73%, de musea in de regio 'Midden' voor 67% en de musea in de regio 'Noord/Zuid/Oost' voor 63%.

Ontwikkeling reële subsidie per bezoek

Ten slotte kunnen we de subsidie (na correctie voor de algemene prijsontwikkeling) relateren aan het aantal bezoeken. Hierbij zien we op landelijk niveau een dalende lijn: in de afgelopen jaren ontvangen de musea gemiddeld genomen steeds minder subsidie per bezoek.

Afbeelding 7-16: Reële subsidie per bezoek (index 2010=100; Museana panel; bron: Museumvereniging; bewerking: Rebel/APE)

Deze trend is het meest duidelijk in Amsterdam, en dan met name in 2013. Dit hangt, wederom, samen met de heropening van het Rijksmuseum. In de regio Midden en het gebied buiten de Randstad was er daarentegen in 2013 sprake van een lichte stijging. In absolute termen ligt de subsidie per bezoek in de regio Amsterdam bij 25,56 euro, in de regio West overig bij 40,85 euro, in de regio Midden bij 39,23 euro en in de rest van Nederland bij 24,91 euro.

7.6 Effect van de bezuinigingen

Om de effecten van de bezuinigingen op rijksniveau in de cultuurnotaperiode 2013-2016 in kaart te brengen, kunnen we een aantal analyses uitvoeren. In eerste instantie kunnen we kijken naar de toegekende bedragen en het aantal instellingen dat een meerjarige subsidie ontvangt. We gebruiken voor de cultuurnotaperiode 2009-2012 hiervoor het bedrag zoals opgenomen als 'subsidie 2009' in het subsidieplan 2009-2012 dat is gepubliceerd op de website cultuursubsidie.nl.⁴³ Ook voor de toekenningen 2013-2016 maken we gebruik van een bron die gepubliceerd is op dezelfde website.⁴⁴

Wellicht ten overvloede: instellingen met museale functie die vanuit de het ministerie van OCW in de periode 2009-2012 op een andere titel een subsidie hebben ontvangen, zijn in de volgende analyse niet meegenomen. Dit geldt ook voor instellingen die vanuit een ander rijksministerie een subsidie hebben ontvangen, en voor instellingen die te maken hebben met bezuinigingen van een andere overheidslaag.

Tabel 7-3: Aantal musea en toegekend basisbedrag in de subsidieperiodes 2009-2012 en 2013-2016 (bron: cultuursubsidie.nl; bewerking: Rebel/APE)

	<i>Aantal musea</i>	<i>Bedrag</i>
Periode 2009-2012	30	152.185.336 euro (basisbedrag 2009)
Periode 2013-2016	29	150.758.134 euro (basisbedrag 2013) voor 'musea' c.q. 164.343.715 euro (basisbedrag 2013) inclusief 'voormalige' musea die nu subsidie ontvangen onder een andere titel.

Het aantal musea dat een subsidie ontvangt, is nauwelijks veranderd, evenals het toegekende bedrag. Hierachter zitten een klein aantal veranderingen waarop we hierna één voor één ingaan.⁴⁵ Drie instellingen ontvangen in de subsidieperiode 2013-2016 geen subsidie meer, terwijl dit eerder wel het geval was. Voor elk van deze instellingen gelden echter specifieke omstandigheden:

- Het Nederlands Filmmuseum ontvangt geen subsidie meer als museum (artikel 3.23). De instelling is doorontwikkeld tot EYE Filminstituut, en ontvangt een (hogere) subsidie onder een andere noemer: als ondersteunende instelling film (artikel 3.33).
- Het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie ontvangt geen subsidie meer als museum (artikel 3.23), maar wel een (lagere) subsidie onder een andere noemer: als ondersteunende instelling kunsthistorische documentatie (artikel 3.24).

⁴³ http://www.cultuursubsidie.nl/downloads%20OCW/Bijlagen%201_2_3%20bij%20subsidieplan%202009-2012.pdf.

⁴⁴ http://www.cultuursubsidie.nl/downloads%20OCW/Bijlage_1_toekenningen_culturele_bis_2013-2016.pdf.

⁴⁵ Ook bij de musea die door één van de vier grote gemeentes structureel gesubsidieerd waren, is er sprake van weinig mutaties. Dit kunnen we analyseren met behulp van de gegevens in de datwarehouse van OCW. Zowel in 2012 als in 2013 zijn er 33 structureel gesubsidieerde musea, waarbij één museum dat in 2012 structureel gesubsidieerd werd, in 2013 geen structurele subsidie ontvangt, maar nog wel actief is. Andersom geldt voor ook één museum dat het in 2013 anders dan in 2012 wel een structurele subsidie ontvangt.

Hoofdstuk 7 - Trends musea

- De Hollandsche Schouwburg ontvangt geen subsidie meer als zelfstandig museum. De instelling gaat door samen met het Joods Historisch Museum, waarbij het basisbedrag van de Hollandsche Schouwburg is toegevoegd aan het basisbedrag van het Joods Historisch Museum.
- Het Geldmuseum in Utrecht heeft weliswaar in 2013 nog een subsidie van OCW ontvangen, maar is in feite opgehouden te bestaan, nu het geen structurele subsidie van OCW meer ontvangt voor de periode 2013-2016.
- Er is één instelling die eerder geen, maar in 2013 wel onderdeel uitmaakt van de BIS: het Glasmuseum in Leerdam.

Als we de subsidies die nu onder een andere titel worden verstrekt aan het Nederlands Filmmuseum (nu: EYE Filminstituut) en aan het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie meenemen, is het totale subsidiebedrag zelfs gestegen. Daarbij is wel op te merken dat andere subsidies gekort zijn: zo is de subsidie aan het Nationaal Historisch Museum en aan Erfgoed Nederland volledig gestopt. Daarnaast is er een generieke korting op alle instellingen in de BIS toegepast, ook op het budget van musea.

Ontwikkeling bij rijksge subsidieerde musea met een in 2013 lagere subsidie

Dat neemt niet weg dat individuele instellingen het wel degelijk met minder subsidie van OCW moeten doen. Dit betreft iets minder dan de helft van de instellingen – 11 van de 26 instellingen (exclusief Geldmuseum) die én in 2009-2012 én in 2013-2016 een subsidie als museum ontvangen, zijn er meer dan 1% op achteruit gegaan. In totaal betreft dit een korting van 2,9 miljoen euro: de instellingen ontvingen, bij elkaar opgeteld, in 2009 nog 17,4 miljoen euro subsidie van OCW, in 2013 is dit gedaald naar 14,5 miljoen euro, een korting van 16,8%. Door een nadere toespitsing van het BIS panel kunnen we tot een benadering komen van het effect van de bezuinigingen op deze instellingen.

In de tabel hieronder vergelijken we het 'kortingspanel' – bestaand uit de bovengenoemde 11 instellingen – met het 'breder' BIS panel, bestaand uit dezelfde 23 instellingen waarvoor in de rest van dit hoofdstuk trends zijn geanalyseerd.

Tabel 7-4: Ontwikkeling bekostigingsbronnen 'kortingspanel' en 'breed BIS panel' (bron: OCW; bewerking: Rebel/APE)

	'Kortingspanel' 2012	'Kortingspanel' 2013	Ontwikkeling 'kortingspanel'	'kortingspanel'	Ontwikkeling BIS panel	breed BIS panel
Totale baten	31.117.158	29.808.960	-4,2%			17%
Totale subsidie (Rijk, gemeente, provincie, overige publieke subsidieverstrekkers)	20.262.420	19.252.380	-5,0%			5%
Totale opbrengsten	6.762.356	6.144.890	-9,1%			35%
Totale bijdragen	4.092.382	4.411.690	7,8%			56%
Aantal bezoeken	653.830	742.530	13,6%			27%

We zien dat de korting op de OCW subsidie voor een groot deel is gecompenseerd. De totale subsidie van de 11 instellingen daalt 'maar' met 1 miljoen euro, terwijl de korting van OCW 2,9 miljoen euro bedroeg. Er is dus sprake van een substitutie-effect, waarbij de subsidies vanuit andere bronnen gestegen zijn. Ook de private bijdragen zijn gestegen, al is er sprake van een duidelijk minder sterke stijging dan bij het brede BIS panel. De opbrengsten van de 11 instellingen zijn gedaald, waarbij dit geldt voor alle opbrengstenbronnen. De meest belangrijke opbrengstenbron, de publieksinkomsten, daalden met 6,3% (van 5,3 miljoen euro naar 5,0 miljoen euro). Het aantal bezoeken steeg, maar minder sterk dan bij het brede BIS panel.

7.7 Conclusies

In het trendhoofdstuk geven we de trends in het aanbod, het aantal bezoeken, prijzen en de bekostigingsmix van de museumsector weer. De volgende tabel vat de belangrijkste trends samen.

Tabel 7-5: Belangrijkste observaties hoofdstuk musea (bron: OCW/Museumvereniging; bewerking: Rebel/APE)

Kenmerk	Jaarlijkse mutatie (in%)		
	2009-2012	2012-2013	2009-2013
Bezoeken (BIS panel)	3,6%	26,7%	8,9%
Bezoeken (Museana panel, vanaf 2010)	5,2%	38,5%	15,3%
Verkochte Museumkaarten	9,9%	11,7%	10,3%
Bezoeken aan musea met behulp van de Museumkaart	13,2%	27,1%	16,6%
Reële publieksinkomsten per betaald bezoek (Inkomsten per bezoek na correctie voor de stijging van het algemeen prijspeil, BIS panel)	-1,4%	6,2%	0,5%
Reële publieksinkomsten per betaald bezoek (Inkomsten per bezoek na correctie voor de stijging van het algemeen prijspeil, Museana panel, vanaf 2010)	4,3%	10,2%	6,2%
Reële prijs concurrerende vrijetijdsbestedingen (Consumentenprijsindex diensten cultuur en recreatie)	1,1%	-0,2%	0,8%

De belangrijkste conclusies van het hoofdstuk luiden:

- Alle trends worden in belangrijke mate bepaald door de heropening van het Rijksmuseum in Amsterdam. Dat geldt vooral voor de ontwikkeling van het aantal bezoeken, maar ook voor veranderingen in de bekostigingsmix en in de gemiddelde publieksinkomsten per bezoek.

- Bij de BIS musea was er tussen 2009 en 2012 sprake van een groei van het aantal bezoeken met 11%, en vervolgens in 2013 van een verdere groei met 27%.
- Het bezoek aan musea met behulp van de Museumkaart is in de afgelopen jaren eerst gestaag, en na 2012 sterk gegroeid. Werden er in 2009 nog zo'n 3,5 miljoen bezoeken afgelegd aan musea met behulp van de Museumkaart, waren het er in 2013 al 6,4 miljoen. De groei van het aantal bezoeken correspondeert met een stijging van het aantal verkochte Museumkaarten: van 675.000 in 2009 naar 1.000.000 in 2013. Het valt op dat het aantal afgelegde bezoeken meer stijgt dan het aantal verkochte Museumkaarten. Anders gezegd: de gemiddelde eigenaar van een Museumkaart gaat vaker naar een museum. Deze trend was al zichtbaar tussen 2009 en 2012 en zet door in 2013.
- Bij de BIS musea was er, na enkele jaren van (in reële termen) redelijk constante publieksinkomsten per betaald bezoek, in 2012 sprake van een dip en in 2013 sprake van een stijging (plus 9%). Het feit dat de gemiddelde toegangsprijs in 2013 sterk is gestegen, hangt samen met het feit dat meer bezoeken worden uitgebracht aan een museum met een (relatief) hoge toegangsprijs, het Rijksmuseum. De stijging van de gemiddelde publieksinkomsten per bezoek betekent dus niet automatisch dat ticketprijzen zijn gestegen.
- De subsidies stijgen in de jaren 2009 t/m 2013 minder sterk dan zowel de totale baten als ook de overige batenposten (opbrengsten en bijdragen). Dit heeft een verschuiving in de bekostigingsmix tot gevolg met een dalende subsidie-afhankelijkheid. Deze ligt in 2013 rond de 60%.
- Uit de analyse blijkt dat de musea in Amsterdam een dominante positie hebben. Dit geldt zowel voor de omvang van de musea als voor het potentieel van de musea om eigen inkomsten aan te trekken. In Amsterdam zijn 4 van de 42 musea (ca. 10%) gevestigd. Deze musea ontvangen 37% van de totale subsidie, trekken 57% van de totale publieksinkomsten en 91% van de totale sponsorinkomsten.
- De trends bij de instellingen die te maken hebben met een teruglopende rijkssubsidie, zijn duidelijk negatiever dan de trends bij het geheel van de rijksgesubsideerde musea.

8 Trends beeldende kunsten

8.1 Inleiding

De sector Beeldende Kunsten⁴⁶ (BK) verschilt qua complexiteit en diversiteit enigszins van de andere sectoren die in dit onderzoek onder de loep worden genomen. De complexiteit heeft (onder andere) te maken met de belangrijke rol van individuen en met de diversiteit aan actoren, zowel aan de aanbod- als aan de vraagkant. Daarnaast heeft, zoals in veel culturele sectoren, de overheid een belangrijke rol in de sector BK. Deze factoren tezamen maken een analyse van de economische ontwikkelingen in de sector beeldende kunsten complex. We gaan eerst nader in op de genoemde factoren.

8.2 Relevante factoren voor de economische analyse

In 2009 is in opdracht van het ministerie van OCW een voorstudie opgesteld voor een sectormonitor beeldende kunsten. In deze voorstudie zijn onder andere de relevante vragen in kaart gebracht als het gaat om de economie van de sector. Er zijn negen vragen geïdentificeerd: *Hoeveel geld gaat er om in de sector? Hoe groot is de vraag naar beeldende kunst en wat geven consumenten eraan uit? Hoe is de vraag naar beeldende kunst samengesteld? Waaraan besteden consumenten hun uitgaven voor beeldende kunst? Wáár besteden consumenten hun uitgaven voor beeldende kunst? Hoeveel werkgelegenheid biedt de sector? Hoe staat het met de inkomenspositie van kunstenaars? Waar halen kunstenaars hun inkomsten vandaan (regionaal, landelijk, internationaal)? Wat is de financiële positie van beeldende kunstinstellingen en –bedrijven?*

Deze verzameling van vragen duidt op een benadering vanuit drie invalshoeken: er zijn relevante factoren met betrekking tot (1) de productie van kunst, (2) de presentatie en verkoop van kunst en (3) de vraag naar kunst. Binnen deze drie invalshoeken is sprake van een complex samenspel van actoren: kunstenaars, consumenten, galleries, presentatie-instellingen, bedrijven, musea, veilingen, etc.

Hieronder schetsen we enkele relevante factoren aan de hand van de drie invalshoeken. Ook gaan we in op de rol van de overheid. De opsomming is niet bedoeld als limitatief – het gaat er vooral om aan de hand van een aantal factoren te schetsen hoe complex de sector BK is.

⁴⁶ In het kader van dit onderzoek sluiten we voor de definitie van 'Beeldende Kunsten' aan bij de sectormonitor die in opdracht van OCW in 2011 is opgesteld. Onder Beeldende Kunst wordt daarbij verstaan 'hedendaagse kunstwerken die het resultaat zijn van een creatief proces van een individu of groep individuen en die zowel een permanente als niet-permanente en fysiek als niet-fysieke vorm kunnen hebben. Daarbij gaat het niet om kunstwerken die als podiumkunsten, vormgeving, architectuur, bouwkunst of film zijn aan te merken'. Dit is een brede definitie die vooral definieert wat Beeldende Kunsten niet is. Dit feit laat al zien dat het om een buitengewoon complexe sector gaat.

8.2.1 Er is geen volledig beeld van de productie van beeldende kunst

In de andere sectoren die we in dit onderzoek onder de loep nemen, worden activiteiten vooral uitgevoerd door rechtspersonen, concreet meestal stichtingen. Dat geldt voor bijvoorbeeld theatergezelschappen en poppodia. Ook in de niet-gesubsidieerde sectoren hebben we te maken met rechtspersonen, bijvoorbeeld bij de vrije theaterproducenten en de bioscopen. Films worden over het algemeen door private bedrijven geproduceerd. De (uitvoerende) kunstenaars in deze voorbeelden zijn meestal in dienst van of verbonden aan een rechtspersoon. Om activiteiten en financiële stromen in kaart te brengen, kan gebruik worden gemaakt van de cijfers van deze rechtspersonen. Omdat het om een overzichtelijk aantal instellingen gaat die verantwoordelijk zijn voor het grootste gedeelte van de activiteiten en financiële stromen, maar ook voor een groot deel van de werkgelegenheid, is dit een onderzoeksroute die goed te operationaliseren is. In het onderhavige onderzoek wordt dan ook voor alle sectoren gekozen voor een analyse op het niveau van rechtspersonen.

Voor de BK ligt de zaak anders. Meer dan in de andere sectoren werken beeldende (lees: scheppende) kunstenaars zelfstandig of in kleine, niet juridisch geformaliseerde samenwerkingsverbanden. Ook is een groot aantal kunstenaars voor een (soms klein, soms groot) deel van hun levensonderhoud afhankelijk van andere activiteiten dan het produceren van kunst.⁴⁷ Hierin vertonen beeldend kunstenaars overeenkomsten met bijvoorbeeld schrijvers.

Een en ander heeft twee relevante consequenties voor dit onderzoek. Ten eerste is dataverzameling voor een groot aantal actoren ingewikkeld, puur omdat het gaat om een groot aantal individuele kunstenaars die niet georganiseerd zijn, die niet op een uniforme manier dan wel gezamenlijk op sectorniveau rapporteren en die meestal geen rapportageverplichting hebben tegenover een subsidieverstrekker.^{48,49} En ten tweede, als gevolg hiervan, kunnen we in het kader van dit onderzoek geen uitspraak doen over de economische ontwikkeling in de sector BK, voor zover het individuele kunstenaars betreft. Dit betekent nadrukkelijk niet dat we de betekenis van de individuele kunstenaars onderschatten, in tegendeel: die betekenis is groot, maar een analyse van de economische positie van de individuele kunstenaar valt (op dit moment) buiten de scope van dit onderzoek. Er worden op dit moment wel gegevens over individuele kunstenaars verzameld, voor de periodieke CBS publicatie 'kunstenaars in breder perspectief'. Deze kan op dit moment echter nog niet worden benut.

8.2.2 Verkoop- en presentatiekanalen zijn divers en in veel gevallen informeel

In veel culturele sectoren is een beperkt aantal verkoopkanalen aan te wijzen waarvan cijfers op geaggregeerd niveau beschikbaar zijn. Een voorbeeld hiervan zijn de podiumkunsten: uitvoeringen

⁴⁷ Zie bijv. van Winkel, Gielen, Zwaan (2012): De hybride kunstenaar (p. 40).

⁴⁸ Het rijksbrede Uniforme Subsidiekader (USK) en veel subsidiekaders op decentraal niveau bepalen dat onder een bepaald drempelbedrag geen verantwoording over de kosten afgelegd dient te worden. Individuele kunstenaars, voor zover ze subsidie ontvangen, ontvangen in bijna alle gevallen een bedrag dat onder het drempelbedrag ligt.

⁴⁹ De rapportageverplichting is niet in strikte zin een voorwaarde voor dataverzameling. In dit onderzoek worden gegevens echter op het niveau van de subsidieverstrekkers verzameld, om op een efficiënte manier aan betrouwbare data te komen.

worden door gezelschappen geproduceerd, maar er is een podium (of een festival) nodig om 'het product naar de klant' te brengen. Gegevens worden hierbij vaak geregistreerd door brancheorganisaties of subsidieverstrekkers. Een ander voorbeeld zijn de bioscopen, waarbij het aanbod geregistreerd is bij de NVB.

De presentatie en de verkoop van beeldende kunsten zijn daarentegen diverser. Deze worden verzorgd door galerieën, kunstuitleencentra, musea, festivals en beurzen, presentatie-instellingen en veilingen. De verkoop vindt daarbij soms plaats voor rekening en risico van bijvoorbeeld een galerie, in andere gevallen treedt de galerie op als intermediair. Rechtstreekse verkoop en/of presentatie door de kunstenaars aan de consument vindt eveneens plaats, evenals productie in opdracht, of verkoop met behulp van een bemiddelaar die zelf geen presentatie van kunst verzorgt. De vraag naar beeldende kunst betreft kortom een combinatie van bezoeken en aankoop.

Gevolg voor dit onderzoek is dat, evenals de productie, ook de presentatie- en verkoopkanalen van beeldende kunsten niet volledig in kaart zijn gebracht. Daarbij kan nog worden opgemerkt dat een deel van de productie niet wordt aangeboden omdat het niet gemaakt is om te verkopen. Er moet een selectie gemaakt worden van verkoopkanalen waarvoor de afzet nader kan worden geanalyseerd. Voor een belangrijk deel van de verkoopkanalen is dit nu niet mogelijk omdat voor die kanalen niet op een gecentraliseerde en/of gestructureerde manier gegevens worden bijgehouden.

Daarbij komt dat de 'beeldende kunstwereld' (evenals andere sectoren zoals bijvoorbeeld de film) internationaal is. Het binnenlandse en buitenlandse aanbod van beeldende kunst is niet volledig uit te splitsen. Binnen dezelfde presentatie- en verkoopkanalen wordt kunst van Nederlandse en buitenlandse kunstenaars naast elkaar gepresenteerd en verkocht. Ook is er veelal sprake van co-producties tussen Nederlandse en buitenlandse kunstenaars.

8.2.3 De vraag naar beeldende kunst kent meerdere vormen

Ook over de vraagzijde van de sector beeldende kunst is een aantal noties te maken. Ook hier zijn diverse actoren actief en verschillen de relaties die zij aangaan. De totale vraag bestaat uit de optelsom van de vraag bij overheid, bedrijven en particulieren. Dit is een verschil met bijvoorbeeld de Filmsector. Bioscoopbezoeken worden door individuen afgelegd, niet door bijvoorbeeld bedrijven. Bij de podiumkunsten zien we overigens ook een steeds grotere rol voor bedrijven aan de vraagzijde.

Een publieke of private partij die kunst wil bezitten kan een opdracht geven aan een kunstenaar, of een bestaand kunstwerk kopen. De partijen streven uiteenlopende doelen na, bijvoorbeeld verzamelen om te bezitten of om te presenteren of aankoop van kunst als investering. Ook de mate waarin beeldende kunst in de openbare ruimte wordt gewenst, is een factor aan de vraagkant: overheden én private partijen investeren hierin.

Maar er is lang niet altijd sprake van de behoefte om kunst te kopen of te 'hebben'. Wie niet wil kopen kan vaak ook huren, lenen of leasen. En bij veel mensen is er niet zozeer behoefte om kunst te 'hebben', maar juist om kunst te ervaren en te bekijken. De vraag kan zich dan manifesteren bijvoorbeeld door het afleggen van een bezoek aan een museum, een galerie of een presentatie-instelling of door het actief deelnemen aan bijvoorbeeld debatten en symposia.

8.3 Onze aanpak: meerdere perspectieven

Samengevat is de BK sector complex, zowel door de diversiteit van (economische relaties tussen) actoren, als ook door het feit dat veel productie, presentatie, aanbod en vraag 'buiten zicht' plaatsvindt: anders dan in andere sectoren (bijvoorbeeld in de podiumkunsten) zijn er in de beeldende kunsten geen centrale 'verzamelplekken' van data die vervolgens geanalyseerd kunnen worden. Voor ons onderzoek betekent dit dat we op dit moment niet pretenderen volledig zicht te krijgen op de BK sector.

In het navolgende schetsen wij onze aanpak. Deze is erop gericht een economische analyse van de sector beeldende kunsten uit te voeren, waarbij rekening wordt gehouden met de genoemde restricties. Deze restricties leiden vooral tot het inzicht dat 'de' indicator voor de economische ontwikkeling van de Beeldende Kunsten niet bestaat. De sector is te divers om op een eenduidige manier vast te stellen hoe de sector ontwikkelt.

Voor dit onderzoek kiezen we er daarom voor de sector via diverse invalshoeken te benaderen, wetende dat deze methode geen volledig beeld kan bieden, maar dat de combinatie van de invalshoeken wel relevante inzichten zou kunnen opleveren. Vanwege eerder genoemde redenen maakt de positie van de individuele kunstenaar hier geen onderdeel van uit. De invalshoeken hebben we vooral gekozen in afhankelijkheid van de beschikbaarheid van data. Ook musea, die een belangrijke rol spelen in de vraagkant van beeldende kunst, worden daarom buiten beschouwing gelaten.

Concreet gaat het om:

- KunstKoopregeling – deze geeft een indicatie over de ontwikkeling van de vraag van een deel van de particuliere consumenten.
- Meerjarig gesubsidieerde presentatie-instellingen⁵⁰ (BIS + Mondriaan) – dit geeft een beeld van de prestaties, de financiën en de bezoekersaantallen van een aantal instellingen.
- Bestaand onderzoek Panteia en Motivaction – deze onderzoeken geven een beeld van de ontwikkelingen van galeries (onderzoek Panteia) enerzijds en van het consumptiegedrag van een deel van de particulieren (onderzoek Motivaction) anderzijds.
- Additionele data-uitvraag en enquête via De Zaak Nu – dit geeft in aanvulling op de analyse van meerjarig gesubsidieerde instelling een breder beeld van de prestaties, de financiën en de bezoekersaantallen van presentatie-instellingen.

⁵⁰ In dit onderzoek wordt apart aandacht besteed aan de sector musea.

8.4 Trendanalyse

8.4.1 Galeries

We benaderen het aanbod in de beeldende kunsten door te kijken naar twee groepen instellingen die op verschillende manieren kunst aanbieden. Ten eerste zijn er de galeries waar kunst tentoongesteld, maar vooral verkocht wordt. En ten tweede zijn er de presentatie-instellingen die, naast een aantal andere functies (zoals onderzoek), een duidelijke focus op het tentoonstellen van beeldende kunst kennen.

Onderzoeksbureau Panteia heeft in 2014 een onderzoek uitgevoerd naar de ontwikkelingen bij galeries voor hedendaagse beeldende kunst. Op verzoek van het ministerie van OCW zijn vragen over de omzetontwikkeling toegevoegd aan de door Panteia uitgevoerde enquête. Uit het onderzoek blijkt dat het aantal galeries in de afgelopen jaren sterk is afgenomen: anno 2014 zijn er zo'n 475 galeries voor hedendaagse kunst, 14% minder dan nog in 2010. De afname is bijzonder sterk bij 'jonge' galeries en in het landelijke gebied.

De bestaande galeries organiseren minder exposities dan in 2010, de deelname aan beurzen stijgt daarentegen. Ten slotte daalt de omzet van de galeries, sectorbreed van 120 miljoen euro in 2009 naar 87 miljoen euro in 2013. Panteia berekent dit getal in het onderzoek door middel van extrapolatie, immers, niet voor alle galeries zijn gegevens beschikbaar. Kijken we alleen naar de 150 galeries waarvoor voor de jaren 2012 en 2013 omzetcijfers beschikbaar zijn, zien we een daling van 35 miljoen euro naar 30,37 miljoen euro (min 13%). Dat laat zien dat de daling in de sector niet alleen is veroorzaakt door 'minder galeries', maar ook door minder omzet in bestaande galeries. De 150 galeries verwachten voor 2014 een verdere daling van de omzet, namelijk naar 29 miljoen euro (min 4%).

8.4.2 Presentatie-instellingen

Door het ministerie van OCW zijn zes presentatie-instellingen opgenomen in de basisinfrastructuur. Voor deze zes instellingen zijn meerjarige financiële gegevens beschikbaar (2009 t/m 2013), zodat een trendanalyse van de bekostigingsbronnen mogelijk is. Voor deze analyse maken we in het kader van dit onderzoek een onderscheid tussen drie bekostigingsbronnen:

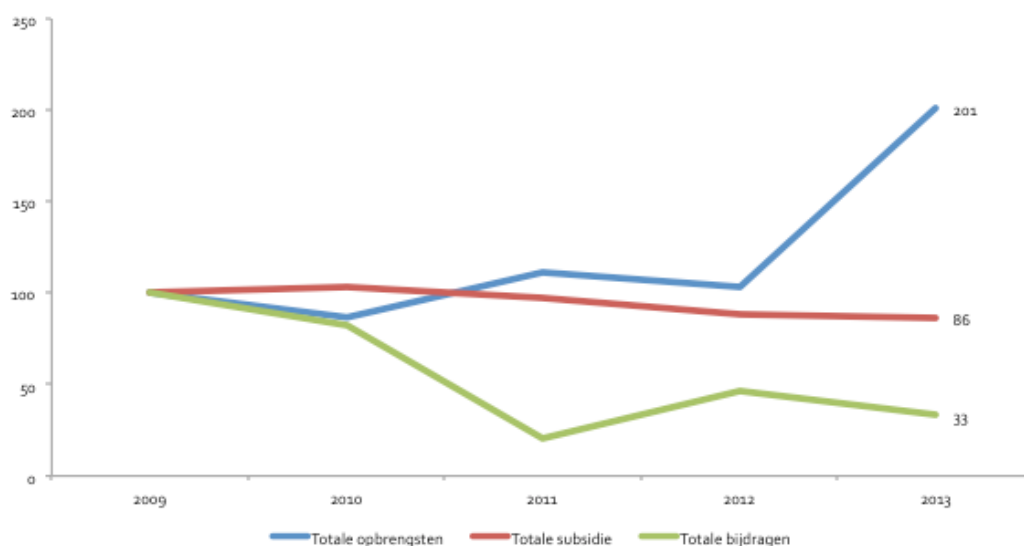
- Subsidies: dit zijn bijdragen van het ministerie van OCW of een ander ministerie, van een cultuurfonds, van een decentrale overheid of van de Europese Unie. Hieronder vallen zowel exploitatie- als huursubsidies, en zowel structurele als incidentele subsidies.
- Opbrengsten: dit zijn bijdragen van private partijen waar een tegenprestatie tegenover staat. Voorbeelden zijn publieksinkomsten (tegenprestatie: toegang tot culturele activiteiten), sponsorinkomsten (tegenprestatie: zichtbaarheid van een merk) en inkomsten uit horeca en merchandising.
- Overige bijdragen uit private middelen: dit zijn bijdragen van private partijen (personen of bedrijven) waar geen (directe) tegenprestatie tegenover staat. Voorbeelden hiervoor zijn bijdragen van private fondsen en giften van bedrijven of vriendenverenigingen.

Hoofdstuk 8 - Trends beeldende kunsten

Hierbij zien we dat de totale subsidie die de presentatie-instellingen ontvangen, een teruglopende trend kennen: in 2013 lagen de totale subsidies aan deze instellingen ca. 6% lager dan in 2009. Daarbij ontvangen de instellingen ca. 45% van hun subsidie van het Rijk en ca. 41% van de desbetreffende gemeente. Deze verhouding tussen rijks- en gemeentelijke subsidie is sinds 2009 constant.

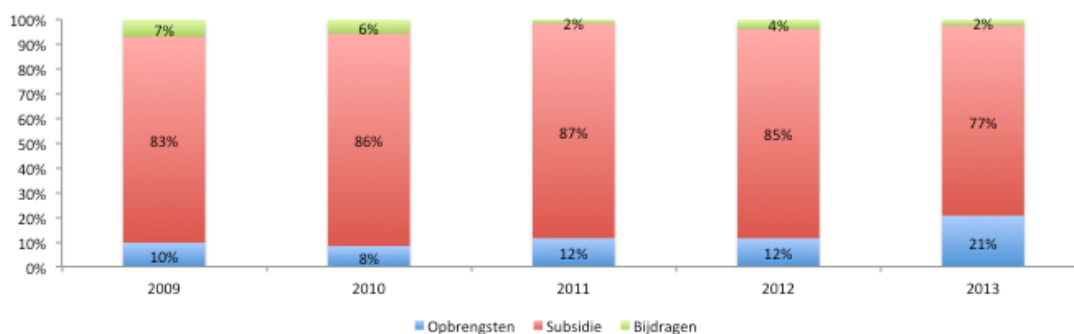
De opbrengsten van de zes instellingen zijn in 2013 ten opzichte van 2009 in reële termen verdubbeld, waarbij bijna de gehele stijging in 2013 heeft plaatsgevonden: tussen 2009 en 2012 was er sprake van een stijging van 10%, tussen 2012 en 2013 van een verdere verdubbeling. De stijging betreft daarbij bijna alle opbrengstencategorieën, alleen de indirecte inkomsten liggen in 2013 lager dan in 2009.

Afbeelding 8-1: Reële ontwikkeling inkomstenbronnen presentatie-instellingen in de BIS (index 2009=100; bron: OCW; bewerking: Rebel/APE)

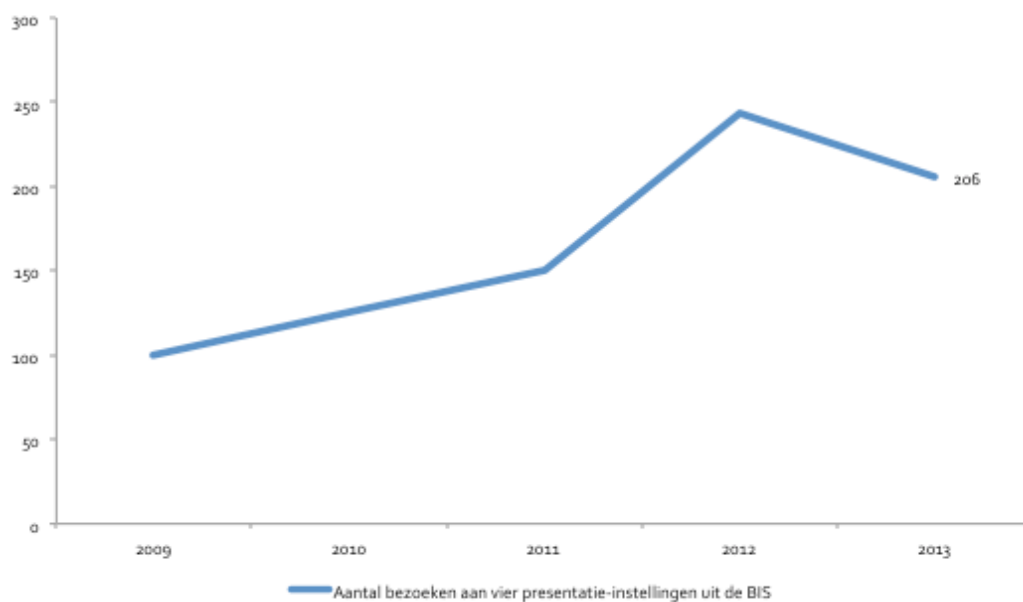
Een en ander leidt tot verschuivingen in de bekostigingsmix. In de jaren 2009 t/m 2012 haalden de zes presentatie-instellingen 'maar' 8-12% van hun baten in de vorm van opbrengsten binnen, en lag de subsidie-afhankelijkheid op ca. 85%. In 2013 is er sprake van een duidelijk lagere subsidie-afhankelijkheid: tegenover 72% subsidie-inkomsten staan nu 21% opbrengsten.

Afbeelding 8-2: Verdeling inkomstenbronnen presentatie-instellingen in de BIS (index 2009=100; bron: OCW; bewerking: Rebel/APE)

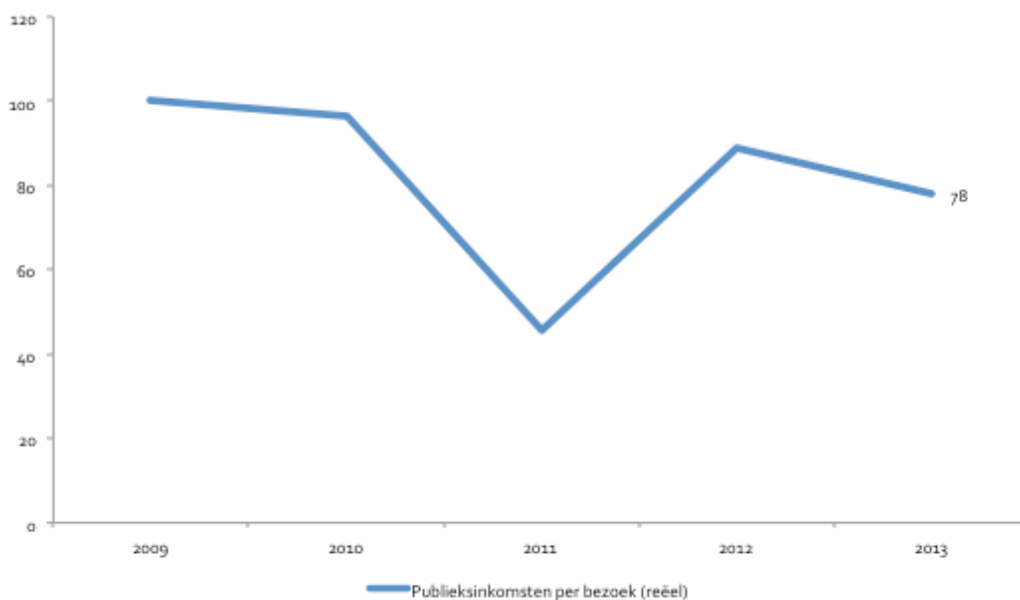
Voor vier van de zes BIS-instellingen zijn betrouwbare gegevens beschikbaar over het aantal bezoeken. Hierbij zien we dat het aantal bezoeken in de periode 2009-2013 meer dan verdubbeld. Daarbij is er in 2013 wel sprake van een teruggang ten opzichte van 2012.

Afbeelding 8-3: Aantal bezoeken aan vier van de zes presentatie-instellingen in de BIS (index 2009=100; bron: OCW; bewerking: Rebel/APE)

Voor deze vier instellingen kunnen we ook de gemiddelde publieksinkomsten per bezoek berekenen. Deze liggen in 2013 bij 2,21 euro. In de periode is dit bedrag in reële termen met 22% gedaald, waarbij er in 2011 sprake was van een dip.

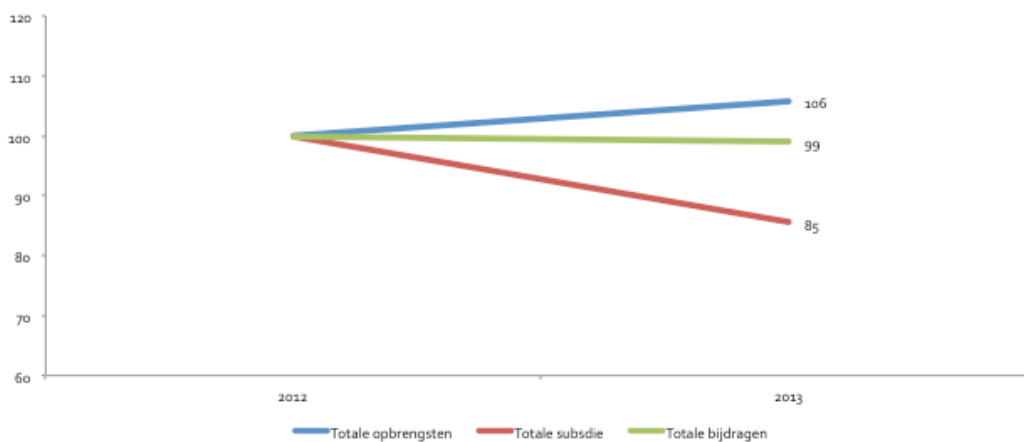
Afbeelding 8-4: Reële publieksinkomsten per bezoek aan vier van de zes presentatie-instellingen in de BIS (index 2009=100; bron: OCW; bewerking: Rebel/APE)

Voor een breder beeld van de situatie bij de presentatie-instellingen is een gegevens-uitvraag gedaan bij de leden van brancheorganisatie De Zaak Nu. Met behulp van deze bronnen kunnen we een panel samenstellen van 24 presentatie-instellingen waarvoor gegevens beschikbaar zijn voor de jaren 2012 en 2013. Twee van de leden van dit panel zijn door OCW gesubsidieerde instellingen.

De financiële analyse van de instellingen in het panel laat over de hele breedte een dalende lijn zien. De totale baten dalen met 10,3%. Daarbij dalen de subsidies met 14,5%, terwijl de opbrengsten met 5,8% stijgen. De private bijdragen veranderen nauwelijks (min 1%).

Afbeelding 8-5: Ontwikkeling inkomstenbronnen presentatie-instellingen (index 2012=100; bron: data-uitvraag leden De Zaak Nu; bewerking: Rebel/APE)

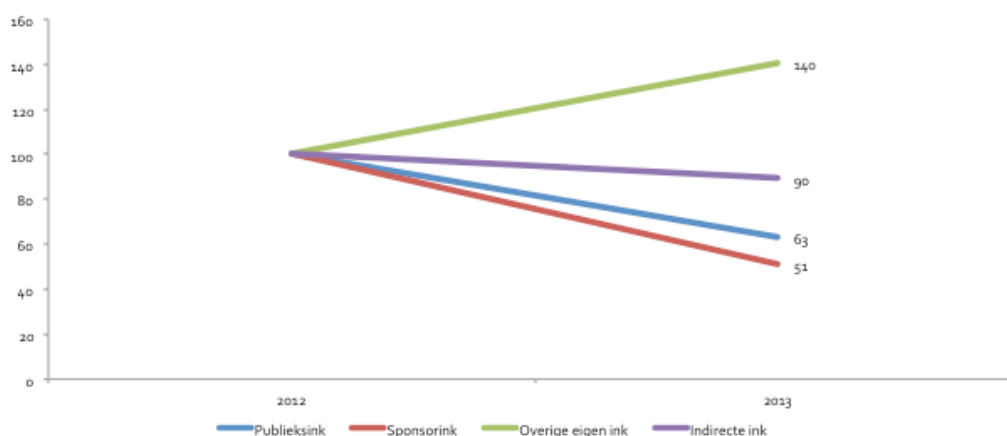

Daarmee is er in de bekostigingsmix sprake van een afname van de subsidieafhankelijkheid: in 2012 ontvingen de instellingen in het panel nog 77,5% van hun totale baten uit een publieke bron, in 2013 is dit nog maar 73,9%. Het aandeel van de opbrengsten stijgt daarentegen van 17% naar 20,1%. Daarmee is de bekostigingsmix van het bredere panel in hoge mate vergelijkbaar met de bekostigingsmix van de zes door OCW gesubsidieerde instellingen.

Een open vraag is of de verandering in de bekostigingsmix het begin is van een trend of een incidentele ontwikkeling. Voor het jaar 2014 kunnen we toewerken naar een werkhypothese. Aangezien de subsidies van meerdere subsidiegevers in de periode 2013-2016 lager zijn dan in de eerdere periode, zal er in een aantal gevallen sprake zijn van een frictiekostensubsidie, of van het vervangen van structurele subsidie door projectsubsidie. De hoogte van deze subsidievormen kunnen we in het kader van dit onderzoek voor het panel niet bepalen, maar het is aannemelijk dat de totale structurele subsidie nog iets duidelijker is gedaald dan in deze analyse zichtbaar wordt. Het feit dat er sprake is van frictiekostensubsidies, wijst in meer algemene zin op de manier waarop bezuinigingen werken: als een structurele subsidie wordt afgebouwd, dan kost dit de overheid in het eerste jaar vaak extra geld, om dan in de volgende jaren tot besparingen te leiden. Als we dit mechanisme toepassen op de presentatie-instellingen, dan volgt de werkhypothese dat de impact van de bezuinigingen pas in 2014 en 2015 in de jaarcijfers zichtbaar wordt.

Hoewel de opbrengsten met 5,8% stijgen, geldt dit niet voor alle onderdelen van de opbrengsten. Sterker nog, de aparte onderdelen van de categorie opbrengsten laten een zeer uiteenlopend beeld zien: terwijl de overige opbrengsten met 40,5% stijgen, dalen de andere posten: de publieksinkomsten met 36,8%, de sponsorinkomsten met 48,8% en de indirecte inkomsten met 10,5%. Dit duidt erop dat hard gewerkt is aan het aanboren van 'nieuwe' inkomstenbronnen, maar dat daarbij minder activiteiten met entreeheffing worden georganiseerd, zodat de publieksinkomsten dalen.

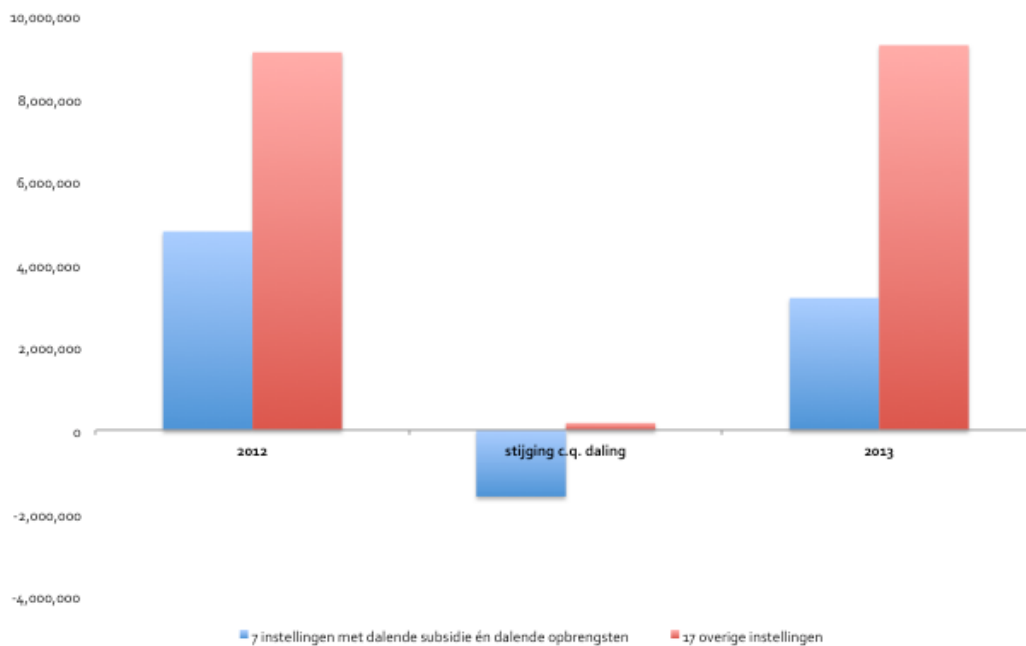
Afbeelding 8-6: Ontwikkeling opbrengstenbronnen presentatie-instellingen (index 2012=100; bron: data-uitvraag leden De Zaak Nu; bewerking: Rebel/APE)

Ook bij de subsidies zien we een verschil tussen de verschillende posten, waarbij wel geldt dat de inkomsten uit alle subsidiebronnen zijn gedaald. De inkomsten vanuit het Rijk (incl. fondsen) dalen met 9,6%, de subsidies vanuit de gemeenten met 13,4%. De subsidies vanuit provincies dalen sterker (met 34%), maar deze vertegenwoordigen ook slechts rond 5% van de totale subsidies.

Het beeld voor de gehele sector is dus gemengd – dalende subsidies en totale baten, stijgende opbrengsten. Daarbij laten de cijfers wel een duidelijke tweedeling zien. Er zijn 12 instellingen die in 2013 minder subsidie hebben gekregen dan in 2012, en ook 12 instellingen die in 2013 minder opbrengsten hebben binnengehaald dan in 2012. Sommige instellingen is het gelukt om een teruggang bij de ene categorie (deels) te compenseren door een stijging bij de andere categorie. Dat geldt echter niet voor alle instellingen: zeven instellingen hebben te maken met én teruglopende subsidies én teruglopende opbrengsten. Als we nader inzoomen op deze zeven instellingen, zien we dat de totale baten van deze instellingen met gemiddeld 34% teruglopen. In absolute getallen: de totale baten van deze zeven instellingen dalen van 4,8 miljoen euro in 2012 naar 3,2 miljoen euro in 2013. De instellingen zijn verantwoordelijk voor meer dan 100% van de daling van de totale baten van het gehele paneel, met andere woorden: de overige instellingen kennen, bij elkaar opgeteld, geen daling, maar juist een stijging.

Afbeelding 8-7: Ontwikkeling totale baten presentatie-instellingen, 7 instellingen met dalende subsidie en dalende opbrengsten vs. 17 overige instellingen (in euro; bron: data-uitvraag leden De Zaak Nu; bewerking: Rebel/APE)

Tenslotte kunnen we nog inzoomen op de kostenbeheersingsstrategieën van de instellingen in het panel. Hierbij zien we dat hoogte van de personele beheerlasten nauwelijks verandert (plus 0,8%), terwijl de materiële beheerlasten met 14,3% dalen. Bij de activiteitenlasten is het andersom. De personele activiteitenlasten dalen veel sterker (met 26%) dan de materiële activiteitenlasten (min 2,5%).

8.4.3 Effecten van de bezuinigingen

Door het Rijk (OCW of Mondriaan Fonds) gesubsidieerde instellingen worden in alle gevallen ook door een gemeente gesubsidieerd. Sterker nog, in veel gevallen is een gemeente de grootste subsidiegever. Dit duidt op een verschil tussen de beeldende kunsten en de podiumkunsten. Terwijl in de producerende podiumkunsten het Rijk (OCW en het FPK) de centrale rol in het bestel speelt, zijn dat bij de beeldende kunsten de gemeentes. Dit is belangrijk om te weten bij de duiding van de analyse van het 'watervaleffect' hieronder. Immers, het betekent dat de analyse alleen betrekking heeft op een deel van de presentatie-instellingen, namelijk de instellingen die voldoen aan een duidelijk gedefinieerd criterium: 'in 2012 structureel gesubsidieerd door OCW, het Mondriaan Fonds of een G4 gemeente'.

De tabel hieronder vat samen hoeveel presentatie-instellingen in 2012 en in 2013 structureel gesubsidieerd werden c.q. worden door OCW en het Mondriaan Fonds.

Tabel 8-1: Meerjarig gesubsidieerde instellingen, BIS en Mondriaan Fonds (bron: OCW/Mondriaan Fonds; bewerking: APE/Rebel)

	2012	2013
Aantal BIS instellingen	12	6
Aantal instellingen Mondriaan Fonds	27	18

Eén manier om de effecten van de bezuinigingen te achterhalen is de analyse van een mogelijk 'watervaleffect'. Hierbij is de veronderstelling dat de bezuinigingen bij de rijksoverheid ertoe leiden dat minder instellingen in aanmerking komen voor een BIS-subsidie of voor een subsidie van een rijkscultuurfonds. De afvallende instellingen komen terecht bij gemeenten. Hier herhaalt zich het effect, omdat ook de gemeenten moeten bezuinigen. Zo'n watervaleffect zou zich dus voordoen, als veel oud-BIS instellingen nu bij het Mondriaan Fonds zitten, oud-Mondriaan instellingen nu bij de gemeente, en eerder door gemeentes gesubsidieerde instellingen afvallen. Daarmee, en dat is de werkhypothese van het 'watervaleffect', leiden de bezuinigingen bij het rijk uiteindelijk tot het verdwijnen van kleinere instellingen.

De tabel hieronder vat de uitkomsten van de analyse samen.

Tabel 8-2: Watervaleffect bij presentatie-instellingen⁵¹ (bron: OCW; bewerking: Rebel/APE)

	2012 BIS	2012 MF	2012 G4 Gem
2013 BIS	6	0	0
2013 MF	4	16	1
2013 Gem	1	5	14
2013 nog actief	0	5	1
2013 gestopt	1	1	0

Uit de analyse blijkt dat er op dit moment geen sprake is van een watervaleffect. Van de oude BIS instellingen worden in 2013 nog steeds 10 van de 12 (83%) door de rijksoverheid gesteund. Van de instellingen die tot 2012 bij het Mondriaan Fonds zaten, zijn dit 16 van de 27 (59%).⁵² Dit is weliswaar minder, maar aangezien bijna alle instellingen (15 van de 16) die in 2012 door een gemeente werden ondersteund, nog steeds door een gemeente of door het rijk worden, stopt de waterval hier.

Daarnaast is het ook niet zo dat meer gemeentelijke instellingen zijn gestopt dan instellingen die door de rijksoverheid gesteund werden: van de twee gestopte instelling zat er één in de BIS, en één werd door het Mondriaan Fonds ondersteund.

⁵¹ De instellingen in de kolommen '2012 BIS' en '2012 MF' en in de regels '2013 BIS' en '2013 MF' worden telkens óók gesubsidieerd door een gemeente.

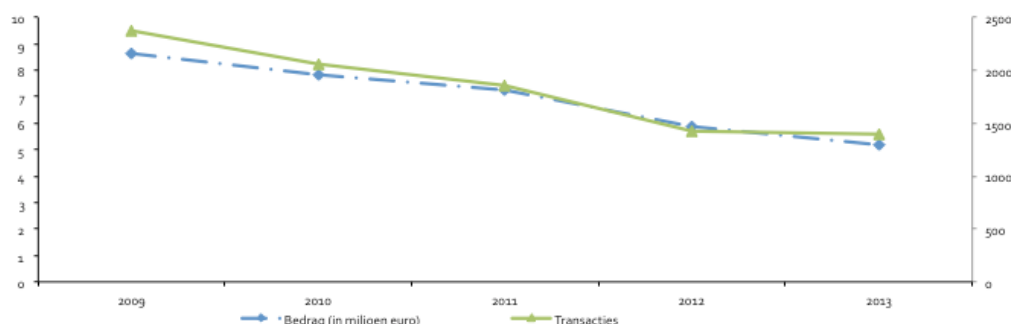
⁵² Dit is nog inclusief Stichting New Art Space. Deze heeft in 2013 nog een subsidie van het Mondriaan ontvangen, maar is inmiddels gestopt.

8.4.4 Trends in de vraag: aankoop

De vraag naar beeldende kunst kan zich manifesteren bijvoorbeeld door het afleggen van een bezoek aan een museum, een galerie of een presentatie-instelling of door het actief deelnemen aan bijvoorbeeld debatten en symposia. Daarnaast manifesteert de vraag naar beeldende kunst zich door de aankoop door bijvoorbeeld overheden, particulieren, musea of bedrijven.

De aankoopvraag naar beeldende kunst kunnen we – waar het de particuliere koper betreft – benaderen via de mate waarin gebruik wordt gemaakt van de Regeling KunstKoop. Het Mondriaan Fonds rapporteert jaarlijks in het jaarverslag hierover. Uit de cijfers blijkt dat er in 2013 sprake was van een stabilisatie, naar een periode van daling. De stabilisatie heeft vooral betrekking op het aantal afgesloten contracten: in 2013 zijn 1.392 afgesloten, na 1.427 contracten in 2012.

Afbeelding 8-8: Ontwikkeling gebruik Regeling KunstKoop (bron: Mondriaan Fonds; bewerking: Rebel/APE)

Het totale aankoopbedrag is iets sterker gedaald, van 5,88 miljoen euro in 2012 naar 5,17 miljoen euro in 2013. Dit betekent dat de gemiddelde aankoopsom met 9,8% is gedaald. Sinds 1997 is dit pas de derde keer (na 2002 en 2009) dat de gemiddelde aankoopsom daalt. Hier lijkt een samenhang te bestaan tussen de algemene economische ontwikkeling en de aankoop van kunst: sinds 1997 was er juist in 2002, 2009 en 2012/13 sprake van een recessie.

In 2014 heeft onderzoeksbureau Motivaction in opdracht van de Nederlandse Galerie Associatie een onderzoek gedaan naar de vraag naar beeldende kunst in Nederland. Dit betrof een herhalingsonderzoek, nadat in 2006 en in 2010 een soortgelijk onderzoek is uitgevoerd. De centrale uitkomsten worden in het onderzoek als volgt samengevat:

- *"De frequentie van het kopen van kunst is weinig veranderd in de afgelopen 3 jaar. Het lenen van kunst is wel toegenomen in frequentie. 1 op de 3 kunstkopers is minder kunst gaan kopen in de afgelopen 3 jaar. Kleinere budgetten en de economische crisis zijn voor velen de reden daarvan. Er is een ongeveer even grote groep die meer kunst is gaan kopen. Bij hen wordt de verandering in aankoopgedrag teweeggebracht door de beschikbaarheid van een groter budget en meer tijd om zich te oriënteren."*

- *De economische crisis heeft invloed gehad op het aankoopgedrag van kunstkopers, zowel van frequente als incidentele kunstkopers. Incidentele kunstkopers lijken minder aankopen te doen en vaker te kiezen voor aankopen in een lagere prijsklasse. Een deel van de verzamelaars houdt het aantal kunstaankopen tegen de trend in op peil en besteedt soms zelfs meer aan kunst. Omdat dit onderzoek zich niet richt op de effecten van de economische crisis onder potentiële kunstkopers, kunnen over deze groep geen uitspraken worden gedaan.*
- *Kunstkopers zien ook een rol weggelegd voor de overheid om het kopen van kunst in de samenleving te bevorderen. Velen zijn van mening dat er meer aandacht voor kunst in het onderwijs en in de media moet komen, en dat de overheid kunst meer moet promoten.*
- *De galerie blijft het belangrijke verkooppunt voor beeldende kunst. Er is echter wel een neerwaartse trend te zien in het aantal mensen dat kunst heeft gekocht bij een galerie. Het kopen van kunst via online platforms is in opkomst. In totaal heeft een derde van de kunstkopers weleens online kunst gekocht. In 2010 was dat nog 13% en in 2006 9%.*

Het onderzoek gaat ook in op de Regeling KunstKoop. Deze is bij 90% van de kunstkopers bekend, wordt zeer aantrekkelijk gevonden en veel gebruikt. Het gebruik is echter gedaald ten opzichte van de meting in 2010. Dit wordt door de onderzoekers verklaard met de voorkeur om geen geld te lenen: in economisch slechte tijden wil men liever geen gebruik maken van financiële regelingen.

8.5 Conclusies

De belangrijkste conclusies van het hoofdstuk luiden:

- De sector Beeldende Kunsten verschilt qua complexiteit en diversiteit enigszins van de andere sectoren die in dit onderzoek onder de loep worden genomen. Dat heeft voor het onderzoek tot gevolg dat zeer uiteenlopende databronnen geraadpleegd dienen te worden.
- Door het ministerie van OCW zijn zes presentatie-instellingen opgenomen in de basisinfrastructuur. Hierbij zien we dat de totale subsidie die deze instellingen ontvangen, een teruglopende trend kennen: in 2013 lagen de totale subsidies aan deze instellingen ca. 6% lager dan in 2009. De opbrengsten van de zes instellingen zijn in 2013 ten opzichte van 2009 meer dan verdubbeld, waarbij bijna de gehele stijging in 2013 heeft plaatsgevonden: tussen 2009 en 2012 was er sprake van een stijging met 10%, tussen 2012 en 2013 van een verdere verdubbeling.
- Voor een breder beeld van de situatie bij de presentatie-instellingen is een gegevens-uitvraag gedaan bij de leden van brancheorganisatie De Zaak Nu. De financiële analyse van de instellingen in het panel laat over de hele breedte een dalende lijn zien. De totale baten dalen met 10,3%. Daarbij dalen de subsidies met 14,5%, terwijl de opbrengsten met 5,8% stijgen. De private bijdragen veranderen nauwelijks (min 1%). Daarbij laten de cijfers wel een duidelijke tweedeling zien. Er zijn 12 instellingen die in 2013 minder subsidie hebben gekregen dan in 2012, en ook 12 instellingen die in 2013 minder opbrengsten hebben binnengehaald dan in 2012. Sommige instellingen is het gelukt om een teruggang bij de ene categorie (deels) te compenseren door een stijging bij de andere categorie. Dat geldt echter niet voor alle instellingen: zeven instellingen hebben te maken met én teruglopende subsidies én teruglopende opbrengsten. De instellingen zijn verantwoordelijk voor meer dan 100% van de daling van de totale baten van het gehele panel.

- Onderzoeksbureau Panteia heeft in 2014 een onderzoek uitgevoerd naar de ontwikkelingen bij galleries voor hedendaagse beeldende kunst. Uit het onderzoek blijkt dat het aantal galleries in de afgelopen jaren sterk is afgenomen: anno 2014 zijn er zo'n 475 galleries voor hedendaagse kunst, 14% minder dan nog in 2010. De afname is bijzonder sterk bij 'jonge' galleries en in het landelijke gebied. Ook daalt de omzet van de galleries, sectorbreed van 120 miljoen euro in 2009 naar 87 miljoen euro in 2013.
- De Regeling KunstKoop is bij 90% van de kunstkopers bekend, wordt zeer aantrekkelijk gevonden en veel gebruikt. Uit de cijfers blijkt dat er in 2013 sprake was van een stabilisatie, naar een periode van daling. De stabilisatie heeft vooral betrekking op het aantal afgesloten contracten: in 2013 zijn 1.392 afgesloten, na 1.427 contracten in 2012. Een verklaring voor de daling in de afgelopen jaren is de voorkeur om geen geld te lenen: in economisch slechte tijden wil men liever geen gebruik maken van financiële regelingen.

9 Trends festivals

9.1 Data

Voor het jaar 2013 is in het kader van dit onderzoek informatie over de festivalsector beschikbaar gesteld door data- en onderzoeksbureau Respons. Daarbij is in overleg tussen Respons, het onderzoeksteam en de sectorvertegenwoordiging de keuze gemaakt om de data op een ander aggregatieniveau te verzamelen dan vorig jaar. De data voor dit onderzoek is nu niet meer verzameld op het niveau van het individuele festival, maar op sectoraal niveau. Daardoor zijn meer variabelen beschikbaar gekomen; zo hebben wij bijvoorbeeld voor het eerst inzicht in de bekostigingsmix en de regionale spreiding van de festivals ('breder'). Deze keuze is gemaakt omdat de 'ruwe' data-analyse door Respons wordt gedaan in het kader van de jaarlijks opgestelde festivalmonitor. Voor dit onderzoek kan gebruik worden gemaakt van een relevante selectie van de analyses uit die monitor.

Omdat de data van 2012 en 2013 zich in deze aspecten onderscheiden, beschouwen wij het jaar 2013 als een nieuwe nulmeting, en bevat dit hoofdstuk geen meerjarige trends.

Respons voert in opdracht van brancheorganisatie Vereniging van Evenementenmakers (VVEM) jaarlijks een onderzoek uit onder festivalorganisatoren. Een festival is in dit onderzoek gedefinieerd als 'een evenementenvorm waarbij de kern wordt gevormd door een aantal (tenminste twee) van opeenvolgende en/of gelijktijdige programmaonderdelen, zoals voorstellingen/concerten, exposities of ambachten, die als één geheel worden georganiseerd'. Het gaat dus om zowel betaalde als gratis toegankelijke festivals, waarbij in de data onderscheid wordt gemaakt naar vier categorieën festivals: muziek (podiumkunst), theater (podiumkunst), beeldende kunst en 'overig kunst & cultuur'. In de volgende analyse houden we deze indeling aan.

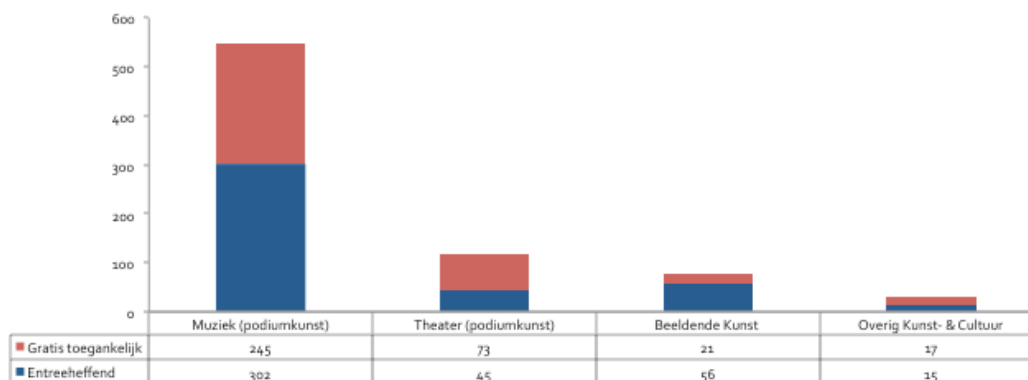
9.2 Trends

9.2.1 Aanbod

Uit de analyse van de gegevens van Respons blijkt dat er in 2013 in Nederland in totaal 774 festivals hebben plaatsgevonden. In iets meer dan de helft (418 festivals) gaat het om festivals met entreeheffing, in iets minder dan de helft van de gevallen (356 festivals) is het festival gratis toegankelijk. De muziekfestivals en de festivals uit de categorie 'overige kunst en cultuur' sluiten aan bij dit gemiddelde. Voor theaterfestivals geldt dat ca. 60% gratis zijn. Voor festivals van de beeldende kunsten geldt dat drie kwart entree heffen en maar een kwart gratis is.

Onderstaand grafiek geeft een overzicht over de festivals per categorie en entreebeleid.

Afbeelding 9-1: Aantal festivals per hoofdcategorie, entreeheffend en gratis toegankelijk (2013; bron: Respons; bewerking: Rebel/APE)

De verreweg grootste festivalcategorie gemeten aan het aantal festivals is de categorie 'muziek (podiumkunst)'. Met 547 van de 774 festivals in Nederland maakt deze categorie ruim 70% van het totale festivalaanbod uit. De categorie 'theater (podiumkunsten)' had in 2013 een aanbod van 118 festivals (15%), de categorie 'beeldende kunst' 77 festivals (10%). Het kleinste aanbod had de categorie 'overig kunst & cultuur' met 32 festivals (4%).

9.2.2 Bezoeken

Uit de data van Respons blijkt dat in 2013 in totaal 21,5 miljoen bezoeken aan festivals zijn afgelegd, waarvan 65% aan gratis festivals.

De grootste groep aan bezoeken valt onder de muziekfestivals met ruim 14 miljoen bezoeken. Hiermee maken de muziekfestivals ruim 65% uit van alle festivalbezoeken. Een derde van de muziekfestivalbezoeken is gebracht aan betaalde festivals, twee derde aan gratis festivals.

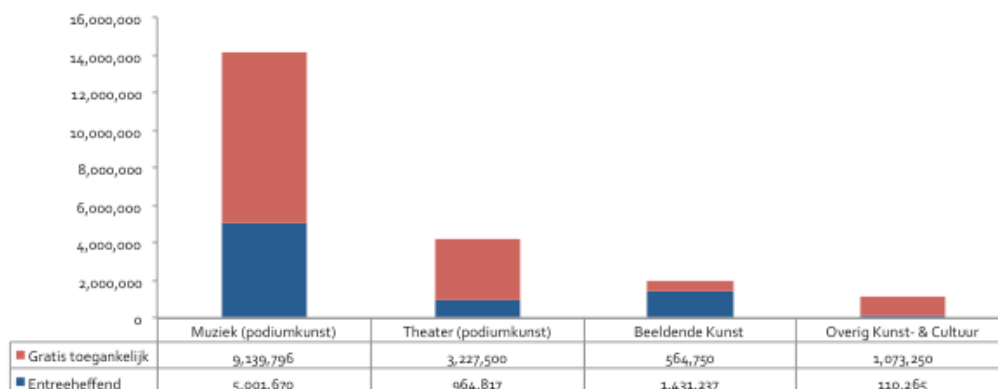
Van de totale bezoeken worden 19% gebracht aan theaterfestivals. Dat zijn in totaal ruim 4 miljoen bezoeken, waarvan een kwart aan betaalde festivals. Het duidelijke merendeel van de bezoeken van ruim 75% is besteed aan theaterfestivals met gratis toegang.

De verhouding tussen bezoeken aan betaalde en onbetaalde festivalbezoeken voor festivals der beeldende kunsten is het tegenovergestelde van de theaterfestivalbezoeken. Rond 75% van de bezoeken zijn gebracht aan beeldende-kunstfestivals met betaalde toegang en maar een kwart aan gratis festivals. In totaal zijn rond 2 miljoen bezoeken gebracht aan beeldende-kunstfestivals, wat overeenkomt met 9% van de totale festivalbezoeken in 2013 in Nederland.

Bezoeken aan festivals uit de categorie 'overige kunst- en cultuur' zijn vooral gebracht aan festivals die gratis toegankelijk zijn (90%). Rond 10% van de bezoeken zijn hierbij afgelegd aan festivals met betaalde toegang. In totaal zijn ruim 1 miljoen bezoeken geregistreerd voor deze categorie. Gemeten aan bezoekersaantallen is de categorie 'beeldende kunst' daarmee de kleinste festivalcategorie met 6% van het totaal aantal bezoeken aan festivals in Nederland in 2013.

Onderstaand grafiek geeft een overzicht over de bezoeken per festivalcategorie en entreebeleid.

Afbeelding 9-2: Bezoek aan entreeheffende en gratis toegankelijke festivals per hoofdcategorie (2013; bron: Respons; bewerking: Rebel/APE)

Het valt op dat drie van de vier categorieën, namelijk muziek, theater en overige kunst- en cultuurfestivals het merendeel aan bezoeken ontvangen op gratis toegankelijke festivals. De festivalcategorie beeldende kunsten toont het omgekeerde plaatje: ongeveer een kwart van de bezoeken wordt afgelegd aan gratis toegankelijke festivals.

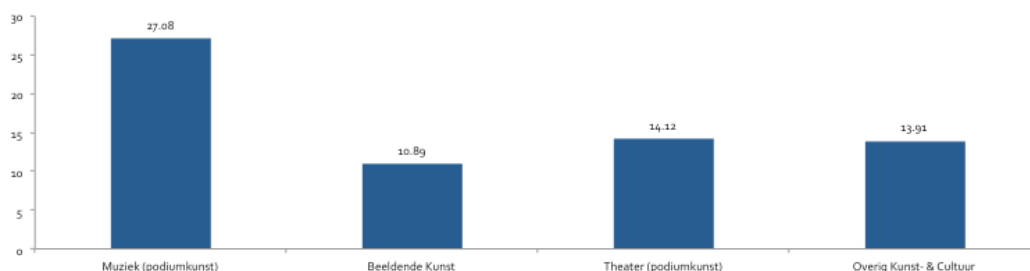
Algeheel is het opmerkelijk dat twee derde van de totale festivalbezoeken in Nederland in 2013 zijn gebracht aan muziekfestivals. Tegelijkertijd maakt de festivalcategorie muziek maar de helft van het aanbod uit. Deze twee percentages naast elkaar laten concluderen dat de muziekfestivals gemiddeld groter zijn qua bezoekersaantallen dan bijvoorbeeld beeldende-kunstsfestivals. Deze conclusie komt niet overeen met de analyse van de data 2012.⁵³ In 2012 makten muziekfestivals nog 72% van het aanbod uit en trokken evenveel bezoekers (66%) als in 2013. Daarom luidde de conclusie in 2012 dat muziekfestivals minder bezoekers per festival trekken dan bijvoorbeeld theater- en filmfestivals.

9.2.3 Prijs

De gemiddelde toegangsprijs per bezoek is bepaald door het totaalbedrag aan verkochte recettes te delen door het totale aantal bezoekers aan festivals met entree. Gratis festivals zijn in dit hoofdstuk buiten beschouwing gelaten.

⁵³ Economische ontwikkelingen in de cultuursector, 2005-2012. APE, Kwink, Rebel voor het Ministerie van OCW (2013).

Afbeelding 9-3: Gemiddelde toegangsprijs per bezoek aan betaalde festivals (2013; bron: Respons; bewerking: Rebel/APE)

Bovenstaande grafiek laat concluderen dat muziekfestivals gemiddeld de hoogste toegangsprijs per bezoek hebben met rond 27 euro per bezoek. Theaterfestivals en overige kunst-&cultuurfestivals hebben een gemiddeld toegangsprijs van 14 euro per bezoek. Festivals uit de categorie beeldende kunst zijn relatief goedkoop met een gemiddeld toegangsprijs van 11 euro per bezoek.

9.2.4 Bekostigingsmix

De data van het Respons-onderzoek geeft inzicht in de bekostigingsstructuur van festivals op macro-niveau. Dit wil zeggen dat geen onderscheid is gemaakt tussen de bekostigingsmix per festivalcategorie maar dat de totaalbedragen voor alle festivals per bekostigingsrubriek ter beschikking zijn gesteld. De Respons-data maakt voor de bekostigingsmix onderscheid tussen vier bekostigingsrubrieken:

- Recettes: de bruto-opbrengsten van alle verkochte tickets
- Bestedingen bezoekers: bestedingen zoals eten en drinken als ook reiskosten (excl. btw)
- Bijdragen overheden: bijdragen van overheden en semi-overheden
- Bijdragen private instanties: bijdragen van private instanties zoals fondsen en het bedrijfsleven.

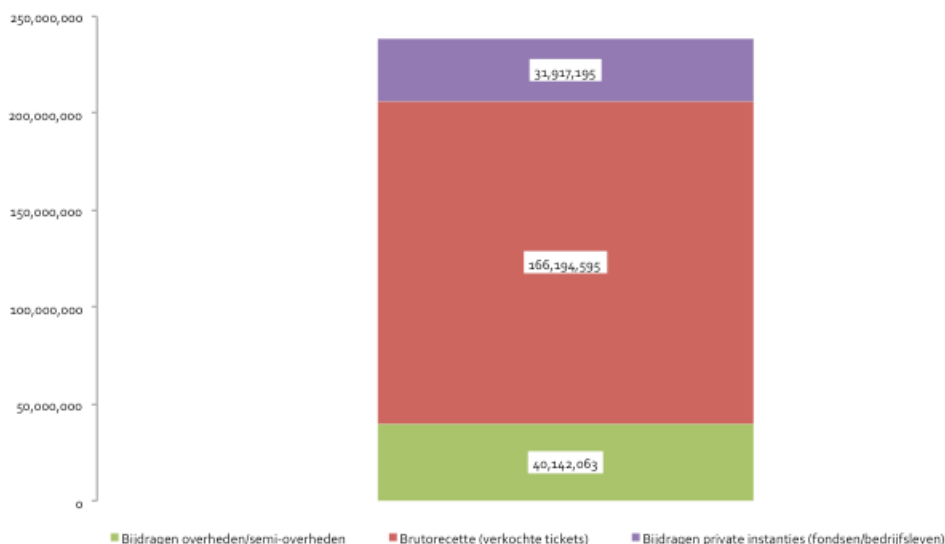
De rubriek 'bestedingen bezoekers' telt naast bestedingen voor eten en drinken ook de gemaakte reis- en vervoerskosten van de bezoekers mee. Reis- en vervoerskosten horen op basis van de definities van dit onderzoek niet tot de eigen inkomsten van cultuurinstellingen: ze komen niet terecht bij de instelling die het festival organiseert, maar bij een derde partij. Dat geldt – afhankelijk van de afspraken die tussen festivalorganisatie en derde partijen zijn gemaakt – mogelijk ook voor de bestedingen voor eten en drinken. Een en ander maakt harde conclusies onmogelijk waarbij de eigen inkomsten van festivals afgezet worden tegen inkomsten uit overheidsbronnen.

Wel kunnen we een 'meer-dan-x'-benadering' toepassen: aangezien we het totaal van de publieke subsidie kennen, maar slechts een deel van de eigen inkomsten, kunnen we tot conclusies komen waarin we vermelden dat de eigen inkomsten 'meer dan x procent' van de totale inkomsten bedragen. Dit doen we door de totale bijdragen van (semi-)overheden te vergelijken met de totale bijdragen van private instanties en de inkomsten die zijn gegenereerd door recettes. Deze analyse van de eigen inkomsten vergeleken met inkomsten uit overheidsbijdragen is in zekere mate vergelijkbaar met de 'eigen-inkomstennorm' zoals gehanteerd door het ministerie van OCW (eigen inkomsten /

structurele subsidies), met één kanttekening: de OCW-definitie gaat uit van structurele subsidie, terwijl de subsidie aan festivals voor een groot deel een incidentele c.q. projectsubsidie zal zijn.

De verhouding tussen inkomsten uit recettes (ca. 165 miljoen euro) en inkomsten vanuit bijdragen door (semi-)overheden (ca. 40 miljoen euro) is 4:1. Telt men de inkomsten uit private instanties zoals fondsen en bedrijven (ca. 32 miljoen euro) op bij de recettes dan verhoudt zich dit tot de bijdragen van (semi-)overheden met 5:1. Gezien het feit dat een deel van de gemengde rubriek 'bestedingen bezoekers' ook als eigen inkomsten telt (bestedingen aan eten en drinken in verband met de festivals), is onze conclusie dat de verhouding tussen eigen inkomsten en bijdragen door (semi-)overheden meer dan 5:1 is.

Afbeelding 9-4: Bekostiging festivals (2013, in euro, excl. overige bestedingen bezoekers; bron: Respons; bewerking: Rebel/APE)

9.2.5 Regionale spreiding

De analyse van de regionale spreiding is gebaseerd op data van het Respons-onderzoek die festival-aantallen en bezoekersaantallen per COROP-gebied toont.

Zeven van de 40 COROP-regio's (Groot-Amsterdam, Groot-Rijnmond, Utrecht, Zuidoost-Noord-Brabant, Agglomeratie 's Gravenhage, Arnhem/Nijmegen en Zuid-Limburg) zijn verantwoordelijk voor iets meer dan 50% van de georganiseerde festivals. Deze regio's – waar samen ca. 40% van de inwoners van Nederland wonen – trekken daarbij ca. 62% van de bezoeken. Vooral regio Arnhem/Nijmegen trekt duidelijk meer bezoeken (11,6%) dan te verwachten is gegeven het aandeel van deze regio aan de totale bevolking (4,3%). Dit heeft te maken met de Vierdagse Feesten, qua aantal bezoekers het grootste (gratis) festival in Nederland.

Als we verder kijken naar de verdeling van het bezoek, dan zien we dat dit nog sterker geconcentreerd is dan het aantal festivals. Vijf COROP-regio's (gezamenlijk goed voor ca. 30% van de inwoners) trekken rond 53% van de bezoeken: Groot-Amsterdam, Arnhem-Nijmegen, Groot-Rijnmond, Agglomeratie 's Gravenhage en Zuidoost-Noord-Brabant.

9.3 Conclusies

De meest belangrijke conclusies van het hoofdstuk luiden:

- In 2013 hebben er in Nederland in totaal 774 festivals met meer dan 3.000 bezoeken plaatsgevonden. In iets meer dan de helft van de gevallen (418 festivals) gaat het om festivals met entreeheffing, in iets minder dan de helft van de gevallen (356 festivals) is het festival gratis toegankelijk. De verreweg grootste festivalcategorie gemeten aan het aantal festivals is de categorie 'muziek (podiumkunst)'. Met 547 van de 774 festivals in Nederland maakt deze categorie ruim 70% van het totale festivalaanbod uit.
- Er zijn in 2013 in totaal 21,5 miljoen bezoeken aan festivals zijn afgelegd, waarvan 65% aan gratis festivals. De grootste groep aan bezoeken valt onder de muziekfestivals met ruim 14 miljoen bezoeken. Hiermee maken de muziekfestivals ruim 65% uit van alle festivalbezoeken. Een derde van de muziekfestivalbezoeken is gebracht aan betaalde festivals, twee derde aan gratis festivals.
- Muziekfestivals hebben met gemiddeld rond de 27 euro de hoogste gemiddelde publieksinkomsten per bezoek. Theaterfestivals en overige kunst-&cultuurfestivals hebben gemiddelde publieksinkomsten van 14 euro per bezoek. Festivals uit de categorie beeldende kunst zijn relatief goedkoop met gemiddelde publieksinkomsten van 11 euro per bezoek.
- De verhouding tussen inkomsten uit recettes (ca. 165 miljoen euro) en inkomsten vanuit bijdragen door (semi-)overheden (ca. 40 miljoen euro) is 4:1. Telt men de inkomsten uit private instanties zoals fondsen en bedrijven (ca. 32 miljoen euro) op bij de recettes dan verhoudt zich dit tot de bijdragen van (semi-)overheden met 5:1.
- Zeven van de 40 COROP-regio's (Groot-Amsterdam, Groot-Rijnmond, Utrecht, Zuidoost-Noord-Brabant, Agglomeratie 's Gravenhage, Arnhem/Nijmegen en Zuid-Limburg) zijn verantwoordelijk voor iets meer dan 50% van de georganiseerde festivals. Deze regio's – waar samen ca. 40% van de inwoners van Nederland wonen – trekken daarbij ca. 62% van de bezoeken.

Bijlage: leden van de begeleidingsgroep

Dit onderzoek werd begeleid door een begeleidingsgroep bestaande uit de volgende personen.

- Dhr. H. van Faassen (OCW, voorzitter van de begeleidingsgroep)
- Mevr. E. Kleingeld (VSCD, namens de Federatie Cultuur)
- Mevr. M. Krabshuis (Museumvereniging, namens de Federatie Cultuur)
- Mevr. M. Kramer-Segers (OCW)
- Mevr. S. Malko (Mondriaan Fonds)
- Dhr. J. Mees (Filmfonds)
- Mevr. Y. Melsert (NAPK, namens de Federatie Cultuur)
- Dhr. R. Oosterhuis (OCW)
- Mevr. H. Post (Fonds Podiumkunsten)
- Dhr. A. Roosmalen (De Zaak Nu)
- Mevr. J. Scholtens (Stichting Filmonderzoek, namens de NVB)
- Mevr. A. Schumacher (De Zaak Nu)
- Mevr. K. Verloren van Themaat (NGA)
- Dhr. J. Vlam (VVTP)
- Dhr. W. Westermann (VVEM)